

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**1980 SONRASI TÜRKİYE - SURİYE EKONOMİK
İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ERTUĞRUL GÜMÜŞ

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**1980 SONRASI TÜRKİYE - SURİYE EKONOMİK
İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ERTUĞRUL GÜMÜŞ

Danışman: YRD.DOÇ.DR.KAMİL USLU

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SURIYE’NİN GENEL YAPISI

1.SURIYE’NİN GENEL COĞRAFİ, TARİHİ VE SİYASİ YAPISI

1.1 Suriye Genel Bilgileri.....	4
1.2 Suriye’nin Yeri ve Konumu.....	6
1.3 Coğrafya ve İklim.....	7
1.4 Nüfus.....	11
1.4.1 Suriye’nin Etnik Yapısı.....	11
1.4.1.1 Araplar.....	12
1.4.1.2 Arap Olmayan Unsurlar.....	15
1.5 Siyasi Tarihi.....	18
1.6 Ülkenin Siyasal Yapısı.....	24
1.6.1 Yasama Organı.....	25
1.6.2 Yargı.....	26
1.6.3 Merkezi ve Mahalli İdarelerin Görevleri.....	26

İKİNCİ BÖLÜM SURIYE’NİN EKONOMİK DURUMU

2.SURIYE’NİN EKONOMİK YAPISI ve BUGÜNKÜ DURUMU

2.1 Temel Ekonomik Göstergeler.....	27
2.2 Ekonomik Yapı.....	28
2.3 Ekonomik Kalkınma Planları.....	32
2.4 Ekonomik Performans.....	34
2.5 Bankacılık.....	36
2.6 Petrol ve Enerji.....	38
2.7 Altyapı ve İnşaat.....	43
2.8 Sanayi.....	46
2.9 Tarım ve Hayvancılık.....	50
2.9.1 Suriye’nin Tarımsal Arazi Varlığı ve Sulama Alanları.....	51

2.9.2 Tarım ve Hayvancılık Sektörü.....	52
2.9.3 Suriye'nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti.....	55
2.9.3.1 Suriye'nin Tarımsal Ürünler İthalatı	55
2.9.3.2 Suriye'nin Tarımsal Ürünler İhracatı.....	58
2.10 Yabancı Sermaye.....	59
2.11 Dış Ticaret	60
2.11.1 İhracat.....	63
2.11.2 İthalat.....	64
2.11.3 Dış Ticaret Düzenlemeleri ve Pazar Bilgileri.....	65
2.11.3.1 İthalat.....	65
2.11.3.2 İhracat.....	67
2.11.3.3 Kamu Alımları.....	67
2.11.3.4 Serbest Bölgeler.....	68
2.11.3.5 Şirket Kuruluşu.....	68
2.11.3.6 Pazarın Genel Durumu.....	69
2.11.3.7 Acente ve Temsilcilik.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

3.TÜRKİYE-SURİYE ARASINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE 1980 SONRASI İKİ ÜLKE ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1 İkili Ülke Arasındaki Başlıca Sorunlar.....	70
3.1.1 Su Meselesi.....	70
3.1.1.1 Asi Nehri	72
3.1.1.2 Fırat ve Dicle Nehri.....	73
3.1.1.3 Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü ve Yeraltı Suyu Miktarı ve Bunların Ekonomik Değeri.....	75
3.1.2 Hatay'ın Türkiye'ye Katılması Meselesi.....	76
3.1.3 Suriye Türkleri Meselesi.....	78
3.1.4 Terör Sorunu.....	83
3.1.5 Yeni Ortadoğu Yapılanması ve Suriye.....	85
3.2 1980 Sonrası Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri ve Değerlendirilmesi. 87	
3.2.1 Türkiye-Suriye Ekonomik Anlaşmaları.....	87
3.2.2 1980 Sonrası Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri.....	92
3.2.3 Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı	96
3.2.3.1 İhracatta Potansiyel Arz eden Sektörler.....	98
3.2.3.1.1 Makine	99
3.2.3.1.2 Makine Alt Sektörleri.....	100
3.2.4 Türkiye'nin Suriye'den İthalatı.....	106
3.2.5 Sınır Ticareti.....	107
3.2.6 Serbest Bölgeler.....	109
3.2.7 Ulaştırma.....	109
3.2.8 Enerji.....	110
3.2.9 Turizm.....	111

3.2.10 Sınai İlişkiler.....	112
3.2.11 Türk Firmaların Suriye’deki Yatırımları ve İlgilendikleri Yatırım Alanları.....	113
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	120

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : Halk Konseyi Sandalye Dağılımı.....	25
Tablo 2 : Genel Ekonomik Durum.....	35
Tablo 3 : Suriye Petrol Üretim Ve İhracatı.....	40
Tablo 4 : Suriye ve Komşu Ülkelerin Elektrik Üretim ve Tüketimi.....	42
Tablo 5 : Sanayideki Yatırımlar.....	49
Tablo 6 : Suriye Topraklarının Kullanılabilirlik Oranı.....	51
Tablo 7 : Suriye'nin Bitkisel Üretimi.....	53
Tablo 8 : Suriye'nin Canlı Hayvan Üretimi.....	53
Tablo 9 : Suriye'nin Hayvansal Ürünler Üretimi.....	53
Tablo 10: 2002 Yılı İtibariyle Suriye'nin Tarım Ürünleri İthalatındaki Önemli Ülkeler Ve Ürünler.....	57
Tablo 11: 2002 Yılı İtibariyle Suriye'nin Tarım Ürünleri İhracatındaki Önemli Ülkeler Ve Ürünler.....	58
Tablo 12: 1994-2000 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri.....	62
Tablo 13: Dış Ticaret İstatistikleri.....	63
Tablo 14: Suriye'nin İhracat Yaptığı Başlıca Ülkeler.....	64
Tablo 15: Suriye'nin İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler.....	65
Tablo 16: Başlıca Vergi Oranları.....	67
Tablo 17: Önemli Anlaşma ve Protokoller.....	91
Tablo 18: 1980-1992 arası Türkiye Suriye Ticareti.....	93
Tablo 19: 1991-1995 arası Türkiye İle Suriye Arasında Ticaret	93
Tablo 20: 1990-2000 arası Türkiye İle Suriye Arasında Ticaret	94
Tablo 21: 2000-2005 arası Türkiye-Suriye Dış Ticareti.....	95

Tablo 22: 2005 Yılı Ocak-Temmuz Dönemi İtibariyle Türkiye'nin Suriye'ye İhracatında Başlıca Maddeler.....	97
Tablo 23: 2005 Yılı Ocak-Temmuz Dönemi İtibariyle Türkiye'nin Suriye'den İthalatında Başlıca Maddeler.....	107
Tablo 24: Suriye'ye Sınır Ticareti Kapsamında İthalat Ve İhracat.....	107
Tablo 25: Suriye'ye İhraç Taşıma Yapan Araçlarımız.....	110
Tablo 26: Türkiye'ye ve Türkiye Üzerinden Taşıma Yapan Suriye Araçları.....	110
Tablo 27: Ham Petrol Alımı.....	111
Tablo 28: Suriye'den Ülkemize Gelen Turist Sayısı.....	112
Tablo 29: 1983-1986 arası Suriye'den Ülkemize Gelen Turist Sayısı	112

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1 : Suriye Bayrağı ve Logosu.....	5
Şekil 2 : Suriye Haritası.....	5
Şekil 3 : Bitki Örtüsü.....	10

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AFESD	Arap Ülkeleri Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.w	Adı geçen web
AMF	Arap Ülkeleri Para Fonu
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
CAEU	Arap Ülkeleri Ekonomik Anlaşmalar Konseyi
CCC	Gümrük İşbirliği Konseyi
ev.	Çeviri
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EIU	Economic Intelligent Union
EMB	Avrupa-Akdeniz Bankası
ESCWA	Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
FAO	Tarım ve Gıda Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon
Haz.	Hazırlayan
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ICC	Milletlerarası Ticaret Odası
ICRM	Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi
IDA	Uluslararası Kalkınma Birliği
IDB	İslam Kalkınma Bankası

IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IFC	Uluslararası Finansman Kurumu
IFRCS	Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
IHO	Uluslararası Hidrografi Örgütü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü
IOC	Uluslararası Olimpiyat Komitesi
ISO	Uluslararası Standartlar Örgütü
ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi
İTO	İstanbul Ticaret Odası
İZTO	İzmir Ticaret Odası
KEK	Karma Ekonomik Komisyonu
KOSGEB	Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
md.	Madde
OAPEC	Arap Petrol İhracatçı Ülkeler Organizasyonu
OIC	İslam Konferansı Örgütü
OPEC	Petrol İhracatçı Ülkeler Organizasyonu
ort.	Ortalama
RODER	Ro-Ro Gemi İşletmecileri ve Kombine Taşımacılar Derneği
s.	Sayfa
S.	Sayı
SPC	Syrian Petroleum Company
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UN	Birleşmiş Milletler
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı
UND	Uluslararası Nakliyeciler Derneği
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YTSO	Yalova Ticaret ve Sanayi Odası
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Geçen yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte ortaya çıkan devletlerden biri olan Suriye, coğrafi konumundan dolayı bizim için olduğu kadar günümüz dünyasında da Ortadoğu siyasetinin önemli ülkelerinden biri olma özelliğini her zaman korumuştur.

Suriye, Türkiye'nin komşuları arasında en uzun kara sınırının olduğu ülkedir. Türkiye ile 887 km uzunluğunda geniş bir sınır çizgisine sahiptir. Suriye nüfusu itibariyle bugün 18 milyon civarındadır. Etnik yapısı itibariyle de çok çeşitlilik arz etmektedir. Ağırlık Arap nüfusu olup, Kürt, Türkmen, Çerkez, Süryani, Yahudi, Ermeni ve birçok kökenden insan aynı ülke içerisinde yaşamaktadır.

Suriye, coğrafi konumu itibariyle Ortadoğu'nun kilit noktasında bir ülkedir. Bu topraklarda birçok medeniyetler kurulmuştur. Son olarak ta 20.yy'ın başında İslam ve Türk medeniyetinin etkisinin görüldüğü Osmanlı Devleti'nin idaresi altındaydı. Suriye, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından belli bir süre sonra Fransızların eline geçmiştir. Bu süreç içerisinde Suriye toprakları bölünmüş ve Fransız manda yönetimi egemen olmuştur. İkinci dünya savaşının bitmesi ile Suriye bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası bu coğrafyada Sosyalist Arap Birliği'nin temsili olan BAAS Partisi yanlısı hükümetler kurulmuştur. Ülkede birçok kereler darbeler olmuş ve yönetim sıklıkla el değiştirmiştir. Ülkede son olarak Hafız Esad başa geçerek uzun yıllar tek başına ülkeyi ölünceye kadar yönetmiştir. Hafız Esad'ın ölümünden sonra yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir.

Suriye'nin politikalarında ağırlıklı olarak 1990'lara kadar Sovyetler Birliği'nin etkisi hissedilmiştir. Bağımsızlık sonrası süreç içerisinde sosyalist politikalar egemen olmuştur. Suriye ile 1990'lara kadar ilişkilerimiz istenilen düzeyde olmamıştır. Suriye soğuk savaş sürecinde bizimle yakınlaşmamıştır. Son yıllara kadar aramızda bazı ihtilafların olması da ilişkilerin aksamasında önemli bir etkidir. Özellikle Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasını ve Türkiye'ye katılmasını kabullenmemesi, aradaki nehirler üzerinde Su sorunu çıkarması, ülkesinde terör örgütüne lojistik destek sağlaması ve

kendi vatandaşı olan Türkmenlere asimile politikası uygulaması bu sorunlarımızdan bazılarıdır.

Suriye 1990 sonrası uzun yıllar uyguladığı sosyalist ekonomik politikaları bırakıp tercihini serbest piyasa ekonomisinden yana kullanmıştır. Günümüzde hala geçiş çalışmaları gözlenmektedir.. Bu gelişmelere paralel olarak, Suriye dış ticaretinde de önemli gelişmeler olmaktadır Dünya Ticaret örgütüne üyelik için başvuruda bulunmuş, Avrupa Birliği ile bir ortaklık anlaşması imzalamış ve ayrıca 21 Arap ülkesiyle Arap ligi çerçevesinde Serbest ticaret anlaşmaları yapmış bulunmaktadır. Ülkede bulunan malların ithali yasak olmakla beraber çıkarılan 10 sayılı yatırım kanunu ile yabancıların yatırım yapmasının önü açılmış ve bu yasaya 2000 yılı Mayıs ayında 7 sayılı yasa ile değişikliğe gidilmiştir. Genel olarak bu yasa ile döviz, dış ticaret ve vergi alanlarında yabancı yatırımcılara önemli avantajlar ve kolaylıklar tanınmıştır. Bir takım ekonomik reformlar yapılmıştır. Reformların amacı, özel bankacılık sisteminin kurulması, yeni kur politikası, menkul kıymetler borsası kurulması ve ülkeye yabancı sermayenin girişini hızlandırarak ülke ekonomisini daha verimli bir hale getirmektir. Bu anlamda özel sektörün payı her geçen gün artmaktadır.

Suriye, soğuk savaş sonrası 1990'dan bu yana liberalleşmeye çalışırken komşusu Türkiye ile olan ilişkilerine daha dikkat etmekte ve yakınlaşmaktadır. İkili ilişkiler özellikle terör konusunda mutabakata varılmasından sonra her geçen gün gelişmiştir. Son yıllarda Suriye ile ikili ticaretimiz birçok alanda artmıştır. Üst düzeyde karşılıklı ziyaretler olmuş ikili anlaşma ve protokoller imzalanmıştır. Türkiye'nin AB'ne girme çalışmaları ve tarih verilmesi ikili ilişkileri daha ziyadesiyle arttıracaktır. Türkiye, Suriye için Avrupa'ya açılan bir kapı, Suriye ise Türkiye için Ortadoğu'ya açılan bir kapıdır. Ayrıca ikili sınır ve bavul ticareti, kara taşımacılığı iki ülke içinde önemlidir. Günümüzde ülkemiz yakın komşularıyla daha iyi ilişkiler kurmak ve geliştirmek arzusundadır. Bu sebeple komşumuz Suriye'nin daha iyi tanınması ve iki ülke arasındaki son dönemdeki ekonomik ilişkilerin nasıl olduğunun ortaya konması açısından bu çalışmayı yapmış bulunmaktayız.

Bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Suriye'nin genel hatları ile coğrafi ve nüfus bilgileri, siyasi durumu ve tarihi, ikinci bölümde Suriye'nin mevcut ekonomik yapısı incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Türkiye-Suriye Ekonomik ilişkileri ve 1980 sonrası gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme içerisinde Suriye-Türkiye sorunlarını ve son yıllardaki oluşan mevcut durum ele alınmıştır.

Bu çalışmamızda uyguladığımız araştırma metodu olarak, kütüphane literatür taraması, kitap, dergi, makale, dokümantasyon ve güvenilir resmi internet sitelerinden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM SURIYE’İN GENEL YAPISI

1.SURIYE’İN GENEL COĞRAFI, TARİHİ VE SİYASİ YAPISI

1.1 Suriye Genel Bilgileri

Resmi Adı	: Suriye Arap Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	: 1963’ten bu yana askeri rejim altında Cumhuriyet
Başkent	: Şam
Resmi Dil	: Arapça
Bağımsızlık Tarihi	: 17 Nisan 1946
Anayasa	: 13 Mart 1973 tarihli.
Devlet Başkanı	: Beşar Esad
Başbakan	: Mohammad Najji alotari
Yüzölçümü	: 185.180 km ²
Ekilebilir Alan	: % 28
Sürekli Ürün	: % 4
Sürekli Mera/Çayır	: % 43
Ormanlar	: % 3
Diğer	: % 3
Demiryolu	: 1.998 km
Karayolu	: 41.451 km
Boru hatları	: Ham Petrol 1.304 km, petrol ürünleri 515 km
Sulanabilir Alan	: 9.060 km ²
Türkiye ile Sınırı	: 882 km
Kıyı Şeridi	: 193 km ¹
Başlıca Kentler ve Nüfus	: Halep 4.4, Homs 1.7, Hama 1.6, Idlep 1.5 Şam(Başkent)1.5, Şam İli 1.2, Hasake 1.2 milyon.
Nüfus ve Artış Hızı	: 18.448.752 ve % 2.34 (2005 Tahmini) ²
Okuma Yazma Oranı	: Erkeklerde % 93, Kadınlarda % 78
Etnik Gruplar	: Arap % 90.3; Kürt, Ermeni ve Diğer % 9.7
Din	: Sünni Müslüman %74, Alevi, Dürzi ve Diğer Mezhepler %16, Hıristiyan %10 ³
Suriye’nin Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	: ABEDA, AFESD, AL,AMF,CAEU,CCC,ESCWA, FAO, G-24, G-77, IBRD, ICAO, ICC, ICRM, IAEA IDA, IDB, IFAD, IFC, IHO, ILO, IMF, IOC, ISO, NAM, OAPEC, OIC, UN, UNCTAD ⁴ .

¹ Yalova Ticaret ve Sanayi Odası web sayfası, 2002, Suriye,
<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/suriye.htm>, (5 Ocak 2006).

² Central Intelligence Agency(CIA), The World Factbook, Syria,2006,
<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sy.html#Intro>, (10.01.2006).

³ Energy Information Administration, Syria Country Analysis Briefs, 2004 Nisan,
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, (10.01.2006), s.11.

⁴ Uluslararası Nakliyeciler Derneği Arge ve İstatistik Departmanı, “Suriye Ülke Profili”, İstanbul,
08 Mayıs 2003, “www.und.org.tr”, (06.01.2006), s.4.

(Suriye Bayrağı)

(Suriye Logosu)

Şekil 1: Suriye Bayrağı ve Logosu⁵

Şekil 2: Suriye Haritası⁶

⁵ Wikipedi Özgür Ansiklopedi, Suriye, 2006, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>, (05.01.2006).

⁶ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sy.html#Intro>

1.2 Suriye'nin Yeri ve Konumu

Asya kıtasının batısında ve bir Ortadoğu ülkesi konumunda bulunan Suriye kuzeyden Türkiye, doğudan Irak, güneyden Ürdün, güneybatıdan Filistin ile İsrail ve batıdan da Akdeniz ile çevrili bulunuyor. Suriye, çok eski bir yerleşim merkezi olduğu gibi tarih öncesi ve sonrası önemli kültür ve uygarlıkların oluştuğu noktada yer alır. Özellikle Asya-Afrika ve Avrupa kıtalarının birbirine yaklaştığı bölgeler arasındadır. Dolayısıyla da doğu, batı kültürlerinin kaynaşmasına da yardımcı olmuştur.⁷

Suriye adı bir millet adı olmaktan ziyade belirli bir bölgenin ismidir. Bunun nereden geldiği konusunda değişik görüşlerin bulunmasına rağmen Asur ülkesi anlamına gelen “asuria” veya “assiriyen” kelimesinden geldiği kuvvetle muhtemeldir. Helenizm krallıkları döneminde Fırat ile Akdeniz arasında kalan geniş alana “syria” denildiğini batılı araştırmacılar belirlemişlerdir. İslam ve Osmanlı zamanına ait tarihi kayıtlarda “Şam Vilayeti” şeklinde gösterilen bu bölgenin 19. yüzyıl sonlarına doğru Suriye olarak “ Akdeniz’in şark sahili ile şimalde Anadolu, şarkta Fırat nehri ve cenupta Arap çölü (Badiyat al-arab) ile çevrili bölgenin adı olup Müslümanlar fethettikleri zamandan beri, buraya Bilad al-Şam veya yalnızca al-Şam” demişlerdir.⁸ Osmanlı bölgeden çekilince Suriye adı bölge ismi olarak kullanılacağından, Fransa'nın buradan ayrılmasıyla birlikte bunun siyasal açıdan bir devlet adı olarak varlığı kabul edilir hale geldi.⁹ Suriye, tarihi ve kültürel yönlerden ülkemizle birçok ortak yönleri bulunan komşu bir Arap Devletidir. Birçok medeniyetin beşiği sayılan bu topraklar bir bakıma doğu ve batı medeniyetlerinin temas noktasıdır. Anadolu'nun tabii uzantısı sayılan bu topraklar üzerinde Sümer, Asur gibi doğu, Makedonya, Roma gibi batı medeniyetlerinden sonra Türk ve İslam medeniyetleri yaşamıştır.¹⁰

⁷ Kırkık,Ramazan, “Türkiye-Suriye İlişkileri İle İlgili Bazı Önemli Tespitler”, **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye'nin Etnik Yapısı**, Açık Oturumlar Dizisi:19, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 2000, s.8.

⁸ Lammens, H., “Suriye” md., **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, c:XI, s.51.

⁹ Kırkık,a.g.m, s.8.

¹⁰ Öztürk, Necdet, “Suriye” md., **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, c: XIII., Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, s.387.

1.3 Coğrafya ve İklim

Ortadoğu ülkeleri içerisinde yer alan Suriye Arap Cumhuriyeti, Arap yarımadasının kuzeybatısında ve aynı zamanda Doğu Akdeniz ülkesidir. Suriye, Türkiye'nin komşuları arasında en uzun kara sınırının olduğu ülkedir. Türkiye ile 887 km uzunluğunda geniş bir sınır çizgisine sahiptir. Bu sınırlar diğer komşularımızla mevcut sınırlar toplamından daha büyüktür. Diğer taraftan Suriye batıdan ise 180 km uzunluğunda Akdeniz sahil şeridinde sahiptir. Yüzölçümü 185.810 km² dir.¹¹

Ülke genelde eski kütlelerin hakim olduğu hafif tepelik bir plato görünümü ile dikkati çeker. Ancak coğrafi özellikleri bakımından Suriye'yi Batı Suriye ve Doğu Suriye olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Batı Suriye Akdeniz kıyısı ve onun hemen gerisinde kuzey-güney yönünde uzanan dağlar yanında Kahramanmaraş'tan başlayıp Amik ovası ile devam eden, içinden Asi ırmağının geçtiği derin bir çöküntü alanı olan Gor'dan oluşmaktadır. Bu büyük çöküntü alanı daha güneyde Lut Gölü çukurluğu, Akabe körfezi ve Kızıldeniz ile devam edip Afrika kıtasının merkezi kesimine uzanan dünyanın en uzun kırık hattı üzerindedir.

Bölgenin Türkiye ile Lübnan arasında yer alan kıyı şeridi yer yer kumsal yer yer de yüksek kayalık dik falezler halinde dikkati çeker. Kuzey ve güney kesimde kıyıyı uzaktan takip eden dağlar orta kesimde sahile yaklaşır ve dik falezli kıyıları meydana getirirler. Kıyıda ülkenin en önemli limanı olan Lazkiye yer alır ve hinterlandı oldukça geniştir. Lazkiye ülkenin ticaret ile ithal ve ihraç kapısı olarak da dikkati çeker. Lazkiye'nin daha güneyindeki Banyas ise Irak petrolünün terminal limanı olmak özelliğine sahiptir. Güneyde Tartus'tan sonra Akkar'da kıyı ovasının genişliği 20 km bulur. Burada kıyı gerisindeki dağların yükseltisi ortalama 1800-2100 m arasındadır.¹² Platonun güneybatısında Lübnan-Suriye sınırının geçtiği Antilübnan Dağları, Nebek yakınlarında 2629 m'ye ulaşırken daha güneyde Hermon Dağı ise 2814 m yükseltisi ile ülkenin en yüksek noktasıdır.¹³

¹¹ Gözenç, Selami, **Güneybatı Asya Ortadoğu Ülkeler Coğrafyası**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s.158.

¹² a.g.e, s.159.

¹³ "Suriye" md, **Büyük Ansiklopedi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990, c:XIII., s. 5066.

Bu bölümün güneyi diğer bir deyişle ülkenin güneybatısı jeomorfolojik ve litolojik yapısı yanında beşeri yapısı itibariyle değişik farklı bir görünümündedir. Volkanik bir plato görünümünde olan sahada yükseltisi 1800 m'yi bulan koniler dikkati çeker. Konilerden çıkan bazik karakterli lavlar geniş bir bazalt sahası teşkil ederler ki bunlar daha kuzeyde Laza ve Safa ovaları ile temas halinde olurlar. Bu saha ülkenin sismik bakımından hareketli olan bir bölümü olması yanında tarımsal faaliyetlerinde geliştiği alandır. Ayrıca ülkenin başkenti Şam şehri de burada yer alır.¹⁴

Doğu Suriye ise ortalama yükseltisi 350-500 m arasında değişen hafif dalgalı bir plato görünümündedir. Bu platonun kuzey, kuzeydoğusu ise bir taraftan Güneydoğu Anadolu'nun benzeri, diğer taraftan münbit hilalin Suriye'de kalan kısmı görüntüsündedir. Bu bakımdan ülkenin bu kesimi hafif dalgalı yüzeyi üzerinde yer yer geniş depresyanlar, geniş düzlükler ve geniş tabanlı vadileri ile tarıma elverişli konumda olup kırsal nüfusun yoğunluk kazandığı sahadır. Suriye Mezopotamyası adı da verilen bu sahada Haseke ve Kamışlı başlıca yerleşim merkezleri olarak dikkati çeker. Ayrıca Fırat ile onun önemli kollarından Habur ile Belğin yer aldığı bu alanda tahıl türleri yanında sulamalı olarak endüstri bitkilerden pamukta yetiştirilir. Diğer taraftan bu alanda yerküredeki yağışlı devrelerde meydana gelmiş ancak şimdi kuru boş yataklar halinde olan çok sayıda vadide dikkati çeker. Genelde volkanik kayalardan meydana gelen plato yüzeyi yer yer çakıl veya kaya blokları yanında yer yerde geniş kumul alanları ile kaplıdır. Orta kesimde bu plato görünümü Ebu Rukmeyn Dağları ile bozulur. Bazaltlardan meydana gelen bu kütlelenin yükseltisi 1800 m'yi bulur.¹⁵

Ülke kurak iklimi nedeniyle gelişmiş bir akarsu ağına sahip değildir. Başlıca akarsuları Fırat ve Asi nehridir. Ülkeye kuzeydoğudan giren Fırat nehri Türkiye'de yer alan ve 720 m. uzunluğundaki Birecik Köprüsünün altından geçtikten sonra, Karkamış'ın hemen doğusunda, Türkiye topraklarını terk ederek, Suriye sınırına girer. Suriye topraklarında genelde güneydoğu yönünde akan Fırat, Rakka yakınlarında Şanhurfa yakınlarından gelen Belih Çayını, Deyri Zor şehrini geçtikten sonra Mardin yöresinden gelen Habur Çayını alır. Ebukemal kasabasını geçtikten sonra, Suriye topraklarını terk ederek, Irak topraklarına girer. Suriye, Fırat üzerinde baraj ve sulama

---

¹⁴ Gözenç, a.g.e., s.160.

¹⁵ a.g.e, s. 160.

projeleri planlamış ve bunların bir kısmını tamamlamıştır. Sulama projeleri ise Belih, Fırat vadisi, Aşağı Habur, Rasafe, Meyadin ve Meskene projeleridir. Başlıca barajlar ise; Tabaa (Tebke) , Harbaniye ve Elbaas barajlarıdır. Bu barajların toplam su tutma kapasitesi 14 milyar m³'tür. Sulama projeleri ile 482.900 hektar arazinin sulanması planlanmıştır. Kuşkusuz bu barajların en büyüğünü Taba (Tebke) barajı teşkil eder. Toplam 11.6 milyar m³ su tutan Tebke barajı, yılda 2.25 milyar kwh enerji üretir. Ayrıca Halep şehrinin su ihtiyacı bu barajdan sağlanır.¹⁶ Su toplamaya 1973'te başlayan Tebke barajı gibi sulama projeleri geniş alanların tarıma açılmasını sağlamıştır.¹⁷

Batıdaki önemli akarsu Asi nehridir. Antilübnan dağlarından doğan Asi, Hama ve Humus şehirlerinden geçip Türkiye sınırına girer. Antakya'nın güneyinde, Samandağ'da denize dökülür. Fırat ve Asi sulama açısından büyük önem taşır. Ayrıca ülkenin Afrin, Kuveyt, Kebir, Barada gibi küçük akarsuları da vardır.¹⁸ Asi nehri üzerinde Rustam (250 milyon m³) ve Hilfaya-Mehardek (65 milyon m³) barajları ile Ziezoun ve Kostaun (98 milyon m³) barajları yapılmıştır. Bu barajlardan sağlanan elektrik ile Humus ve Hama gibi büyük şehirlerin ihtiyacı giderildiği gibi, Asi nehri sularından toplam 230 bin hektarlık tarım arazisi sulanmaktadır.¹⁹ Halep'in güneydoğusunda yer alan El-Cebbul gölü dışında önemli tuz gölleri arasında Ceyrud ve Hatuniye sayılabilir²⁰.

Ülke iklimi, Akdeniz karakteri ile çöl karakteri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Kıyıları boyunca batıdaki yüksek alanda fazla sıcak olmayan yazları ılık yağışlı geçen kışlar izler ki bu da Akdeniz iklim özelliklerindedir. İçerlere doğru gidildikçe sıcaklık artar, yağışlar azalır.²¹ Batıda 13 ve 27 derece olan Ocak ve Ağustos ayları ortalama sıcaklıkları, doğuda 5 ve 40 derece üzerinde seyretmektedir.²² Batıda kıyı kesimde yıllık 250-350 mm'yi bulan yağışlar, yükseklerde 1000 mm'ye kadar çıkarken dağların gerisindeki bölümde ve çukurlarda azalarak 500 mm'ye iner. Doğuda ise kurak

---

¹⁶ Özey, Ramazan, **Dünya Denklemine Ortadoğu Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar**, Özeğitim Yayınları No:9, İstanbul, 1996, s. 111-112.

¹⁷ Aydos, Volkan - Duran, Meltem, **Suriye Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2000-30, s.15.

¹⁸ Gözenç, a.g.e., s. 160.

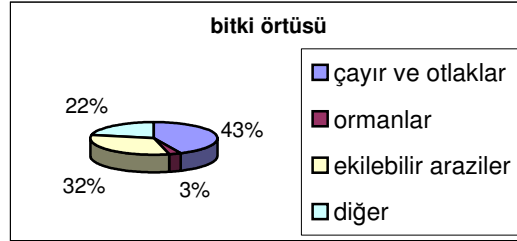
¹⁹ Özey, a.g.e, s.112.

²⁰ Aydos-Duran, a.g.e, s. 16.

²¹ Gözenç, a.g.e, s. 161.

²² Aydos-Duran, a.g.e, s. 16.

Çöl Őartları hakim olur ve yaęıŐın yıllık ortalama deęerleri de 130 mm'ye dűŐer. Bu nedenle, i kesimlerin bűyűk bir bűlűmű çöl yada yarı çöl durumundadır.²³ Yılda bir iki kez hamsin denen sıcak kuru ve tozlu rűzgar esmektedir.

Őekil 3: Bitki őrűsű ²⁴

Őekilde gőrűleceęi üzere Suriye'nin bitki őrűsűnde ayır ve otlaklar geniŐ bir yer tutmakta (%43), ekilebilir arazi ise %32 civarındadır. Ormanlar ise çok dűŐűk %3 civarında kalmaktadır. am ormanları Ensariye Daęlarının sırtını kaplamaktadır. Maki őrűsűnűn gőrűldűęű daę yamaalarında porsukaęacı, ıhlamur ve kűknar aęaçları yetiŐmektedir. Őlkenin gűneyinde daha çok mersin, ŐimŐir, katranaęacı, katırtırnaęı ve yabanıl zeytin gibi kuraklıęa dayanıklı bodur aęaçlara ve çalılara rastlanmaktadır. Bozkır bűlgesinde seyrek alı kűmeleri dıŐında hemen hiç aęaç bulunmamaktadır. Fırat vadisi boyunca hurmalıklar gőrűlmektedir. Kıyı Őerisinde ise geniŐ limon ve portakal bahçeleri bulunmaktadır.²⁵

²³ Gűzen, a.g.e., s. 161.

²⁴ Aydos-Duran, a.g.e, s. 16.

²⁵ a.g.e, s.16.

1.4 Nüfus

Suriye’de en son nüfus sayımı 24.08.1994 tarihinde yapılmıştır. O tarihte Suriye’nin nüfusu 13.782.000 çıkmıştır. Suriye’nin bugünkü ise yaklaşık 17.5 milyon civarındadır. 1994 sayımına göre nüfusun % 51 erkek ve % 49 kadınlardan oluşmaktadır. Nüfusun % 56’sını 19 yaşın altındakiler, % 28’ni 20-39 yaş arasındakiler, % 13’nü 40 - 64 yaş arasındakiler ve % 3’nü 65 yaşının üzerindekiiler oluşturmaktadır. Suriye’de kentsel nüfus hızlı artmaktadır. Bu oran 1990 yılında % 51’e yükseldi. Hükümetin kırsal alanları geliştirme gayretleri sonucu kentleşme hızı yavaşladı. Suriye nüfusunun % 88’i Arap’tır. Diğer kalan bölüm ise Türkmen, Kürt, Ermeni ve Çerkez’den oluşmaktadır. Toplam nüfusun % 85’ni oluşturan Müslümanların % 70’ni Sünniler ve % 12’ni Aleviler oluşturmaktadır. Nüfusun kalan bölümünde Hıristiyanlar oluşturmaktadır.Çoğunluğu Şam’da olmak üzere küçük bir Yahudi toplulukta bulunmaktadır. Diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında Suriye halkının öğrenim seviyesi yüksektir. İyi eğitilmiş bir işgücü vardır. 10 yaşın üzerindeki nüfusun % 80’ni okuryazardır. Suriye’nin resmi dili Arapça’dır. Yabancı dil olarak okullarda ve üniversitelerde İngilizce ve Fransızca öğretilmektedir. İngilizce ticari işlerde kullanılmaktadır.²⁶

1.4.1 Suriye’nin Etnik Yapısı

Bugünkü Suriye Arap Cumhuriyeti, İslam tarihinde Şam diyarı (ülkesi) olarak adlandırılan bölgenin bir bölümünü oluşturmaktadır. Tarih boyunca Mezopotamya’nın uzantısı olmuştur. İslam fetihleri ile Arap Yarımadasından göç eden Müslüman Araplar hariç, miladi beşinci yüzyıldan itibaren genellikle göçler doğudan olmuştur. Bölgenin yerleşik kültürü gelen kavimleri içinde eritmiştir. Bu kavimlerin başında elbette ki Türk kavimleri gelmektedir. Türklerden sonra ise, Kafkas kavimleri gelmektedir.²⁷

²⁶ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Suriye Ülke Raporu**, Şam, 2002 Kasım, s.2.

²⁷ Özmen, Hasan, “Suriye’nin Etnik Yapısı”, **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye’nin Etnik Yapısı**, Açık Oturumlar Dizisi: 19, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 2000, s.28.

1.4.1.1 Araplar

Ülkenin büyük çoğunluğunu elbette ki Araplar oluşturmaktadır. Araplar yaşadıkları bölgeler ve coğrafya itibarı farklı yapılar, gelenek ve görenekler arz etmektedirler. Farklılıklar kimi yerlerde birer alt kültür hatta bazı bölgelerde farklı kimlik olarak tezahür etmiştir. Bunun sebebi bölgenin eski halklarının bir şekilde kültürlerinin devam etmesi ve yeni gelen halkların kültürleri ile kaynaşarak farklı kültürlerin ortaya çıkmasıdır.

Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de aşiret ve kabileye dayalı yapı etkinliği sürmektedir. Şam, Halep, Lazkiye, Tartus gibi şehirlerde ise, etkin ve namılı ailelerin nüfuzu söz konusudur. Aramiler, Kayslar ve Yemineler gibi gruplar en büyükleridir. Bu aileler içinde, Türk kökenli aileler de vardır ve bu durumu aile adlarından açıkça anlamak mümkündür. Aşiret ve kabilelerin buldukları bölgeler itibarı ile bir kültür birliği veya gelenek, görenek yakınlığı itibarı ile bir kültür grubu oluşturmaktadır. Buna kimi zaman alt kimlik, etnik kimlik de demek mümkündür.²⁸

Arapların yaklaşık % 70'i Sünni mezhebine, diğerleri ise Alevi (Nusayri), İsmailî ve Şii mezhebine mensupturlar. Arapların içinde Hıristiyan olanlara gelince, onlarda Ortodoks Grek Kilisesine, Suriye Ortodoks Kilisesine yada Katolik Grek Kilise'sine bağlı bulunmaktadır.²⁹

• Başkent Şam Bölgesi Aşiretleri

Bölgede 16 civarında Arap aşireti bulunmaktadır. Bu bölgede yer yer Türkmenlere de rastlamak mümkündür. Şam'da ayrıca Kürtler, Süryaniler ve Ermenilerde yaşamaktadır.³⁰

---

²⁸ a.g.m, s. 28.

²⁹ Akdemir, Salih, "Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü", **Avrasya Dosyası**, Üç Aylık Uluslar Arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, (Arap Dünyası Özel) C:6 S:1, 2000, s.202

³⁰ Özmen, a.g.m., s.28.

- **Fırat Bölgesi Aşiretleri**

Bu bölgede 50 civarında aşiret ve cemaat bulunmaktadır.

- **Humus Bölgesi Aşiretleri**

Bu bölgede yaklaşık 20 Arap aşiretinin yanı sıra Türkmenler de yaşamaktadır.

- **Lazikiye Bölgesi Aşiretleri**

Lazikiye Arap aşiretlerinin yanı sıra Türkmenler ve Nusayri olarak adlandırılan Aleviler bulunmaktadır. Hatay'da yaşayan Türk vatandaşı Alevilerle de aynı inancı paylaşmaktadırlar ve bir kısmının akrabalıkları söz konusudur.

- **Hama Bölgesi Aşiretleri**

Hama'da 16 Arap aşiretinin yanı sıra bir miktar Türkmen de bulunmaktadır.

- **Halep Bölgesi Aşiretleri**

Bu bölgede kırkın üzerinde Arap aşiretinin yanı sıra önemli Türk nüfusu bulunmaktadır.

- **Elcezire Aşiretleri**

Bu bölgede yaşayan Arap aşireti Irak, özellikle Musul bölgesindeki Arap aşiretlerinin uzantısıdır. Bu bölgede yaşayan Arap aşiretleri ve şehirli Araplar Irak'a sempati duymakta ve kendilerini Iraklı olarak kabul etmektedirler. Alt kültür itibarı ile Irak ve Musul bölgesinin kültürü ile paralellik arz etmektedir. Irak-İran harbi sırasında devlet politikasının aksine buradaki halk Irak'ı destekledi. Irak yönetiminin bu bölgede ve kısmen Fırat bölgesinde nüfuzu söz konusudur.

- **Horan Aşiretleri**

Bu bölgede yaşayan aşiretlerin Ürdün'e ve kraliyete sempati ve bağlılıkları söz konusudur. Ürdün-Filistin sınırına yakın olan bu bölgede 8 aşiret bulunmaktadır.

- **Çöl Bedevileri**

Suriye'nin önemli bir bölümünü oluşturan ve çölde göçebe yaşayan bedevilerin iskan politikalarının başarılı olduğu söylenemez. Ancak, tarih sürecinde kabilelerin bir bölümü şehirlere yerleşmişlerdir. Yerleştikleri şehirlerin kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemişlerdir.

- **Aleviler (Nusayriler)**

Suriye'de yaşayan Aleviler genellikle Lazikiye'de bulunan Cebel-Aleviyin (Alevi dağı) bölgesi ile Selemiye'de yaşarlar ve Aleviliğin bir kolu olan Nusayri koluna mensupturlar. Nüfus içindeki payları % 11-15 kadardır. Suriye Alevileri ile Türkiye'nin Hatay Vilayetinde yaşayan Arap Alevileri arasında akrabalık söz konusudur. Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasından sonra bir kısım Arap kökenliler Suriye'ye göç ettiler. Bu göçmenler Hafız Esat'ın iktidara gelmesi ile önemli bir güç elde ettiler. Halen Suriye'de yönetim bu mezhep kesimi mensuplarının ellerinde bulunmaktadır. Adeta yönetimle özdeşleşmişlerdir.³¹

Hicri üçüncü yüzyılda ortaya çıkan Batıni bir harekettir. Bu hareketin mensupları Şia fanatiklerinden kabul edilirler. Ali'de ilahi bir özellik bularak onu tanrılaştırmışlardır.³²

---

³¹ a.g.m., s.28.

³² El-Cüheni, Mani bin Hammad, "Nusayrilik" md, **Çağdaş Fikir Akımları Ansiklopedisi**, (çev.) **Hasan Fehmi Ulus**, Beka Yayınları, s.303-307; Nusayriliğin kurucusu, Ebu Şuayb Muhammed b.Nusayr el-Basri en-Numeyri'dir (ö.H.270) Peygamberlik iddiasında bulunmuştur. İmamlar hakkında da ileri giderek onlara tanrılık isnat etmiştir.

1.4.1.2 Arap Olmayan Unsurlar

- **Dürziler**

Dürzilik, Fatımi halifesi Hakim Biemrillah'ı tanrılaştıran Batıni bir fırkadır. İnançlarının çoğunu İsmailîlerden alan Dürzilik, Nuştegin ed Dürzi'ye dayanır. Pek çok din ve düşünceden alınma inançları, oldukça karmaşık bir yapı gösterir. Benimsedikleri ilke gereği düşüncelerini gizli tutar, halka açıklamaz, öğretmez, ancak kırk yaşına ulaşanlara yasağı uygulamaz.³³ Farklı bir inanca mensup Dürzilerin el-Hikme adında kutsal bir kitapları vardır. Cebelü el-Dürüz (Dürzi dağı) bölgesinde yaşamaktadırlar. Bölge üç vilayetten oluşmaktadır; İrbid-Sıveyda-Şahba. Bölgenin adı Cebelü El Dürüz'den Cebel El-Arap olarak değiştirildi. Aslen Urfa bölgesinden Rumeli'ye oradan da Suriye ve Lübnan'a göç eden bu cemaat bugünkü yönetim iktidara gelmeden önce Suriye politikasında etkili bir rol oynadı. Cemaatin etkili isimlerinden Sultan Paşa El-Atraş Fransız İhtilali'ne karşı direnişin önemli isimlerindedir. Dürzilerin sayısı 200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁴

- **Kürtler**

Genellikle El-Cezire'nin Türkiye sınırına yakın bölgelerinde yaşıyorlardır. Bu bölge Kuzeydoğuda Dicle kıyısında Derik'ten başlayarak, batıda Kamışlı, Rasulayn, Halep'in Aynul-Araba kadar uzanmaktadır. Ancak Suriye'nin 1970'lerden başlayarak uygulamaya koyduğu Arap Güvenlik Kuşağı Projesi çerçevesinde Kürtler içerilere kaydırılarak yerlerine Araplar yerleştirilmiştir. Yaklaşık nüfusları 500.000– 1.000.000 arasındadır. Başlıca Kürt Aşiretleri:

---

³³ a.g.e., "Dürzilik" md, s.85-89; Dürziler, Hakim bi Emrillah'ın tanrılığına inanırlar. Tüm peygamberleri inkar ederler ve onları iblis olarak görürler. Hareketin önde gelen siması Hamza'nın Mesih olduğuna inanırlar. Müslümanlar başta olmak üzere tüm dinlere, mensuplarına düşmandırlar. Eğer güçleri yeterse mallarını, kanlarını mubah görürler. Onları kandırmada hiçbir sakınca görmezler. Ruh göçüne inanırlar. Cenneti, cehennemi ve ahretteki mükafat ve azabı inkar ederler. Onlara göre tarih Hamza'nın Hakim'i Tanrı ilan ettiği yıl olan Hicri 408 ile başlar. Onlara göre kıyamet Hakimin dönmesi demektir. Kendilerinden başkasıyla evlenmeyi, onlara sadaka vermeyi veya yardımda bulunmayı uygun görmezler. Kimseyi dinlerine almadıkları gibi, birinin dinlerinden çıkmasına da izin vermezler. Örtünme dini inançlarının gereğidir. Bugün Dürziler Lübnan , Suriye ve Filistin'de yaşamaktadır. Büyük çoğunluk Lübnan'da bulunmakta olup bazı ülkelerde birlikleri vardır. Halen Lübnan'da Velid Canbolat'ın liderliğinde güçlü bir yapı göstermektedirler. Siyasi planda İlerici Sosyalist Parti tarafından temsil edilen Dürziler, Lübnan savaşında büyük rol oynadıkları gibi, Müslümanlara karşı güttükleri düşmanlıklarıyla tanınırlar.

³⁴ Özmen, a.g.m, s.29.

Miranlar, Hasanan, Aliyan, Şitiye, Kikiye, Kürtleşen Türk Aşireti, Milli Aşireti (Bu aşiretin bir bölümü de Araplaşmıştır), Baraziler, Helcan, Alaaddin Oğulları, Beycan, Şedaddan, Şayhan, Kitkan, Lazikiye’de Osmano Aşireti, Com, Amiki, Dınadaiye, Yezidiler.³⁵

- **Çerkezler**

Kafkaslardan önce Anadolu’ya daha sonra bölgeye göç ettikleri bilinmektedir. Saşın, Halep, Salemiye, Humus, Duma gibi yerlerde yaşamaktadırlar. Çeçenlerin yanı sıra Dağıstanlılar da Suriye’de bulunmaktadır.

- **Ermeniler**

Nüfusun % 2 ile % 3’nü oluşturan Ermeniler, Suriye’de asimile olmamış olan en büyük azınlık gruplardan birisini oluşturur. Ermeniler kendi dillerini konuşur, kendi okullarında eğitim görürler, kendi gazetelerini okurlar ve kendi geleneklerini sürdürürler.³⁶ Büyük çoğunluğunun Birinci Dünya Harbi sırasında Anadolu’dan bölgeye göç ettikleri bilinmektedir. Hâlâ evlerinde Türkçe konuştukları biliniyor. ABD, Avrupa ve Ermenistan’a göç ettikleri için sayıları sürekli azalmaktadır. Hıristiyan topluluklardan olup, Katolik ve Ortodoks mezhebinden olanlar çoğunlukta olmakla birlikte Aryanist ile diğer mezheplerden olanlar da vardır.³⁷

- **Rumlar**

Hıristiyan gruplar arasındadır. Sayıları ülke nüfusunun % 1’ni oluşturur.

- **Kıptiler**

Müslüman ve Hıristiyan olanlarının yanında putperest olanları da vardır. Nüfusun % 1’lik oranını meydana getirirler.³⁸

---

³⁵ a.g.m, s.29.

³⁶ Akdemir, a.g.m, s.203.

³⁷ Kırık, a.g.m, s.14.

³⁸ a.g.m, s.14.

- **Maruniler**

Ülke nüfusunun % 1'ni oluşturur. Kendilerini Aziz Maruni'nin çömezleri kabul ederler. Balbek, Şam, Halep dolaylarında otururlar.³⁹ Marunilik, bir Doğu Katolik Hristiyan grubudur. Marunilerin, merkezleri Lübnan da'dır.⁴⁰

- **Yakubiler**

Genel nüfusa oranı % 1 civarındadır. Aziz Yakup tarikatına bağlıdırlar.

- **Yahudiler**

Çok uzun bir dönemden beri Suriye'de yaşayan Yahudiler, günümüzde özellikle, Halep ve Şam kentlerinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca, ülkenin kuzeyinde yer alan el-Cezire Bölgesinde de Yahudiler bulunmaktadır. İsrail devletinin kurulmasıyla İsrail'e önemli sayıda göç olmuştur.⁴¹

- **Türkmenler**

Türk göçü bölgeye 54 Hicriden başlayarak 922 I. Selim dönemine kadar yaklaşık sekiz asır devam etti. Bölgeye çok sayıda Türkmen gelmiştir. Özellikle Haçlılara karşı cihat amacı ile Atabekler döneminde büyük miktarda Türkmen göçü yaşanmıştır. Türkmenler genellikle tarım, hayvancılık ve halıcılıkla uğraşırken, şehirlerde ise esnafılık ve ticaretle uğraşmaktadırlar. Humus ve Der'ada göçebe hayatı yaşayan Türkmenlere rastlamak mümkündür. Toplam Türkmen nüfusunun Bir milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Türkmenlerin yaşadıkları yerler; Lazikiye Vilayeti, Halep, Humus, Horan, Der'a, Başkent Şam, Gola'nın Kunaytıra Vilayetleridir.⁴²

---

³⁹ Özmen, a.g.m, s.29.

⁴⁰ El-Cüheni, a.g.e., "Marunilik" md, s. 223-225; Bu grup adını, insanlardan ayrı bir şekilde dağlarda ve vadilerde tek başına yaşayan, zamanını ibadetle geçirip dünya nimetlerine sırt çeviren Papaz Marun'dan almıştır. Miladi 4.yy sonlarında yaşamış olup yine miladi 410 yılı dolaylarında Antakya ile Korus arasında bir yerde ölmüştür. Marunileri diğer Hristiyan topluluklardan ayıran en önemli özellik, iki tabiatın tek vücutta toplanması için Hz.İsa'nın iki tabiata ve bir iradeye sahip olduğuna inanmalarıdır.

⁴¹ Akdemir, a.g.m, s.204.

⁴² Özmen, a.g.m., s.30.

1.5 Siyasi Tarihi

Suriye Müslüman olmadan önce uzun süre Roma ve Bizans hakimiyeti altında kalmıştır. 636 miladi yılında Hz. Ömer zamanında Müslümanlar tarafından fetih edilmiş ve kısa sürede Müslümanlık bu ülkede yayılmıştır. Daha sonra Suriye’de Muaviye tarafından Emevi devleti kurulmuş ve Arapların güç merkezi haline gelmiştir. ⁴³ Emeviler devrinde Suriye çok gelişmiş, gerek kıyı ve gerekse iç bölgelerdeki şehirler hareketli birer ticaret merkezi haline gelmiştir. Emevilerin yıkılışı ile Abbasi ve Fatımi hakimiyetinde Suriye, artık yüksek hakimiyetini kaybetmiş olup geniş bir devletin merkezi olmaktan çıkmıştır. ⁴⁴ Daha sonra Suriye, Selçukluların ve Memlükîlerin uzun süren hakimiyeti altında kalmış ve 1516 yılında Yavuz Sultan Selim’in Suriye’yi fetih etmesi ile Osmanlı idaresi altına girmiştir. Yavuz Sultan Selim 1516’da Suriye’yi aldıktan sonra tüm bölgeyi “Arap Vilayeti”(veya diğer adıyla Şam Vilayeti) adı altında topladı. 16.yüzyılın ortalarına doğru Halep bu vilayetten ayrılarak, müstakil bir eyalet haline getirildi. 1620 yılında Şam Eyaleti tekrar bölünerek Trablusşam’da müstakil bir eyalet haline getirildi. Daha sonraki yıllarda Rakka’da müstakil bir eyalet yapıldı.1660 yılına kadar bu idari taksimat devam ederken, 1660’da Şayda eyaleti oluşturuldu. Böylece bölge Şam, Halep, Rakka, Sayda ve Trablusşam eyaleti halinde beş eyaletle 19.yüzyıl başlarına kadar idare edilmiştir. Tüm Suriye merkezden atanan valilerce idare edilirken, Osmanlı padişahları Lübnan’daki feodal yapıya fazla dokunmadı. Buradaki beyler Sayda valisine bağlı olmakla beraber yarı bağımsız bir idari düzen yürütmüşlerdir. 1860 Lübnan olaylarından sonra Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı kurulmuştur. Mutasarrıfın da Bab-ı Âli’ce seçilecek bir Hıristiyan mutasarrıfa bırakılması kabul edilmiştir. 1864 Vilayet nizamnamesinin ilk uygulandığı yerlerden biri de Suriye vilayeti olmuştur. Böylece Osmanlı idaresinde şimdiye değin geçmeyen “Suriye” adıyla bir vilayet oluşturulmuştur. Bu döneme kadar burası “Şam” diye anılmaktaydı. Kudüs’te önemi dolayısıyla 1882’de Suriye’den ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. İdari taksimattaki değişiklikler devam ederek, 1887’de Beyrut, Akka, Belka, Trablusşam ve Lazkiye’den Beyrut vilayeti oluşturulmuştur. 1911

---

⁴³ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.6.

⁴⁴ Öztürk, a.g.e., s.389-390.

tarihi itibariyle Suriye bölgesinde Suriye, Halep ve Beyrut vilayetleri ve bu vilayetlere bağlı olarak 11 sancak ve 52 kaza bulunmaktaydı.⁴⁵

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı devletinin parçalanması sonucu İngiliz kuvvetleri kasım 1918’de Suriye’yi işgal etmiştir. Mart 1920’de toplanan Suriye Milli Kongresi “Büyük Suriye”nin bağımsızlığını ve Mekke şerifi Hüseyin’in oğlu 1. Faisal’ı da Suriye kralı olarak ilan etmiştir. 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya arasında gizlice imzalanan Sykes-Picot anlaşması gereğince Suriye ve Lübnan Fransızlara verilmiştir. Nisan 1920 yılında yapılan San Remo Konferansı sonucunda Suriye ve Lübnan Fransız mandası altına girmiş ve durum Akvamlar Cemiyeti tarafından onaylanmıştır.⁴⁶

Fransızlar asayişini sağladılar, yol ve iletişim şebekesini kurdular ve modern bir devletin idari alt yapısını kurdular. Bedevilerin yerli hayata geçişini hızlandırdılar. Bedevileri yerleşik köylüler haline getirerek kabile şeflerini toprak sahibi yaptılar. Etkili idari yapıyı koruyabilmek ve bağımsızlık hareketinin gelişimini engellemek için Fransızlar, Suriye’yi etnik ve dini bölgelere ayırdılar. Lübnan ayrı bir devlet haline getirildi. Lazkiye ayrı bir bölge oldu. Suriye’nin güneyindeki Dürzi bölgeler ve Cezire, Suriye’nin kuzeyindeki düzlükler ile Fırat bölgesine otonomi verildi. İskenderun’a özel statü verildi.⁴⁷ Fransızlar böylece Suriye’yi azınlıkların temel alındığı beş eyalete böldüler. Şam, Halep, Alevi devleti, Cebel Druz ve Lübnan’dan oluşmaktaydı. Azınlıkların sempatiyle karşıladığı bu oluşum Sünni çoğunluğun tepkisini çekmekteydi. Daha sonra Şam ve Halep eyaletleri 1924 yılında birleştiler.⁴⁸ Nihayet Cebeli Druz ve Latakia (Lazkiye) da 1936’da aynı Suriye devleti içinde toplanmışlardır.⁴⁹

1928 yılında kurulan Suriye Kurucu Meclisi, 1930 yılında bir anayasa hazırlamış ancak, Fransız Yüksek Komiseri tarafından reddedilmiş ve mecliste fesih

---

⁴⁵ Umar, Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.15.

⁴⁶ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.6.

⁴⁷ Lapidus, Ira.M, **Modernizme Geçiş Sürecinde İslam Dünyası**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 117, İstanbul, 1996, s.117-118.

⁴⁸ Turan, Ömer, “Suriye” md, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, Acar Matbaacılık A.Ş., Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, İstanbul, 2003, s.131-133.

⁴⁹ Tuğ, Salih, **İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri(XIX ve XX.Asırlar)**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969, s.286.

edilmiştir. 1930'larda Paris'te eğitimini tamamlamış bir öğretmen olan Michel Eflak ve Selahaddin Bitar tarafından Baas Partisi kuruldu. Bunlar Arab Birliği, sosyal adalet, demokrasi ve hürriyet doktrinini geliştirdiler. Aynı zamanda, sömürgeciliğe düşman ve iç politikada sosyalist idiler. Bunlar yalnızca siyasal bir parti olmakla kalmadılar, milli birlik sloganlarıyla Arap milliyetçiliğinin yeniden canlandırılması şeklindeki mistik duyguları da geliştirdiler.⁵⁰ Bunun gibi Vatan partisi ve Halk partisinin gerek manda idaresi ve gerekse Harp sonrası anayasaya dayanan kuruluş devresinde bu iki parti Suriye'de mühim rol oynadılar. Fransız idaresinin ülkede baskı ve sindirme politikası sonucu, Suriye halkı 1936 yılında Vatan Partisi önderliğinde ayaklanmıştır. Bu durumu gören Fransa 3 yıl içerisinde Suriye'ye bağımsızlık verilmesini kararlaştırmış ancak Fransız Parlamentosu bu kararı uygulamamıştır. Fransız hükümeti Suriye'nin bağımsızlığını 27 Eylül 1941 tarihinde resmen tanımına rağmen ancak fiili olarak yönetim Suriyelilerin eline 1943 yılında geçmiştir.⁵¹ 1 Ocak 1944'te de bu ülkenin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldılar. Ancak arkalarında kendi elleriyle yetiştirdikleri ve kurdukları sistemi ayakta tutacak bir bürokrat tabakası bıraktılar. Bu bürokrat tabaka Fransız işgalcilerin de çeşitli oyunları ile bağımsızlık sonrasında ülke yönetimini ele aldı. Suriye'nin bağımsızlık sonrası ilk cumhurbaşkanı Türk asıllı Şükri el-Kuvvetli'dir. El-Kuvvetli yönetimine 1949 darbesiyle son verildi. Bağımsızlık sonrası Suriye bir darbeler ülkesi oldu. Fransız kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Suriye, siyasi istikrarsızlık dönemi geçirmiştir. 1946-1956 yılları arasında beş darbe olmuştur. 1949, 1954, 1961, 1962, 1963, 1966 ve 1970 yıllarında birbirinden farklı darbeler gerçekleştirildi. 1949 darbesinden sonra Hüsnü Zaim devlet başkanlığını aldı. Ondan sonra sırasıyla Sâmî Hinnavi, Edib Çiçekli, Hâşim Bey el-Attasi ve Şükri el-Kuvvetli cumhurbaşkanlığı yaptılar. 1955-58 yılları arasında Suriye ile Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular. Bu dönemde Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin devlet başkanı o zamanki Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır oldu. Ancak bu birliğin ömrü kısa sürmüş 28 Eylül 1961 tarihinde Suriye'ye yapılan bir askeri darbe ile sona ermiştir. Suriye - Mısır birliğinin bozulmasından sonra Suriye Cumhurbaşkanı Nazım

---

⁵⁰ Lapidus, a.g.e., s.117.

⁵¹ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.6.

el-Kudsi oldu. 1963'te General Hafız el-Emin'in öncülüğünde gerçekleştirilen darbe Baas Partisi'nin iktidarı ele almasını sağladı.⁵²

Ülkeyi yöneten Baas partisi “Yeniden Doğuş” anlamına gelmektedir. Arap milliyetçiliği ile sosyalizmin karışımı olan Baas’ı ilk formüle edenler Şam Üniversitesi Profesörlerinden Hıristiyan Mişel Eflak ile Sünni Müslüman Salahaddin El Bitar’dır. Her ikisi de Şam doğumlu olan Eflak ile Bitar “Halk Cephesi” döneminde Paris’te Sorbonne Üniversitesinde eğitim gördüler. 1949’ta Baas’ın iktidara geçmesiyle Mişel Eflak, Eğitim Bakanlığı’na getirildi. Baas’ın doktrine edilmesinde en önemli katkı Eflak ile Bitar’a ait olmakla birlikte bu akımın kökeninde İskenderunlu Zeki el- Arsuzi’nin çalışmaları vardır.⁵³

Eflak ve Bitar, Arsuzi’nin öncülük ettiği hareketten etkilenerek “Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm” sloganıyla ideolojilerini yaymaya başladılar. Ancak Arap birliği ilkesini en üstte tutuyorlardı. Baas’ın temel niteliğinin sosyalizm olmadığını ve ona asıl rengini veren özelliğın “Arap Uyanışının partisi” misyonu olduğunu vurgularlar. Amaçları Araplara tekrar milli benlik ve ruh kazandırmak, sosyalizmi beden, birliği ise ruh olarak görmekteydiler. Arap halkları arasındaki sınırların kaldırılmasını savunur. Eflak kendisi Hıristiyan olmasına rağmen ayrıca İslamiyet ile Arap ulusçuluğunu bir bütün olarak değerlendirmiştir. Baas sosyalizmi gelir adaleti, ekonomik eşitlik ve adaletle sınırlı bir ekonomik anlayışa sahiptir. Mülkiyet hakkı güvence altındadır. Komünizmden farklı olarak Baas Sosyalizmi, Arap toplumunun ihtiyaçlarını esas alır. Baas, materyalizmi kabul etmez ve manevi unsurlar temelinde bir yapıya sahiptir. Baas sosyalizmi ferdiyetçidir ve ferdiyeti hürleştirir. Sınıf mücadelesini kabul etmeyen Başçılar, iç ve dış ticaretin denetimini, toprak mülkiyetinin kamu yararına sınırlandırılmasını, planlı kalkınmayı, işçilerin işletme yönetimlerine katılmasını program ilkeleri olarak kabul etmişlerdir.⁵⁴ Politik açıdan burjuva parlamenterleri’nin yerine gerçek bir demokratik rejimin geçmesini istemektedir. Başçılar sınıf mücadelesinin toplumdaki önemini görmelerine rağmen bunun Marksist yorumunu kabul etmemektedirler. Sınıf çatışmasının üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar

⁵² KOSGEB Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, “Suriye Ülke Raporu”, 2005, <http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/50/Suriye%20Ulke%20Raporu.doc.>, (05.01.2006), s.2.

⁵³ Parlar, Suat, **Ortadoğu Vaat Edilmiş Topraklar**, Bibliotek Yayınları, Aralık 1997, s. 109.

⁵⁴ a.g.e, s.112-114.

arasında meydana geldiğini kabul ediyorlar. Fakat bu problemin sadece bir yönüdür, çünkü bu parti hizipçilikten zarar görmektedir.⁵⁵

Eflak'ın Arap birliği ideali ve Başçılık ilk çıkışlarını Suriye'de yaptı. Ancak 1949 seçimlerinde yenilgiye uğradılar. Baas 1953'te Ekrem Havrani'nin Arap Sosyalist Partisi ile birleşti. 1954'te yeni bir darbe yapıldı ve Baas orduyla işbirliği yaptı ve Baasçılar hükümete girdiler. Bir süre komünistlerle işbirliği yapan Baas sonra onlarla çatışmaya başladı. Suriye'de o dönemde Komünistler son derece güçlüydü ve yönetimi ele geçirecek bir örgütlülüğe ulaşmışlardı. Ancak 1958'de Mısır ile birleşme sayesinde bu tehlike bertaraf edildi. 1963'te Baas en güçlü dönemini yakaladı.⁵⁶ 8 Mart 1963 tarihinde Baasçı subaylardan oluşan bir grup subay bir darbeye iktidarı ele geçirmişler, ordu ve sivil devlet kadrolarında bulunan Mısır taraftarlarını tasfiye etmişlerdir. Bazı bankaları ve temel sanayi tesisatlarını devletleştirmişler, ihracat ve ithalatı da devlet tekeline almışlardır. Parti darbeden sonra artık Neo-Baas olarak adlandırılmaya başlandı. Bu farklılaşma partinin iki kanada ayrılmasına yol açtı. Bir yanda Mişel Eflak, Selahaddin el- Bitar ve Devlet Başkanı Emin El Hafız başını çektikleri, Pan-Arabist olan eski Baasçılar, diğer yanda ise Hafız Esat, Salah Cedit ve Muhammed Umran'ın başını çektikleri Neo-Baasçılar.⁵⁷ Kendilerine Neo-Baas da denilen Salah Cedit ve Hafız Esad etrafında toplanmış olan, çoğunluğu Alevi, bir bölümü de Dürzi olan subaylar 23 Şubat 1966'da yeni bir askeri darbe yaparak iktidarı ele geçirmişlerdir. Salih Bitar da dahil olmak üzere, çok sayıda Baasçı tutuklanırken Mişel Eflak ile birlikte Suriye'den kaçarak Lübnan'a sığındılar.⁵⁸

1966'da gerçekleştirilen darbe ise Baas'ın bağımsız askeri kanadı için bir zafer oldu. Bu darbeden sonra ülke yönetimini Nuruddin el-Attasi aldı. 1967 Arap - İsrail Savaşı esnasında Suriye'nin hava kuvvetleri komutanı ve savunma bakanı olan Nusayri asıllı Hafız Esed 1968'de bir darbe teşebbüsünde bulundu ama başarılı olamadı. Ancak Esed 23 Kasım 1970'te gerçekleştirdiği darbeye yönetimi ele aldı. Bu darbeden sonra Baas Partisi içindeki Nusayriler diğerlerini tasfiye etmeye başladılar. Ülke 1970'ten

---

⁵⁵ Asaf, Hüseyin, **İslam Dünyasına Siyasi Bakışlar**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 202-204.

⁵⁶ Parlar, a.g.e, s.114.

⁵⁷ Akdemir, a.g.m., s.219.

⁵⁸ Şen, Sabahattin, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım- Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, Birey Yayıncılık, Temmuz 2004, s. 251.

2000'e kadar Hafız Esad'in yönetimi altında oldu. Yönetime gelmesinden sonra Sovyetler Birliği'yle sıkı bir dostluk ilişkisi içine giren Esad, dağılmasına kadar Sovyetlerden sürekli destek görmüştür. Esad, izlediği politikada ABD ve Batı'nın çıkarlarını gözetmeyi de ihmal etmedi.⁵⁹

Hafız Esad darbeden hemen sonra başbakanlık ve Baas Parti genel sekreterliği görevlerini de üstlenmiş, 1971'de de 7 yıl için cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1978 ve 1985 yıllarında yapılan halk oylamaları ile cumhurbaşkanlığını sürdürmüştü ve son olarak Aralık 1991 de yapılan halk oylaması ile bu göreve 7 yıllık bir dönem için yeniden seçilmiştir.⁶⁰

Esad yönetimi Suriye için bir dönüm noktası oldu. Esad, bütün Nasırcılar ile sosyalist ve komünist partileri bir birlik çatısı altında birleştirmeye çalıştı. Bu arada, 1967 ve 1973 yıllarındaki Arap-İsrail savaşlarında Golan tepeleri ve Kunaytra'nın içinde bulunduğu Suriye topraklarının bir bölümü İsrail tarafından işgal edildi. ABD'nin aracılığında gerçekleşen 31 Mayıs 1974 Antlaşması sonunda Kunaytra tekrar Suriye'ye geçti. Stratejik öneme sahip Golan Tepeleri ise İsrail işgali altında kalarak iki ülke arasındaki en önemli sorun oldu. İktidara geldikten kısa bir süre sonra, Nusayri olan Esad ve yandaşlarına karşı hem Ulusal Birlik içindeki sosyalist, komünist ve Nasırcılar, hem de Sünni Müslümanların oluşturduğu Müslüman Kardeşler güçlü bir muhalefet yapmaya başladılar. 1973 yılında ilan edilen anayasada devletin resmi dininin İslam olarak belirtilmemesi İslamcı muhalefeti ayağa kaldıran en büyük nedenlerdendi. Müslüman Kardeşler'in radikal kanadı "İslami Kurtuluş Hareketi" 1979-1982 yılları arasında yönetime karşı birçok suikastlar düzenledi ve birçok önemli bürokrati öldürdü. Yönetim buna, Hafız'ın kardeşi Rıfat Esad tarafından yönetilen "Savunma Tugayları" kanalıyla aynı şiddetle cevap verdi. 1980'li yıllardan itibaren Esad'ın yerine hazırladığı oğlu Basil 1994 yılı Ocak ayında şüpheli bir trafik kazasında öldü. Bunun üzerine Londra'da göz cerrahisi eğitimini bitirdikten sonra Şam'da askeri eğitim gören ikinci

---

⁵⁹ KOSGEB, a.g.w., s.2.

⁶⁰ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.7.

oğlu Beşşar Esad'ı hazırladı. Uzun yıllardır hasta olan Hafız Esad, 10 Haziran 2000 tarihinde kalp krizi geçirip öldü.⁶¹

Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000 tarihinde ölmesinden sonra oğlu Beşşar Esad'ın iktidara gelmesi için, gerekli yasal değişiklik çok kısa sürede gerçekleştirildi. Olağanüstü toplanan Suriye Parlementosu 40 yaş olan Devlet Başkanı olma sınırını 34'e indirerek, Beşşar Esad için liderlik yolunu açtı. Londra'da eğitim görmüş bir göz doktoru olan Beşşar Esad, çalışmalarını 21 Haziran 2000'de tamamlayan Baas partisinin 9.Kongresinde, genel sekreterliğe getirildi. 21 üyeli politbüroya 12 yeni isim girdi. Beşşar Esad'a çok yakın isimlerden Başbakan Mustafa Muhammed Mıro, Dışışleri Bakanı Faruk El Şara ve Yerel yönetimler Bakanı Selam Yasin, politbüronun yeni üyeleri oldu. 90 üyeli merkez komitenin 62 üyesi de yenilendi. Beşşar'ın küçük kardeşi Binbaş Mahir El Esad ile Savunma Bakanı Mustafa Talas'ın oğlu Munaf Talas merkez komiteye seçilmişlerdir. Merkez komitede özellikle ordunun üst düzey subaylarıyla istihbarat örgütü şefleri etkinlik sağlamıştır. Suriye'de 10 Temmuz 2000 tarihinde yapılan referandumda oyların yüzde 97.29'unu alan Beşşar Esad ülkenin devlet başkanı olmuştur. Beşşar Esad, halen görevinin başında ve babasının politikalarını sürdüreceğini ancak yeni yüzyıla uydurulması gerekeceğini belirtmiştir.⁶²

1.6 Ülkenin Siyasal Yapısı

Suriye'nin devlet şekli cumhuriyettir. 17 Temmuz 2000'den beri Cumhurbaşkanı Beşşar Esad'tır. Esad, aynı zamanda silahlı kuvvetler başkomutanı, Baas Partisinin Genel Sekreteri ve Halk Meclisine hakim olan "İlerici Cephe" nin lideridir. 1965 yılında Şam'da doğmuş olup Alevi mezhebine mensuptur.⁶³

Suriye 1973 yılı anayasasına göre Suriye Arap Cumhuriyeti, bağımsız demokratik sosyalist Halk Cumhuriyetidir. Egemenlik halkındır. Halk egemenliğini, anayasada açıklanan şekilde kullanır. Baas Sosyalist Partisi, devleti ve toplumu, halk örgütlerini, kooperatifleri, toplumu geliştirmek ve bireylerin çıkarlarını geliştirmek

---

⁶¹ Manaz, Abdullah, "Dünden Bugüne Suriye", S: 10, "http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_05.html", (06.01.2005).

⁶² Şen, a.g.e, s.313.

⁶³ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.4.

amacıyla yönlendirir.⁶⁴ Yasal çalışma izni tanınmış öteki partilerle birlikte ulusal ilerici cepheyi oluşturan Suriye Baas Partisinin yönetim organları ulusal komutanlık, bölgesel komutanlık ve halk konseyidir.⁶⁵

1.6.1 Yasama Organı

Halk meclisi, devletin yasama organıdır. Üyeleri genel seçimlerde direk ve gizli oylama ile seçerler. Meclis üyeleri dört yıllık süre için seçilirler. 250 sandalyelik meclisin, anayasada halk meclisi üyelerinin yarısının işçi ve çiftçilerden olması hükmü yer almaktadır. Halk meclisinin görevleri arasında cumhurbaşkanını seçmek, kanunları çıkarmak, hükümetin politikasını görüşmek, bütçe ve büyüme planlarını kabul etmek, uluslararası antlaşmalar ve antlaşmaları kabul etmektir.⁶⁶

Tablo 1
Halk Konseyi Sandalye Dağılımı

PARTİLER	1994	1998
Baas Partisi	135	135
Suriye Komünist Partisi	8	8
Arap Sosyalist Partisi	7	7
Arap Sosyalist Birlik Partisi	7	7
Suriye Arap Sosyalist Partisi	6	6
Sosyal dem. Birlik partisi	4	4
Bağımsız	83	83
TOPLAM	250	250

Kaynak: Aydos, Volkan – Duran, Meltem, Suriye Ülke Etüdü, s.26.

Yürütmenin başında Suriye Baas Partisi genel sekreterliği, ulusal ilerici cephe başkanlığı ve silahlı kuvvetler başkomutanlığı görevlerini de elinde tutan devlet başkanı bulunmaktadır. Yedi yıllık bir dönem için halk tarafından seçilen devlet başkanına hükümet işlerinde, kendisinin atadığı başbakan ve bakanlar kurulu yardım eder. Ülke; Dar'a, Drezzor, Halep, Hama, Haseke, Homs, İdlep, Kuneitra, Lazkiye, Rakka, Suveida, Şam (başkent), Şam (il) ve Tartus olmak üzere 14 valiliğe ayrılmış bulunmaktadır. İdari bölünmede vilayetlerden sonra sırasıyla ilçeler, beldeler ve köyler gelmektedir.

⁶⁴ a.g.e.,s.4.

⁶⁵ Aydos-Duran, a.g.e, s.26-27.

⁶⁶ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.4.

1.6.2 Yargı

Yargı şu mahkemelerden oluşmaktadır:

Medeni Kanunlar Mahkemesi:

- a) Şer'i mahkemeler
- b) Ruhani mahkemeler (Gayrimüslimlere bakar)
- c) Dürzi Cemaatine ait mezhep mahkemeleri
  - 1- Çocuk mahkemeleri
  - 2- Sulh mahkemeleri
  - 3- Asliye mahkemeleri
  - 4- İstinaf mahkemeleri
  - 5- Temyiz mahkemeleri⁶⁷

1.6.3 Merkezi Ve Mahalli İdarelerin Görevleri

Mahalli idareler, devletin genel politikası çerçevesinde valilikte, yasaların belirttiği şekilde, iktisadi, sosyal, sağlık, kültürel ve inşaat alanlarında valiliğinin gelişmesini sağlayan bütün görevleri direk olarak üstlenir. Valilikte çalışmaların iyi yürütülmesi için, valilik mekanizmasını yönetmek, yönlendirmek ve bütün faaliyetleri kontrol altına almak, daha aşağı düzeyde olan mahalli meclisleri yönlendirmek ve görevlerini yerine getirmede onlara yardımcı olmak, Valiliğin yetkileri dahilinde bulunan kuruluşlar ve sektörler için ve devletin genel politikası çerçevesinde yıllık ve uzun vadeli ekonomik ve toplumsal planlar kararlaştırmaktır. Merkezi idarenin görevleri ise bütün alanlarda ve ülke çapında devletin politikalarını yürütmek ve bu politikaların başarı ile uygulanması için yerel yönetimlere yardımcı olmak ve işbirliği yapmaktır.⁶⁸

---

⁶⁷ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.5.

⁶⁸ a.g.e.,s.5.

İKİNCİ BÖLÜM SURIYE’NİN EKONOMİK DURUMU

2.SURIYE’NİN EKONOMİK YAPISI VE BUGÜNKÜ DURUMU

2.1 Temel Ekonomik Göstergeleri

Para Birimi	: Suriye Poundu
Döviz Kuru	: 1\$=48.5 (2004)
GSYİH	: 63.86 Milyar \$ (2005 Tahmini)
GSYİH-Reel Büyüme Oranı	: %1.4
GSYİH-Kişi Başına Oranı	: 3,500\$ (2005 Tahmini)
İş Gücü	: 5.12 milyon (2004 Tahmini)
İşsizlik oranı	: % 20 (2002 tahmini)
Enflasyon Oranı(Tüketici)	: % 2.6 (2005 tahmini)
Petrol İhracatı	: 285.000 varil/gün (2004 Yılı tahmini)
Petrol İhracatı Gelirleri	: 4.2 milyar \$ (2002 Yılı)
Petrol İhracatındaki Ülkeler	: Avrupa Birliği Ülkeleri
Petrol İhraç Terminalleri	: Latakya, Banyas, Tartus
Petrol Üretimi	: 403.800 varil/gün (2005 Yılı tahmini)
Petrol Tüketimi	: 240.000 varil/gün (2004 tahmini) ⁶⁹
Petrol Rezervleri	: 2.5 milyar varil ⁷⁰
Rafineri Kapasitesi	: 250.000 varil/gün
Başlıca Rafineriler	: Homs ve Banyas’ta 242,140 varil/gün
Başlıca Petrol Yatakları	: Deirez-Zour ve Jafra; Karatchuk
Doğal Gaz Rezervleri	: 240.5 milyar m ³
Doğalgaz Üretimi	: 8.5 milyar m ³
Elektrik Üretimi	: 27.18 milyar kWh (2003Tahmini) ⁷¹
Elektrik Tüketimi	: 25.28 milyar kwh (2003 Tahmini)
İhracat	: 6.344 \$ milyar. (2005 Tahmini)
İhracatındaki Ülkeler	: Türkiye%12.9, İtalya%22.7, Fransa%18, Suudi Arabistan %6.2 Irak%9, (2004)
İthalat	: 5.973 milyar\$. (2005 Tahmini)
İthalatındaki Ülkeler	: Türkiye%9.4,Ukrayna%8.7,Çin%7.8, Rusya %5.4, Suudi Arabistan %5.2, ABD %4.7, Güney Kore %4.6,İtalya %4.3
Dış Borcu	: 8.59 milyar\$(2005 tahmini)
Başlıca İhraç Maddeleri	: Petrol,tekstil,meyve-sebze, pamuk, canlı koyun,fosfat ⁷²
Başlıca İthal Maddeleri	: Makine ve ekipmanları, hayvan, metal ve ürünleri. Tekstil ve kimyasal ürünler.

⁶⁹ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sy.html>,

⁷⁰ Yücel, Hayrettin,“Suriye Arap Cumhuriyeti”, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yerinde Pazar Araştırması, Eylül, 2004, s.3.

⁷¹ <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sy.html>

⁷² Öztürk, Nesli,İzmir Ticaret Odası, “Suriye Arap Cumhuriyeti”, Nisan 2002,
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-8867-92BA85D1A47D/488/SURIYE.pdf>,
(5Ocak 2006), s.2.

2.2 Ekonomik Yapı

Suriye’de uzun yıllar sosyalist ekonomik politikalar uygulamakta iken 1990’lı yıllardan bu yana serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmaları gözlenmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak, Suriye dış ticaretinde de önemli gelişmeler olmuş, Dünya Ticaret örgütüne üyelik için başvuruda bulunmuş, Avrupa Birliği ile bir ortaklık anlaşması imzalamış ve ayrıca 21 Arap ülkesiyle Arap ligi çerçevesinde Serbest ticaret anlaşmaları yapmış bulunmaktadır.

Avrupa Birliği, Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirmeye çalıştığı ve 12 Akdeniz ülkesini içine alan Serbest Ticaret anlaşması çerçevesinde Suriye’ye ayrı bir önem ve öncelik vermektedir.⁷³ Birlik, Suriye’nin sahip olduğu öz kaynakları devreye sokmada ve işleme açmada her türlü desteği sağlama gayreti içindedir. Avrupa birliği son zamanlarda Suriye ile ticareti geliştirmek için merkezi Şam’da olan Suriye Avrupa İş Merkezi (SEBC-Syrian European Business Center) organizasyonunu gerçekleştirmiştir.⁷⁴

Suriye ve Avrupa Birliği Ulusal Programı (National Indicative Programme) çerçevesinde 2002-2004 İşbirliği Programı üzerinde 24 Nisan 2002 tarihinde anlaşmaya varmıştır. Taraflar 93 milyon Euro değerindeki AB yardımının, ekonomik modernizasyon programı ve sağlık konusunda kullanılmasına karar vermiştir. Ulusal Programın konuları; ekonomik geçiş ve işbirliği sürecini kolaylaştırmak amacıyla ekonomik reformları konu alan kapsamlı bir stratejinin oluşturulması ve reformlara yardımcı politik ve sosyal şartların oluşumuna destek olmaktır.⁷⁵

Bu çerçevede, özel sektör finansmanı için kapıların açılacağı umut edilmektedir. Reform programının devamı için Suriye’nin kreditor ülkelerle iyi ilişkileri büyük önem taşımaktadır. Suriye Doğu Almanya’ya olan 800 milyon dolarlık borcu ile ilgili Almanya ile yaptığı görüşmeler sonucunda 20 yıllık bir süreç sonunda bu borcun 572 milyon dolarının Almanya’ya ödenmesi hususunda anlaşmaya varmıştır. Almanya, ayrıca Suriye’nin faizlerden kaynaklanan 170 milyon dolarlık borcunu silmiştir.

---

⁷³ www.ytso.org.tr/ulkeler/suriye.htm.

⁷⁴ Yücel, a.g.e., s.5.

⁷⁵ KOSGEB, a.g.w, s.7.

Almanya Başbakanı Suriye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında su projelerinin finansmanında kullanılmak üzere 27 milyon dolarlık kredi tahsis etmiştir. Suriye'nin ayrıca, 1980 yılında İran'dan aldığı 1.02 milyar dolarlık borcu bulunmaktadır. Suriye ve İran , 500 milyon doların 10 yıllık bir süreçte İran'a geri ödenmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Geçtiğimiz yıllarda Suriye üç büyük kreditörü ile borç müzakerelerini tamamlamıştır (Dünya Bankası, Fransa, Almanya). Ancak Suriye'nin Rusya ile borç problemleri kısmen çözülmüş olmakla beraber ödeme programı sonuçsuz kalmıştır. Resmi açıklamalara göre Rusya Suriye'nin kendisine olan borcunun % 65'ini ertelemeyi kabul etmiştir.

Avrupa Yatırım Bankası, 15 devlet hastanesine tıbbi gereç alınması için Suriye Hükümeti'ne 2002 yılı Haziran ayı başında 100 milyon Euro vermiştir. Suriye ve Irak, iki ülke arasındaki havayolları, demir-yolları ve karayolları ulaşımını geliştirmek amacıyla iki yeni anlaşma imzalamıştır. Avrupa Komisyonu yeni bir Avrupa-Akdeniz Bankası (EMB) kurulmasını desteklemektedir. Kurulacak olan banka Avrupa Yatırım bankasının şubesi/yan kuruluşu olarak görev yapacaktır. Banka ortakları Avrupa Birliğine üye 15 ülke ve Akdeniz Ortaklık üyesi 12 ülkeden oluşacak olup, Suriye bu ülkelerden biri olacaktır. EMB'nin öncelikli görevi özel sektörün gelişimini ve özellikle serbestleştirilen sektörlerde altyapı tesislerini maddi olarak desteklemek olacaktır. Suriye, hammadde ithalatında ortalama % 35 düzeyinde seyreden gümrük vergilerini % 1'e kadar düşürmüştür. Suriye'de ekonomik reform konusunu ele almak üzere Ulusal İlerici Cephe delegeleri, kamu kuruluşları yöneticileri, eski bakanlar, araştırmacılar, uzmanlar ve ilgili diğer memurlardan müteşekkil 35 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Kurul, reformun halkın tüm kesimlerine fayda sağlaması, iş kaybına yol açmaması, tek bir sahaya ağırlık verilmemesi, diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalanılması gibi esasların yürütülmesinden sorumlu kılınmıştır.⁷⁶

Devlet ağırlıklı bir yapı sergileyen ekonomide özel sektörün ağırlığı gittikçe artmaktadır. Uygulamaya konan dışa açık ekonomi politikaları doğrultusunda, özel sektöre önemli fırsatlar sunulmaya başlanmıştır. Hükümet özel sektör yatırımlarına destek olmak amacıyla 22 yıl aradan sonra kredi faiz oranlarını 1.5 puan düşürerek

---

⁷⁶ a.g.w, s .8.

% 3'e çekmiştir. Ülke ekonomisinin yaklaşık 2 / 3'ü devletin kontrolü altındadır. Fakat bu oran, petrol ve diğer tabii kaynakların, bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinin devletin elinde olmasından kaynaklanmaktadır. Zaten bu sektörlerin GSYİH içindeki payı % 60 dan fazladır. Suriye hükümeti dışa açılım, yatırım teşvik, özel sektöre daha büyük önem verilmesi, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi, bankacılık, borsa ve kur politikaları konusunda çalışmalar yapmaktadır. Suriye, 2000 yılından itibaren gerçekleştirdiği ekonomik reformlar ve ticari liberalizasyon çerçevesinde Ortadoğu Ülkeleri arasında yükselen bir konum almaya başlamıştır. Reformların amacı, özel bankacılık sisteminin kurulması, yeni kur politikası, menkul kıymetler borsası kurulması ve ülkeye yabancı sermayenin girişini hızlandırarak ülke ekonomisini daha verimli bir hale getirmektir. Önemli değişikliklerden biride kambiyo mevzuatında yapılan reformlardır. Daha önce yabancı bankaların şube açma imkanları bulunmamakta olup, akreditifler üçüncü ülkeler üzerinden açılmaktaydı. Dış ticaret ve kambiyo işlemleri kolaylaştırılmakta ve devletin kontrolü azaltılmaktadır.⁷⁷ Reform programı çerçevesinde, Aralık 2002 itibariyle özel banka kurulması amacıyla Suriye Meclisi Arab Bank PLC, Ürdünlü Bank for Trade & Finance, Lübnanlı iki banka ve Bahreynli bir banka olmak üzere 5 bankaya ülkede şube açmak üzere lisans vermiştir.⁷⁸ Bu çerçevede, 2004 yılının başında iki özel banka Şam'da faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Bunu dışında döviz kuru rejimine ilişkin yasa tasarısı kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Buna göre daha önce uygulanmakta olan 3 farklı kur politikası yerine 1 Amerikan doları 46.3 Suriye lirası olarak belirlenmiş ancak bu yılın başında Suriye Lirası devalüe edilerek 46,3 liradan 48,5 liraya yükseltilmiş ve bu şekilde devlet kuru yaklaşık 52 Suriye Lirası olan serbest piyasa kuruna yakın bir rakama ulaşmıştır.⁷⁹

50'li yıllarda başlayan Suriye'de sanayileşme gayretleri devletin ağır sanayiye yaptığı yatırımlarla 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. 1990'li yıllara kadar devlet sanayide baskın rol oynamıştır. Son zamanlarda özel sektörün sanayideki payı 10 sayılı Yatırım Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle hızla artmaktadır 1991 yılında çıkarılan Yatırım Teşvik Kanunu ile ülkeye yabancı sermayenin gelmesi teşvik edilmektedir.⁸⁰

---

⁷⁷ Yücel, a.g.e, s.6.

⁷⁸ KOSGEB, a.g.w, s.6.

⁷⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), **Suriye Ülke Bülteni**, Ekim 2004, s.1.

⁸⁰ Aydos,-Duran, a.g.e., s.30.

Bu yasaya 2000 yılı Mayıs ayında 7 sayılı yasa ile değişikliğe gidildi. Genel olarak bu yasa ile döviz, dış ticaret ve vergi alanlarında yabancı yatırımcılara önemli avantajlar ve kolaylıklar tanınmıştır. ⁸¹ Sağlanan vergi muafiyeti ve diğer teşviklerle önemli ölçüde yabancı sermaye yatırım gerçekleştirilmektedir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde tüketim mallarının yatırımı artmıştır. En hızlı yatırım gıda ve tekstil sektöründe gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin diğer alt sektörlerinde, dayanıklı tüketim malları sanayinde yatırımlar yapılmıştır. ⁸²

Suriye'nin temel gelir kaynaklarını petrolden elde edilen gelirler, dış yardım, yurtdışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz gelirleri ve tarımsal üretim oluşturmaktadır. Sektörel olarak baktığımızda milli gelirin oluşmasına madencilik, imalat, elektrik sektörü ile tarım sektörünün büyük katkısı olduğu görülmektedir. İşgücünün sektörel dağılımı ise tarım % 40, hizmetler % 40, sanayi % 20 şeklindedir. 2000 yılı verilerine göre toplam işgücü 5,2 milyondur. Resmi istatistiklere göre işsizlik oranı % 10-15 olmakla birlikte, gerçek işsizlik oranının yaklaşık % 20 olduğu tahmin edilmektedir. ⁸³

Hükümet, 2000 yılı sonunda 18-24 yaş arasındaki işsizleri hedefleyen ve eğitim programları ile küçük işlerin kurulması için kredi teminini kapsayan bir işsizlikle mücadele programı kabul etmiştir. Tahminlere göre, işsizlikle mücadele için yıllık nüfus artış oranı % 3 olan ülkede yılda 200.000 iş yaratılması gerekmektedir. Problemin çözümü için bir "İşsizlik Komitesi" kurulmuş olup, beş yıl içinde birkaç yüz bin iş imkanı yaratması amacıyla komisyona 1 milyar dolar bütçe ayrılmıştır. Halihazırda bütçenin ancak 200 milyon doları bulunabilmiştir. Komisyon 2002 yılı Haziran ayında çalışmalarına başlamıştır. ⁸⁴

---

⁸¹ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.20.

⁸² Yücel, a.g.e, s. 5.

⁸³ a.g.e.,s.5.

⁸⁴ KOSGEB, a.g.w, s.7.

2.3 Ekonomik Kalkınma Planları

1960 yılında resmi planların organı olan Yüksek Planlama Konseyi kuruldu. Bu organ, Başbakan, bazı bakanlardan ve planlama ile ilgili kuruluşların başkanlarından oluşmaktadır. Uygulanan beşer yıllık kalkınma planları aşağıda gösterilmiştir.⁸⁵

• Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1961-1965)

Bu plan genel yönlendirici bir plandı. Bu plan için 54.4 milyon dolar yatırım amaçlanmıştır. Ancak bu amacın % 60'ı gerçekleştirilmiştir.

• İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1966-1970)

Bu planda, Doğu Avrupa ülkeleri modeli örnek alınmıştır. Plan süresi içinde her yıl için kalkınma hızı % 7.2 amaçlanmıştır. Ancak bu dönem içinde gerçekleşen kalkınma hızı her yıl için ortalama % 4.7 olmuştur.

• Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1971-1975)

Bu plan, kamu sanayi yatırımları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak Ekim 1973 savaşı nedeniyle uygulama imkanı bulmamıştır. Suriye'nin birçok tesisleri tahrip edildi. Ancak; Arap ülkelerinden gelen yardımlarla (1974-1977) arası ortalama yılda (540 milyon dolar) ve petrol fiyatlarında meydana gelen fiyat patlaması sonucu Suriye, tahribatı iki yıl içerisinde telafi etti. Planın, dönem içerisinde yıllık kalkınma hızını % 8.2 amaçlanmasına rağmen gerçek kalkınma hızı % 13'e ulaştı.

• Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1976-1980)

Bu planı Arap ülkelerinden enjekte edilen mali yardımlar nedeniyle geniş çaplı bir yatırım programını kapsamıştır. Ancak 1976 yılında Suriye'nin Lübnan'a askeri müdahalesi ve bunun bir sonucu olarak körfez ülkelerinin yardımlarının kesilmesi ve Irak'ın Banyas'dan petrol akımını durdurması sonucu planın gerçekleşmesi engellendi. Anılan plan gereği yıllık kalkınma hızının % 12 amaçlanmasına rağmen % 6.2 gerçekleşmiştir.

---

⁸⁵ T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.16-17.

- **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları (1981-1985)**

Bu dönem planındaki projelerin çoğu, geçen plan dönemindeki tamamlanmamış veya gerçekleşmemiş projelerden oluşmaktaydı. Planda, tarımda kendi kendine yeterli amaçlanmaktaydı. Plan süresi içinde % 45.8 oranında genişleme amaçlanmıştır. Genel kalkınma hızı ise yılda % 7.7 amaçlanmıştır.

- **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1986-1990)**

Bu plan, mevcut sanayinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Bu dönemde tarım ve tarımsal sulama devletten önemli yardımlar almıştır. Daha çok tarıma dayalı orta ölçekli sanayiler ve projeler bu plandan faydalanmıştır.

- **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları (1991-1995)**

Bu plan döneminde yatırımların 5.9 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde tarımsal kesim ihtimam görmüştür. Tahıl üretiminde kendine yeterli güdülmüştür. En yüksek yıllık artış % 9.2 oranla elektrik ve su sektörlerinde gerçekleşmiştir. Bunun % 7.5 oranla finansal sektör, % 7 oranla sosyal hizmetler izlemiştir. Bu plan döneminde yıllık üretim artışı tarımda % 5.6 ve sanayide % 5 planlanmıştır.

- **Sekizinci (1996-2000) Ve Dokuzuncu Kalkınma Planları (2001-2005)**

Son iki 5'er yıllık Ekonomik ve Toplumsal kalkınma planları, temel alt ve üst yapı hizmetlerinin götürülmesiyle nüfus istikrarı ve göç akımının önüne geçilmesi için kent ve taşralarda verilen hizmet seviyesinin yükseltilerek aradaki farkların asgariye indirilmesini öngören ciddi bir programı kapsamaktadır. Programda öngörülen hizmetlerin başında sağlık ve bunu eğitim ve kültürel hizmetler, atık su, içme suyu, yol, telefon ve elektrik hizmetleri izlemektedir.⁸⁶

---

⁸⁶ a.g.e., s.17-18.

2.4 Ekonomik Performans

Özel sektör faaliyetlerinin gelişmesi, özellikle de yerli pamuk kullanan tekstil sektöründeki genişleme 1990'ların başında imalat sanayinde önemli bir artışa neden olmuştur. 1990'lı yıllarda taşımacılık, haberleşme ve turizm sektörlerinde de büyük gelişme kaydedilmiştir.

Suriye ekonomisi 1990'lı yılların ilk yarısında yıllık ortalama % 7'den daha fazla bir büyüme göstermiştir. 1992 yılında % 13.5'lik büyüme ile en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. 1980'lerin sonunda görülen düşük büyümenin aksine bu yıllarda büyüme fert başına düşen milli gelirden gerçek ve sürekli bir artışa neden olmuştur. 1990'ların başındaki büyüme, büyük oranda yükselen uluslararası petrol fiyatları ile birlikte artan petrol üretimi ve ihracatı gelirleri ile petrol zengini Körfez ülkelerinden sağlanan yardımlar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Suriye 1991 Körfez savaşında anti Irak koalisyonuna katılmasından sonra Arap Gulf'dan yardım ve kredi imtiyazı kazanmıştır. Ayrıca 1991 yılında çıkartılan 10 sayılı yatırım teşvik kanunu ile ülkeye yabancı sermayenin gelmesi teşvik edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde büyük miktarda yabancı sermaye ülkeye girmiştir. Ne yazık ki 1990'lı yılların ikinci yarısında ekonomik performans ve şartlar daha az elverişli duruma gelmiştir. 1997 yılında büyüme hızı bir önceki yıla göre % 7.3' den % 2.5 e düşmüştür. 1990'ların başında büyümeye en büyük katkıyı petrol sektörü yapmıştır. Bunu yanında tarım önemli rol oynamıştır. Özellikle pamuk ve hububatındaki yüksek verim 1999 yılında görülen büyük kuraklığa kadar ihracatı artırma ve ithalatı ikame etme yönünde etkide bulunmuştur. Meyve ve sebze piyasasında özel sektörün kontrolü daha büyük olmuştur. 1998 yılında GSYİH artış oranı % 7.6 iken büyük kuraklığın etkisi ile 1999 yılında GSYİH % 2 oranında azalmıştır.⁸⁷ Enflasyon oranı 1990'ların ortalarından itibaren %15'lerden düşerek %1'ler seviyesine gelmiştir.

---

⁸⁷ Yücel, a.g.e, s. 8.

Tablo 2
Genel Ekonomik Durum

YILLAR	1998	1999	2000	2001	2002
GSYH (milyar \$)	17.1	7.7	19.4	19.8	20.4
Reel Büyüme Hızı (%)	7.6	2.0	0.6	1.7	2.2
Enflasyon oranı (% , ort.)	-0.8	1.9	-0.5	0.5	0.9
Nüfus (milyon)	15.6	6.1	16.6	16.7	17.1
Fob İhracat (milyon \$)	3142	3,806	5.146	5.342	6.185
Fob İthalat (milyon \$)	3,320	3,590	3,723	4.577	4.929
Cari Eşlemler Dengesi (milyon \$)	58.0	201.0	1,062	208.7	665.3
Toplam Dış Borç (milyon \$)	22.5	22.5	22.3	21.8	21.9

Kaynak: <http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/50/Suriye%20Ulke%20Raporu.doc> s.6.

Irak savaşı öncesi durumda Suriye'nin Irak'tan ucuza satın aldığı petrolü iç pazarda kullanması ve kendi ürettiği petrolün yurtdışına satışından elde ettiği gelirin savaştan sonraki dönemde kesilmesiyle birlikte GSYİH'deki büyüme oranı 2002 yılında % 3.2 seviyesinden 2003 yılında % 0.6 'ya gerilemiştir.⁸⁸ 2004 yılında ise düşen faiz oranlarına bağlı olarak artması beklenen özel sektör yatırımları ve ekonomik reformlarla GSYİH'deki büyümenin artarak 2005 yılında % 2.5 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.⁸⁹ Son zamanlarda petrol fiyatlarındaki yükselişin devam etmesi durumunda GSYİH artışının daha da üstüne çıkmasına neden olacaktır. Özel sektördeki büyümenin arkasındaki en önemli itici güç ise faiz oranlarının düşmesi ve devam eden ekonomik liberalleşme süreci olarak görülmektedir.⁹⁰

2003 yılında 5.1 milyar dolar olan ihracat gelirinin 2004 yılında petrol fiyatlarında gerçekleşen artış nedeniyle 6.1 milyar dolara çıkacağı, ancak azalma beklenen petrol fiyatları ve petrol üretimine paralel olarak 2005 yılında bu rakamın 5.7 milyar dolara gerileyeceği tahmin edilmektedir.⁹¹

Ocak 2004'te yürürlüğe giren Yeni Vergi Kanunu'na göre devlet memurlarının gelir vergisi oranları aylık bazda en düşük % 5 en yüksek % 20 olarak sabitlenmiştir. Diğer yandan net gelirini 3 milyon Suriye Lirası ve üzeri gösteren firmalara yönelik

⁸⁸ a.g.e., s.8.

⁸⁹ DEİK, a.g.e., s.1.

⁹⁰ KOSGEB, a.g.w., s.8.

⁹¹ DEİK, a.g.e., s.2.

yeni kurumlar vergisi oranı % 63'ten % 35'e indirilmiştir. Buna ilaveten uzun vadede Lübnan'da uygulanan KDV sistemi model alınarak yeni bir KDV sistemi oluşturulması planlanmaktadır. Hazırlanmakta olan bir diğer kanun ise Şirketler Kanunudur. Söz konusu kanun ile ilgili son safhaya gelinmiş olup , anonim şirketlerin kuruluşu sırasında karşılaşılan zahmetli işlemlerin kolaylaştırılması öngörülmektedir. Kanun ile özel sektörün gelişmesine fayda sağlanacak ve kurulması planlanan menkul kıymetler borsasının yolu açılacaktır.⁹²

2.5 Bankacılık

Aralık 2002'de ülkede özel bankaların kurulabilmesine ilişkin yasa onaylanmış, buna göre Arab Bank PLC, Ürdünlü Bank for Trade & Finance, Lübnanlı iki banka ve Bahreynli bir banka olmak üzere 5 bankaya şube açmaları için lisans hakkı verilmiştir. Ancak söz konusu bankaların en fazla % 49'una yabancı yatırımcı sahip olabilecektir. Halen beş devlet bankasının faaliyette bulunduğu Suriye'de, özel ve yabancı bankalar, 1960'ların başında devletleştirilmiştir. 2001 yılı itibariyle devlet kredilerinin % 67'si kamu sektörüne tahsis edilmiş olup, özel sektöre ayrılan krediler son derece kısıtlı kalmıştır.⁹³

Suriye'nin ilk iki özel bankası olan Bangue de Syrie et d'Outre Mer (BSOM) ve BEMO-Saudi Franci Ocak 2004'ten itibaren Şam'da faaliyete geçmiştir. BSOM'un ana ortağı Lübnanlı BAngue Liban d'Outre Mer olup, % 10'luk hissesi International Finance Corporation (IFC) ve % 13'lük hissesi ise Suriye özel sektöründen şahıslara aittir. BEMO- Saudi Fransi Bankası'nın da ana ortağı Lübnanlı BAngue Euopeene pour le Moyen Orient ve Suudi Arabistan bankası Saudi Fransi Bankasıdır. Her iki bankanın ana sermayeleri 30 milyon dolar civarındadır. Buna ilaveten 2004 yılı Temmuz ayı başında Bank of Beirut, Emirates Bank International ve Quatar National Bank ortaklığının Suriye'de banka kurmak ile ilgili başvuruları onaylanmış, takip eden ay Lübnan'lı Bangue Audi Suriyeli bir banka kurmak üzere geçici lisans almıştır. Kurulacak olan bankaların minimum sermayeleri 32 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Ayrıca Katar İslam Bankası Suriyeli Daaboul Şirketi ile ortak bir İslami banka açmak

---

⁹² a.g.e, s.2.

⁹³ KOSGEB, a.g.w, s.9.

üzere başvuruda bulunmuştur. Halihazırda kurulmuş ve faaliyet göstermekte olan hiçbir bankanın bilançosu yayınlamamıştır, ancak bankaların yöneticileri oldukça zor olan şartlara rağmen çalışmalarının olumlu ilerlediği yönünde bilgi vermektedir.⁹⁴

Özel bankaların tam anlamıyla faaliyete geçmesiyle, özel sektöre tahsis edilen kredilerde büyük artış olması beklenmektedir. Halihazırda, büyük ölçekli Suriyeli firmalar Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelerin bankalarından kredi temin etmektedirler. Tahminlere göre Lübnan Bankalarında Suriye vatandaşlarına ait toplam 6 milyar dolarlık mevduat hesabı bulunmaktadır. Ülkede özel bankacılığın başlamasıyla söz konusu paranın bir bölümünün geri dönmesi beklenmektedir. 2001 yılında özel sektöre verilen krediler toplam krediler içinde % 28'lik bir pay tutmaktadır. Yavaş da olsa özel sektöre verilen krediler artmaktadır. Commercial Bank of Syria, ilk defa olarak kredi kartını Suriyelilerin hizmetine sunmuştur. Bu çerçevede, banka Amerikan Visa Card ile anlaşmaya gitmiştir. Yine Bakanlar Kurulunca onaylanan bir yasayla, bankalardaki hesapların gizliliği kabul edilmiştir. Buna göre, bankalarda çalışan görevliler, defter kayıtları, ticari işlemler, yazışmalar ve hesaplara ilişkin bilgileri gizli tutacak, bu bilgiler ancak hesap sahiplerinin yazılı talimatıyla açıklanabilecektir.⁹⁵

2002 yılının Mart ayı ortasında “Kredi ve Para Konseyi”ne kurulmasını konu alan 23. Yasa onaylanmıştır. Konseyin görevi, Suriye'deki kredi ve finansman kuruluşlarının faaliyetlerinin koordinasyonudur. Konseyin para ve finanse piyasasının geliştirilmesi, Suriye döviz alım gücünün belirlenmesi ve döviz kurunun sabitleşmesi, döviz alım satımının serbest bırakılması, mevcut kaynaklar ve potansiyel kaynaklardan faydalanma ihtimallerinin ve milli gelirin artırılması çalışmaları gibi görevleri vardır. Kredi ve Para Konseyi mevcut yasa ile Merkez Bankası'nın bazı görevlerini üstlenmiştir.⁹⁶

---

⁹⁴ DEİK, a.g.e, s.2-3.

⁹⁵ KOSGEB, a.g.w, s.9.

⁹⁶ a.g.w, s.9.

2.6 Petrol ve Enerji

Geniş hafif petrol yataklarının 1980’li yılların ortalarında keşfedilmesi üzerine, Suriye ekonomisinde petrol önemli bir rol oynamaya başlamıştır. 1980’lerin ortalarından ve 1990’lardan başlayarak artan üretim 1996 yılında günde 604.000 varile (varil/günlük) kadar çıktıktan sonra azalarak artmıştır. Ancak, 1995 yılından itibaren petrol üretiminde yıllık bazda bir azalma kaydedilmeye başlamıştır. Suriye’nin petrol veriminin teknolojik problemlerden, petrol rezervlerindeki azalma ve düşük petrol fiyatlarından dolayı azalması beklenmektedir.⁹⁷

Petrol, Suriye’nin toplam ihracatının % 55-60’ını ve GSYİH’in ise 1/3’ünü karşılamaktadır. Suriye “Arap Petrol İhracatçı Ülkeler Organizasyonu”na (OAPEC)’e üyedir. Ancak “Petrol İhracatçı Ülkeler Organizasyonu”na (OPEC)’e üye değildir.

Suriye’de petrol sanayi ile birkaç kamu kurumu ilgilenmektedir. Genellikle petrolün aranması ve çıkartılmasından sorumlu olan devlet kuruluşu, “Syrian Petroleum Company-SPC”dir. Bu şirket müstakil ve “joint-venture” şeklinde batık firmalarla da birlikte çalışmaktadır. “Suriye Petrol Ürünleri Dağıtım ve Depolama Şirketi” ise yurtiçi pazarlama ve dağıtım işlemlerini organize etmektedir. “Suriye Petrol Ulaştırma Şirketi” ise yurtiçinde taşımacılık işlemini üstlenmiştir. “SYTROL” ise Suriye menşeli petrolünü dünya pazarlarına satma işlemini kontrol etmektedir.⁹⁸

Petrol sanayi, devlete ait Syrian Petroleum Company (SPC), Hollandalı Shell, Amerikan Pecten ve Alman Deminex firmalarından oluşan Al-Furat Petroleum Company (AFPC) tarafından kontrol edilmektedir. Sektördeki ikinci firma ise, Syrian Petroleum Company ve Fransız Elf firmalarının ortaklığından oluşan Deir al-Zor Petroleum firmasıdır. Petrol üretiminin büyük bir bölümü Fırat’ın Graben bölgesinden ülkenin Kuzey Doğusu’na kadar uzanan bölgedeki petrol sahalarında yapılmaktadır.⁹⁹

---

⁹⁷ Aydos -Duran, a.g.e, s.56-57.

⁹⁸ a.g.e, s.57.

⁹⁹ KOSGEB, a.g.w, s. 9.

1986-1995 yılları arasında ham petrol üretimi sürekli bir şekilde artmış ve 1996 yılında günlük 590.000 varile ulaşarak zirve yapmış ve sonrasında petrol üretimi azalan petrol rezervlerine bağlı olarak 2003 yılında günde 535.000 varile gerilemiştir.¹⁰⁰ Üretimdeki bu azalmaya bağlı olarak Suriye, yeni petrol kaynaklarının keşfine yönelik çalışmalarını hızlandırmış ve bu çerçevede Kasım 2003'te Petro-Canada firması ile 25 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre firmanın ilk dört yılda jeolojik ve sismik çalışmalara ilaveten Deir Al Zour bölgesinde iki petrol kuyusu açılmasına yönelik 8.25 milyon dolarlık yatırım yapması öngörülmektedir. Diğer yandan Suriye Petrol şirketi (SPC) Hindistanlı Oil-Natural Gas Corporation (ONGC) ve ABD'li Improved Petroleum Recovery Group'tan oluşan konsorsiyumla petrol çıkarma ve üretimine yönelik bir anlaşma imzalamıştır. Bunlara ilaveten SPC Hırvat INA Industries Nafta ve ABD'li Veritas DGC Inc ile Akdeniz'de Offshore keşif çalışmalarına ilişkin bir anlaşma imzalamıştır.¹⁰¹

Kanadalı petrol şirketi Tanganyika 2002 yılında Oudeh sahasının geliştirilmesi için SPC ile anlaşmış 2004 yılı Temmuz ayında iki kuyunun kazısını tamamlamıştır. Üretim halihazırda 1000 v/g'dür. Ancak Tanganyika sahasının 2.4 milyar varil petrol kapasitesi olduğunu, çalışmalar tamamlandığında günlük üretimin 30.000 varile çıkacağını belirtmektedir. Ayrıca 2004 yılı Temmuz ayında SPC, Çin Ulusal Petrol ve Gaz Geliştirme Şirketi (CNOGC) ve Sino-Syrian Kawkab petrol şirketi ile Kibibeh sahasının geliştirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Çalışmalar tamamlandığında üretim kapasitesinin 10.000 v/g olması planlanmaktadır. Hükümet petrol sektörüne yatırım yapılması noktasında yabancı şirketleri desteklemekte ancak büyük petrol şirketlerinin dikkatini çekmekte zorlanmaktadır. Örneğin petrol ve mineral kaynaklar bakanlığı tarafından açılan 14 bloğun yabancı şirketlere tahsis edilmesi amaçlı ihaleye küçük ve orta ölçekli petrol firmaları teklif vermiş, söz konusu bloklardan sadece 6 tanesine teklif gelirken diğer 8 blok için herhangi bir başvuru olmamıştır. Tekliflerin büyük bölümü Suriye'nin Irak sınırında bulunan bloklara

---

¹⁰⁰ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, s.3.

¹⁰¹ Yücel, a.g.e, s.103.

gelirken, Türkiye sınırında bulunan iki blok ve Lübnan sınırının kuzeyinde olan bir blok içinde teklif verilmiştir.¹⁰²

Tablo 3
Suriye Petrol Üretim ve İhracatı

	1999	2000	2001	2002
Üretim ('000varil/günlük)	585	540	530	520
İhracat ('000 varil/ günlük)	338	316	350	480
İhracat (milyar ABD doları)	2.00	3.00	3.60	4.20
Toplam İhracat içindeki payı	58.9	64.0	74.7	75

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.104.

Tablodan da anlaşılacağı üzere günlük petrol üretimi son yıllarda azalmakla beraber Suriye'nin elindeki petrolünü sattığını ve iyi bir ihraç geliri elde ettiğini bu sayede petrolünde ihracatı içindeki payı son zamanlarda artmaktadır.

Suriye'de petrol üretimi bu şekilde devam ederse 10-15 yıl sonra 2,5 milyar varil olan toplam rezervin tükeneceği beklenmektedir. Öyle ki Suriye petrol ithal eder hale gelebilecektir¹⁰³. Üretimdeki düşüş artan yerli taleple beraber ham petrol ihracatını etkilemiştir. 1990'lı yılların sonlarına doğru düşen üretim, daha çekici araştırma sözleşmeleri imzalayarak petrol sanayinde daha gelişmiş araştırma tekniklerinin kullanımını sağlamak amacıyla Suriye hükümetini daha fazla yabancı ortak yatırımcı çağırmaya zorlamıştır.¹⁰⁴

Suriye, azalan petrol üretimi ve artan enerji ihtiyacını göz önünde bulundurarak alternatif bir enerji kaynağı olarak doğal gaz rezervlerinde üretime başlamayı planlamaktadır. Rezervlerin büyük bölümü Deir al-Zor ve Palmyra bölgelerinde yer almaktadır. Üretilen doğal gazın bir bölümünün ihraç edilmesi düşünülmektedir. Suriye hükümetinin petrol ve doğalgaz kaynaklarının işletilmesi için yapmakta olduğu yatırımlar ve harcamalar 1999 yılından başlayarak sürekli olarak artmaktadır. Suriye'nin doğalgaz rezervi 8.5 trilyon ft³ (1 ft³ = 28.317cm³) olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰⁵ Bu rezervlerin % 73'ü Suriye Petrol Şirketine aittir. Doğalgaz rezervleri

¹⁰² DEİK, a.g.e, s. 4.

¹⁰³ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, s.1.

¹⁰⁴ Yücel, a.g.e., s.103.

¹⁰⁵ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, s.6.

Suriye'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bunun dışında bazı doğalgaz rezervlerinin yanında, iki nitrojenli gübre ve Homs'ta bulunan bir fosfat birimi mevcuttur. Hasaka'nın kuzeydoğusu kasabasının yakınında yılda 450.000 tonluk nitrojen kompleksine sahip bir gübre üretim birimi vardır. Fosfat fabrikası da Palmyra yakınında inşa edilmektedir.¹⁰⁶ 2002 yılında, Suriye 205 milyar ft³ doğalgaz üretmiştir. Hükümetin stratejisi, artan yerli enerji talebini doğalgaz ile karşılayıp serbest kalan ham petrolü ve yapılan yatırımlarla beraber üretimi artan doğalgazı ihraç etmektedir.¹⁰⁷

Suriye, deniz altından geçen boru hattı ile Güney Kıbrıs'a doğal gaz satışını düşünmekte olup, Aralık 2000'de Mısır, Lübnan ve Suriye Hükümetleri, Mısır ve Suriye doğal gazını pazara sunmak üzere 1 milyar dolar değerinde bölgesel boru hattı kurulması yönünde anlaşmaya varmışlardır. Boru hattının Mısır'ın kuzeyinde yer alan Arish'ten başlayarak Akdeniz altından Lübnan'a ve oradan Suriye'ye bağlanması planlanmaktadır. Söz konusu doğalgazın Türkiye ve Ürdün'e satılması hedeflenmektedir. Mısır doğal gazının 800 milyon dolara mal olacak 250 mil uzunluğundaki denizaltı boru hattı kanalıyla İsrail Karasularından geçmeden Lübnan üzerinden pazarlaması amaçlanmaktadır. Mısır ile bu tür bir anlaşma arayışında bulunan İsrail'in Filistin ile gerginliği nedeniyle, Lübnan fırsatı değerlendirmiş ve Mısır doğal gazının ülkesi üzerinden Pazarlaşması konusunda adım atmıştır. Boru hattının deniz altından geçen bölümünün yapım ve işletmesini Al-Sharq (Orient) firması üstlenirken, The Arab Company 200 milyon dolara mal olacak 250 mil uzunluğundaki boru hattının karadan geçen bölümünün yapımını ve işletmesini, bunun yanı sıra Mısır ve Suriye doğal gazlarının pazarlamasını gerçekleştirecektir. Boru hattı inşasının dört yıl sürmesi beklenmektedir. Lübnan'ın boru hattından gelecek Mısır doğal gazından günde 12 milyon m³ ithal ettikten sonra gazın kalan bölümünün Suriye'ye gönderilmesi ve Suriye üzerinden Türkiye ve Ürdün'e ihraç edilerek bölgede bir doğal gaz dağıtım merkezi olması amaçlanmaktadır.¹⁰⁸

Lübnan'daki Deir Ammar Enerji santralinde kullanılmak üzere Suriye doğal gaz naklini sağlayacak bir boru hattı yapımı konusunda Suriyeli ve Lübnanlı yetkililer

---

¹⁰⁶ Aydos -Duran, a.g.e, s.58.

¹⁰⁷ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, s.7.

¹⁰⁸ KOSGEB, a.g.w, s.10.

arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Enerji üretiminde son 10 yılda ilerleme olmasına rağmen, elektrik tedariki ülkede sorun olmaya devam etmektedir. Sanayideki kalkınma ile birlikte elektriğe olan talep, yıllar itibariyle artmaktadır. Devlete ait İranlı Parsian Co. firması, halihazırda Suriye’de sekiz adet elektrik santrali inşasını gerçekleştirmektedir. Aynı şirket, 11 adet elektrik santrali ve enerji nakil hatları yapımını kapsayan ihaleye, iki Suriyeli firmanın ortaklığıyla katılmıştır. Suriye, Mısır, Ürdün, Türkiye, Irak ve Lübnan’ı birbirine bağlayan elektrik enterkonnekte sistemi kanalıyla Mısır’dan elektrik ithalatı gerçekleştirilmektedir. Bu yıl içinde tamamlanması beklenen söz konusu şebeke, anılan ülkeler arasında elektrik alım satımını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Nisan 2002’de Şam’da petro-kimya tesislerinin kurulması amaçlı bir ortak girişim anlaşması imzalanmıştır. 50 milyon dolar değerindeki projenin ortakları Suriyeli Ahmed Daaboul ve Suudi Arabistanlı Arabias Al Rajhi firmalarıdır. UOP tarafından inşa edilecek olan tesisin yıllık üretim kapasitesi 30.000 ton olarak düşünülmüş olup, üretimin 20.000 tonunun Suriye’de kullanılması, geri kalan miktarın ihraç edilmesi planlanmaktadır.¹⁰⁹

Suriye’nin aşağıda tabloda görüleceği üzere Elektrik üretiminin tüketimini karşılamaya yetecek seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Suriye ve Komşu Ülkelerin Elektrik Üretimi ve Tüketimi

Elektrik (2003E)	Kurulu Kapasite	Elektrik Üretimi	Elektrik Tüketimi
	Gigawatt (GW)	Milyar kilowattsaat (MkWh)	
İsrail	9.7	44.2	39.6
Ürdün	1.7	7.5	8.0
Lübnan	2.0	10.7	10.7
Suriye	6.1	27.2	25.3
Toplam	19.7	99.6	83.6

Kaynak: Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Eastern Mediterranean Region, Ağustos 2005, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/eastmed.html>.

Suriye’nin halihazırda enerji kapasitesi 7000 MW’tir. Suriye enerji stratejileri çerçevesinde, doğalgaza dayalı kombine çevrim santralleri yapımı ve halihazırda petrole

¹⁰⁹ a.g.w, s.10.

dayalı santrallerin doğalgaza çevrilmesini planlamaktadır. Son yıllarda ülkenin en büyük iki enerji santrali olan Mahrada ve Banias petrolden doğalgaza çevrilmiştir. Bu çerçevede, 300 MW kapasiteli Zeizoun ve santrallerinin de doğalgaza çevrimi gündemdedir. 2004 yılı nisan ayında 630 MW kapasiteli Tishreen Santrali faaliyete geçmiştir. Homs ve Halep yakınlarında çalışmaları devam eden iki projenin 2005 yılında tamamlanmış olarak, toplam elektrik üretimine 1700 MW katkıda bulunması planlanmıştır. 400 kW ve 200 kW'luk trafo merkezleri inşası da 2004 yılı programında yer almaktadır. Ayrıca 2004'te üç elektrik ihalesi olmuştur. Bunlardan biri Şam yakınında Deir Ali bölgesinde 750 MW'lık santral projesi olup, 2004 yılının başında ihaleye açılmıştır. Avrupa yatırım bankası söz konusu projenin finansmanında katkıda bulunacağını açıklamıştır. Ayrıca mevcut bazı santrallerinin rehabilitasyonu söz konusu olacaktır. Elektrik Bakanlığı'nda ihale duyuruları Üretim Genel Müdürlüğü ve Dağıtım Genel Müdürlüğü olmak üzere 2 kanaldan yapılmaktadır.¹¹⁰

2.7 Altyapı ve İnşaat

Suriye'nin ulaşım ve iletişim ağı son 10 yıl içinde hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Karayolu ağı, 42.000 km'ye ulaşmış olup, araç sayısında artış devam etmiştir. Suriye'nin demiryolu ağı ise yeteri kadar gelişmemiştir. İnşaat alanındaki projelerin büyük bölümü enerji ve turizm sektörlerini kapsamaktadır. Turizm sektöründe yabancı sermayeyi çekmek amacıyla birtakım teşvikler uygulanmaktadır. Devlet, Başkent Şam'da 13 yeni otelin inşası için 100 milyon dolar ayırmıştır. Şam'da inşa edilmekte olan 350 yatak kapasiteli Four Seasons Oteli'nin inşasını Fouad Takla adındaki yerel bir firma kazanmıştır. Otel inşaatının 27 ayda tamamlanması beklenmektedir. 95 milyon dolara mal olacak olan otelin % 65'lik bölümü Suudi Prens Al-Waleed bin Talal tarafından finanse edilirken geri kalan bölümü Turizm Bakanlığı tarafından karşılanacaktır.¹¹¹

İmar ve İskan Bakanlığı aynı zamanda dar gelirli için konut yapımından sorumlu olup, konut yerlerinin seçimi çalışmalarını yürütmektedir. Toplu konut projeleri yavaş yavaş özel sektöre devredilmektedir. Bu projeler kapsamında ödemeler

---

¹¹⁰ DEİK, a.g.e, s. 5.

¹¹¹ KOSGEB, a.g.w, s.11.

uzun vadeli taksitler şeklindedir. Türkiye’den gecekonduları modern binalara çevirecek bir firma talep edilmiştir. Bütün vilayetler düzeyinde kanalizasyon ve içme suyu dağıtımını da üstlenen Bakanlık bazı şehirlerde arıtma tesisi ve kanalizasyon kurulmasına yönelik çalışmalar başlatmıştır. Konut, sulama, kanalizasyon, toprak ıslahı ve baraj konularında çok sayıda proje bulunmaktadır. Bakanlık bu alanlarda tecrübeli Türk firmalarının bu tecrübelerinden faydalanmak üzere Türk ve Suriyeli firmaların ortak firmalar oluşturmak suretiyle birlikte projeler üstlenmelerini istemektedir. 2005 yılı programında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 90’a yakın arıtma tesisi inşası öngörülmüştür.¹¹²

Halep Sheraton Oteli inşaatı ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. 19 milyon dolara mal olacak otelin inşaatını Kuveytli Mohammed Abdulmohsin Kharafi ve Oğulları üstlenmiştir. Cham Palace Otel Grubu ise, ülkenin tarihi yerlerinde 3 ve 4 yıldızlı oteller inşa edeceğini açıklamıştır.

Kuveytli Al Khuraffi Şirketi, sahil kenti Lazkiye’yi Ariha şehrine bağlayan daha sonra Halep’e bağlantı sağlayan otoyol yapımına başlamıştır. 98 km’lik iki şeritli yolun, Tartous-Lazkiye ve Ariha-Halep otoyoluna bağlanarak Liman şehri Lazkiye ile ülkenin Doğusu arasındaki ticaret ve ulaşımı arttırması amaçlanmaktadır. 250 milyon dolara mal olacak söz konusu proje, ayrıca, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Irak karayolu ağına bağlanmak üzere atılmış bir adımdır. Kuveyt Fonu, altyapı inşasında kullanılmak üzere, Suriye’ye 320 milyon dolarlık kredi teklif etmiştir. Suriye Hükümeti, 1991’den bu yana Kuveyt’ten toplam 1.9 milyar dolar değerinde kredi ve hibe almıştır. Suriye’nin üç ana limanı Lazkiye, Tartus ve Banyas olup, ülkenin petrol ihracatı Banyas Limanı kanalıyla yapılırken, petrol dışı ticareti Lazkiye ve Tartus Limanları kanalıyla yapılmaktadır. Limanların ekipmanlarının ve altyapılarının yenilenmeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Ülkede Şam, Halep, Lazkiye olmak üzere üç şehirde havaalanı faaliyet göstermektedir. Hükümet, Suriye Havayolları’nın iç hatlardaki tekeline kırmak üzere, iç hat ve bölgesel uçuş yapacak yeni bir havayolu şirketinin kurulacağını açıklamıştır. Yeni havayolunun % 25’nin Suriye Havayolları, kalan bölümünün ise özel sektör

---

¹¹² DEİK, a.g.e, s.6.

yatırımcıları tarafından satın alınması planlanmaktadır. Havayolu'nun iki uçakla başlaması ve Suriye'nin önemli şehirleri ve Lübnan'a sefer yapması planlanmaktadır.¹¹³

Suriye'nin toplam 2800 km'lik demiryolu ağı yeteri kadar gelişmemiştir. Demiryolu ağının rehabilitasyonu gündemde olup, Suriye-Türkiye hattının fizibilite çalışmaları Fransız "Sistra" firması tarafından tamamlanmış bulunmaktadır. Kamışlı – Yarubiye - Irak hattının rehabilitasyonu bir Macar Firmasına verilmiştir.¹¹⁴

Ülkedeki sabit telefon abone sayısı 1991'de 500.000'den 2000 yılında 1.6 milyona çıkmıştır. 1998 Haziran ayında Suriye Telekom (STE), ortalama 110 milyon dolar değerindeki mevcut hatların 1 milyon adet artırılarak toplamda 1.65 milyona ulaşmasını sağlayacak olan projeyi Ericsson firmasına vermiştir. STE 2002 yılı itibari ile tamamen dijitalleşmeyi planlamış ve STE'nin 2000 yılında iki GSM yapımı ve işletmesi için açtığı ihale Mısırlı mobil telefon operatörü olan Orascom'un Suriye'deki firması olan Syriatel ve Lübnanlı Investcom firmalara tarafından kazanılmıştır. 15 yıllık, yap-işlet-devret modeliyle kurulan GSM ağının 1.7 milyon kişiye hizmet vermesi hedeflenmektedir. Her bir operatörün 400 milyon dolarlık yatırım yapması beklenmektedir. Suriye Telekomünikasyon Şirketi ile varılan anlaşmaya göre her iki operatörün ilk üç yılda gelirlerinin % 50'sini Suriye Telecom'a ödemeleri gerekmektedir. Dört aşamadan oluşan plana göre operatörlerin anlaşma imzalandıktan sonra bir yıl içinde ülkenin % 90'ini kapsayacak şekilde hizmet vermeleri gerekmektedir. GSM hattına bugüne kadar 400.000 kişi abone olmuştur.¹¹⁵

Suriye'de 1996 yılında internet servisi verilmeye başlanılmış fakat bu servis üniversiteler, devlet daireleri, araştırma merkezleri ve büyükelçiliklerle sınırlandırılmıştır. Son günlerde internet Suriye'de özel sektör ve halk tarafından da kullanılmaktadır. Resmi olarak kayıtlı 70.000 internet kullanıcısı bulunmaktadır. Mevcut hatların uzun vadede 800.000'e çıkarılması planlanmaktadır. 2010 yılı itibariyle resmi rakamın yarım milyona ulaşması beklenmektedir.¹¹⁶

---

¹¹³ KOSGEB, a.g.w, s. 11-12.

¹¹⁴ DEİK, a.g.e, s. 6.

¹¹⁵ KOSGEB, a.g.w, s. 11-12.

¹¹⁶ Aydos-Duran a.g.e, s. 30.

STE den alınan özel izinle bir grup Suriyeli firma Uydu telefon servisi sağlamak amacıyla Al-Thurya (UEA) ile sözleşme imzalamış bulunmaktadır.

Suriye ve Lübnan iki ülkenin sınır bölgesinde bulunan Nahr al Kabir nehrine 100 milyon dolar değerinde bir baraj yapmak ve suyunu Suriye (% 60) ve Lübnan (%40) arasında paylaşmak üzere 21 Nisan 2002 tarihinde bir anlaşma imzalamışlardır. İki ülke inşa edilecek barajın masraflarını çeşitli Arap kuruluşlarından tahsis etmeyi planlamaktadır.¹¹⁷

2.8 Sanayi

Suriye’de sanayileşme 1950’li yıllarda başlamış ve devletin ağır sanayiye yaptığı yatırımlarla 1970’li yıllarda hız kazanmıştır. Suriye sanayi yapısı itibariyle çeşitlilik arz etmesine rağmen ekonomik reformların yapılmaya başlandığı 1990’lı yıllara kadar devlet sanayide baskın rol oynamıştır. Suriye’de ithal ikamesine yönelik yatırım politikasından dolayı imalat sanayinin tüm alt sektörlerinde üretimi yapılan malların ithalatı yasaktır. Ülkede yeterli üretimi bulunmayan sanayi ürünlerinin ithalatı ise özel izin ile mümkün olmaktadır. Uygulanan yüksek gümrük oranlarıyla yerli sanayi korunmaya çalışılmaktadır. Sanayi ürünlerinin, ekipmanın ve parçalarının ithalatındaki kısıtlamalarının azaltıldığı 1990 yılına kadar özel sektörün sanayi içindeki payı sınırlı kalmıştır. Son zamanlarda özel sektörün sanayideki payı hızla artmaktadır. 10 Sayılı Yatırım Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle 1991 yılında 738 milyon dolar olan sanayideki özel sektör yatırımları 1999 yılında 1.714 milyona yükselmiştir. GSYİH’in sektörel dağılımında en büyük pay % 27 ile madencilik, imalat ve elektrik sektörlerindedir. Bu sektörleri % 25.9 ile tarım sektörü izlemektedir. Suriye’de işgücünün % 20’si sanayide istihdam edilmektedir.¹¹⁸ Sanayi, petrol, tekstil, çimento, gıda işleme, içecek, gübre, tütün ve fosfat gibi alt sektörlerden oluşmaktadır. Tekstil, gıda, deri, kağıt ve kimyasallar özel sektörün, gübre, çimento gibi ağır sanayiler devletin elindedir. Şam’da yerleşik Adra, Halep’te yerleşik El-Şahba, Arap (Şeyh Sait) ve Halep, Homs’ta yerleşik Rastan, Hama’da yerleşik Suriye, Tartus’ta yerleşik Tartus çimento sektöründe faaliyette bulunan belli başlı fabrikalardır. Tekstil, konfeksiyon,

---

¹¹⁷ KOSGEB, a.g.w, s. 12.

¹¹⁸ Yücel, a.g.e, s. 67.

deri işlemeciliği (bu üç sektördeki sanayi kuruluşları tüm sanayinin % 30'unu oluşturmaktadır), şeker, gıda, meşrubat ve sigara üretimi (bu sektörlerle ilgili kuruluşlar sanayinin % 24'ünü oluşturmaktadır), ağaç işleri, mobilya, kâğıt, kimyasal maddeler ve boya, dayanıklı tüketim maddeleri, çimento ve diğer inşaat malzemeleri, madeni ve toprak eşya, mekanik makine, büro malzemeleri ve elektrik malzemeleri imalatı Suriye'de gelişen hafif sanayinin bazı kollarıdır.¹¹⁹

AB Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle Suriye sanayisi modernizasyon sürecine girecektir. Tahminlere göre sanayinin Avrupa standartlarına getirilebilmesi için 6 milyar dolarlık yeni yatırım gerekmektedir. Suriye'de 45 ilaç üreticisi faaliyet göstermekte olup, bunlardan 36 tanesi uluslararası ilaç firmalarının lisansı altında faaliyet göstermektedir. Ülkedeki ilaç üretimi iç talebin % 90'nını karşılamaktadır. Suriye Sağlık Bakanlığı, 18 hastanenin ekipmanlarının modernizasyonuna ve AB standartlarına uyumuna yönelik Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ile 100 milyon Euro'luk bir kredi Anlaşması imzalamıştır. Ülkede tıbbi ekipmana yönelik büyük ihtiyaç bulunmaktadır. Hükümet, ülkenin çeşitli bölgelerinde yeni hastane inşa etmeyi planlamaktadır. Özellikle tüketim ürünleri sektöründe hafif sanayi ekipmanlarına olan talep artmaktadır. Tekstil sanayi, sanayi işgücünün üçte birini çalıştırmakta olan önemli bir sektördür. Suriye'de 180 Milyon dolar değerinde bir şeker rafinerisi kurulması düşünülmektedir. Kurulduğunda bu rafinerinin dünyanın en büyük şeker rafinerilerinden biri olması beklenmektedir. Faaliyete geçtiğinde üretim kapasitesinin yılda 1 milyon ton olması beklenen fabrikanın Suriyeli, Kuveytli ve Brezilyalı yatırımcıların ortaklığı ile kurulması planlanmaktadır. Projenin devam etmesi durumunda, kurulacak olan fabrika ile Suriye'de devletin şeker üretimi üzerindeki tekeli de ortadan kalkmış olacaktır.¹²⁰ Ayrıca Ağır sanayide devletin ağırlığı devam etmektedir. Özel sektörün ağır sanayiye katılımına izin verilmekle birlikte, depolama, pazarlama ve fiyatlama gibi alanlardaki devletin kontrolü gelir akımını ve yatırım kararlarını önemli bir şekilde etkilemektedir. 2000 yılının ortalarında yapılan yeni bir ekonomik reform gübre ve çimento üretimi gibi ağır sanayiye özel sektöre açma çalışmaları yapmaktadır. Özelleştirmeden ziyade devlete ait zarar eden fabrikaların yerli

---

¹¹⁹ a.g.e, s.67.

¹²⁰ DEİK, a.g.e, s. 6.

ya da yabancı özel firmalara işletme hakkını vermek istemektedirler. Zarar eden fabrikaların (örneğin, ayakkabı fabrikaları) AB ile işbirliği halinde modernizasyonu ve daha verimli hale getirilmesi hususlarında çalışmalar yapılmaktadır. Zaten devlet talepteki artışı karşılayamaması karşısında, Suriye Hükümeti ağır sanayiye özel sektör yatırımlarına açmaya başlamıştır. Bu sektörler, gübre, amonyak, üre üretimi gibi sektörlerdir. Özel sektörün sanayideki payının artmamasının en büyük nedeni finansman yoksuludur.¹²¹

1991 yılında çıkarılan Yatırım Teşvik Kanunu ile ülkeye yabancı sermaye gelmesi teşvik edilmiş ve sağlanan vergi muafiyeti ve diğer teşviklerle önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımı gerçekleşmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde tüketim mallarının yatırımı artmıştır. En hızlı yatırım gıda ve tekstil sektöründe gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin diğer alt sektörlerinde, dayanıklı tüketim malları sanayinde de önemli yatırımlar yapılmıştır.

Suriye’de 10 sayılı Yatırım Kanunu çerçevesinde 1991-2002 yılları arasındaki toplam yatırımın değeri 304 milyar Suriye lirasıdır. Bu yıllar arasındaki toplam yatırım içindeki sanayi yatırımları payı 287 milyar Suriye lirası değerle % 94’tür. Bu yıllar arasındaki toplam yatırımlarda kullanılan ithal makine ve ekipman değeri ise 146 milyar Suriye lirasıdır. Sanayi yatırımlarında 67.666 kişi istihdam edilmiştir. Yatırımlarda en çok proje sayısı tekstil, giyim ve hazır giyim sektörlerindedir. Değer olarak en yüksek yatırımlar sırasıyla demir dışı metaller ve inşaat malzemeleri sektörleri ile paketleme, kurutma ve gıda işleme sektörlerinde gerçekleşmiştir.¹²²

---

¹²¹ Yücel, a.g.e, s. 68.

¹²² a.g.e, s.70.

Tablo 5
Sanayideki Yatırımlar (Değer:1000 Suriye Lirası)

Sektör	Proje Sayısı	Değer	Yatırımda kullanılan ithal makine ve ekipman değeri	Çalışan işçi sayısı
Paketleme, kurutma ve gıda işleme sanayileri	227	66.456.977	22.627.355	16.532
Tekstil, giyim ve hazır giyim sanayileri	257	48.788.548	26.906.712	20.774
Ağaç,ağaç ürünleri mobilya sanayileri	15	4.939.594	2.487.342	912
Kağıt,kağıt ürünleri, matbaa ve yayın sanayileri	39	7.470.103	3.924.417	2.295
Kimya,boya, deterjan ve plastik sanayileri	143	48.393.859	26.893.416	8.529
Demir dışı metaller ve inşaat malz.	42	70.726.757	41.189.201	4.976
Metal sanayi	56	11.673.678	5.080.234	2.929
Metal Ürünler ve ekipman sanayi	154	27.898.326	9.624.881	10.230
Mücevherat	11	1.282.641	591.893	489
TOPLAM	944	287.630.483	139.325.451	67.666

Kaynak: Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.69.

Suriye'nin kısa ve orta vadedeki sanayi stratejisi; Suriye'nin bir tarım ülkesi olması nedeniyle tarıma dayalı sanayi kollarına ve tekstil sektörüne yatırımlardır. Strateji kapsamında çimento, gıda ve şeker üretimi gibi yerel hammaddeye dayalı sanayilerin gelişmesine de öncelik verilmiştir. İthalata alternatif teşkil edecek yatırımlara önem verilmektedir. Ayrıca mevcut olmayan sanayi kolları üzerine de çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Örneğin makine imalatı konusunda bir Türk firması olan GÜRİŞ ile Suriye Sanayi Bakanlığı 1.5 milyar Suriye lirası (yaklaşık 3 milyon \$) değerinde ortak yatırım anlaşması imzalamıştır. GÜRİŞ makine ile yapılan ortak yatırım çerçevesinde Suriye'de üretilecek makineler tüm Arap Birliği ülkelerine pazarlanacaktır. GÜRİŞ Makine, hidroelektrik ve termik santralleri, petrokimya, kimya ve gübre fabrikaları, çimento fabrikaları, malzeme elleçleme sistemleri ve diğer sanayi kuruluşları ile ilgili her çeşit makine-ekipmanın üretimi alanında faaliyette bulunmaktadır.¹²³

¹²³ a.g.e, s.70.

Suriye’de 10 Sayılı Yatırım Kanunu çerçevesinde yatırım yapan ülkeler Türkiye, Kuveyt, İran, Almanya, Suudi Arabistan, Lübnan, Mısır, Fransa, ABD, Rusya, Ürdün, İngiltere, Çek Cumhuriyeti, Belçika, Bulgaristan, Tayvan, Cezayir, Finlandiya, İtalya, İspanya, Kore Cumhuriyeti, Çin, Özbekistan, Bahreyn, Pakistan, Hollanda ve Kıbrıs Rum Kesimi’dir.

Suriye’nin sanayi ürünlerinde en büyük ithal kalemleri sırasıyla elektriksiz makineler (nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar, aletler, parçaları) motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet ve motosiklet parçalarıdır. Sonrasında demir ve çelik, elektrikli makineler, plastik ve plastik mamulden eşya, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler v.s gelmektedir. Suriye’nin en büyük ihraç kalemleri arasında mineral yakıtlar, mineral yağlar, mumlar ve pamuk gelmektedir.¹²⁴

2.9 Tarım ve Hayvancılık

Büyük ölçüde yağmura bağlı olan tarım sektörünün en önemli ürünleri, buğday, arpa, pamuk, şeker pancarı ve zeytindir. Pamuk, Suriye tarım sektörünün en önemli ürünüdür. Pamuk üretiminin yaklaşık yarısı gelişmekte olan tekstil sektöründe kullanılmaktadır. Suriye Hükümeti, kurak geçen mevsimlere karşı önlem olarak sulama sistemlerinin geliştirilmesini bir öncelik olarak kabul etmektedir. Tarım alanlarının yalnızca % 20’lik bölümü sulanırken geri kalan bölümü yağmur yağışlarına bağlıdır. Ortalama bir çiftçinin devletten kredi almakta zorlanması da yeni sulama sistemlerinin ülkede gelişmesi için engelleyici bir faktör olmuştur. Tarım alanlarının üçte ikilik bölümünde buğday ve arpa üretimi yapılmaktadır. 2003 yılında olumlu hava koşulları ve yeterli yağışa bağlı olarak tarım sektörü verimli bir dönem geçirmiştir. Hükümetin, Dicle nehri kıyısı boyunca 150.000 hektarlık alanın sulanması ve bu çerçevede yüksek kapasiteli pompaların yerleştirilmesine yönelik projeleri bulunmaktadır. Yetersiz depolama koşulları nedeniyle, tahıl ürünlerinin tamamı kullanılamamaktadır. Bu çerçevede, silo kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye-Suriye sınır boyundaki mayınlı arazinin temizlenerek, bu arazilerin organik tarıma açılması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Burada gerçekleştirilecek ortak yatırım projelerinden elde edilecek ürünün birlikte üçüncü ülkelere satılması öngörülmektedir.

---

¹²⁴ a.g.e., s.70.

Söz konusu mayınlı arazide mayın temizleme çalışmaları devam ederken, tarım projelerinin hazırlanması öngörülmektedir.¹²⁵

Suriye nüfusunun çoğunluğu şehirlerde yaşamasına rağmen çalışan nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Diğer sektörlerdeki hızlı gelişmeye rağmen Suriye ekonomisinde tarım sektörü GSYİH'e hala önemli bir katkı sağlamaktadır. GSYİH'nin % 25-30'unu tarım sektörü oluşturmaktadır. Hükümet tarım politikası belirlerken bazı ürünlerin üretilmesine yönelik kararlar almaktadır. Hükümet üretim için tarım ürünleri sektöründe yatırım yapacak olanlara çeşitli kolaylıklar sağlamakta ve ürünlere pazar bulmaktadır.¹²⁶

2.9.1 Suriye'nin Tarımsal Arazi Varlığı ve Sulama Alanları

Toplam 18.5 milyon hektar olan arazinin 6 milyon hektarlık bölümü tarıma elverişli olup, halen 5.5 milyon hektarlık ekilebilir arazide tarım yapılmaktadır. Bu alan, Suriye topraklarının % 32.6'sını teşkil etmektedir. Mevcut ekilebilir arazinin bir kısmı nadasa bırakılmaktadır. Yağış alan bölgelerde hayvan otlatılmasına elverişli bitkiler yetişmektedir. Suriye'de yaz ve kış olmak üzere iki ekim sezonu vardır. Ülkede daha önce uygulanan merkezi planlama metodu günümüzde yerini yerinde planlama metoduna bırakmıştır. Ülkede tarımsal araştırma ve kontrol yetkisi de kamu sektörüne aittir.

Tablo 6
Suriye Topraklarının Kullanılabilirlik Oranı (%)

Toplam yüzölçümü	182.180 km ²
Ekilebilir alan	%28
Sürekli ürün	%4
Sürekli mera	%43
Ormanlar	%3
Diğer	%22

Kaynak: Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.45.

Tarıma elverişli arazinin sadece % 11'inde kontrollü sulama yapılabildiğinden, tarım üretimi iklim şartlarına bağlı olarak dalgalanmalar göstermektedir. Yağışların bol olduğu senelerde verim yüksek, aksi halde verim düşük olmaktadır.

¹²⁵ Aydos-Duran, a.g.e., s. 42-43.

¹²⁶ a.g.e., s. 45.

Hükümet fiyatlara müdahale etme, ödenek tahsis etme, hizmet sağlama, kredi ve finansman ayrıcalığı sağlama, özel sektör faaliyetlerini sınırlama yoluyla tarımı kontrol altında tutmaktadır. Bununla beraber karma sektör firmalarının da (devletin en az % 25 hisseyi elinde tuttuğu firmalar) pazara girmelerine müsaade etmektedir. Hükümet bu firmaları belirli vergilerden, gümrük yükümlülüklerinden, ithalat ve kambiyo kontrol düzenlemelerinden muaf tutmaktadır. Hayvancılıkta ise özel sektör daha baskın konumdadır. Devlet meyve ve sebzelerin pazarlanması, fiyatlandırılması ve üretiminde tam bir kontrole sahiptir. Balıkçılık sektöründe ise özel sektör hakimdir ve toplam üretimin % 65'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.¹²⁷

2.9.2 Tarım ve Hayvancılık Sektörü

1980'li yılların sonunda hükümetin sağlamış olduğu destekler, Suriye'yi 1992 yılında net buğday ihracatçısı konumuna getirmiştir. Sadece 1999 yılındaki kuraklık ihracat ve üretimde düşüşe neden olmuştur.

Belli başlı gelir getiren ürünlerden birisi de pamuktur. Pamuk, petrol sektörünün gelişmesinden önce ihracat gelirlerinin en büyük kalemini oluşturmuştur. Pamuk ekilen alanlar sürekli olarak genişlemiştir. 1999 yılında su sıkıntısı yaşanmasına rağmen gelişmiş sulama sistemleri sayesinde bir önceki yıllarla aynı seviyede üretim gerçekleşmiştir.

Ekilebilir toprakların 2/3'ünde buğday ve arpa ekimi yapılmaktadır. Başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, pamuk, baklagiller, zeytin, turuncgiller ve şeker pancarıdır. 1974 yılından bu yana önemli ihracat kalemi olan pamuk, ülke ihracat gelirlerinin yaklaşık % 33'ünü karşılamaktadır. Şeker kamışı ve tütün diğer önemli tarım ürünleridir. Şeker kamışı üretimi 1980'li yıllardan sonra düşüş göstermiştir. Pamuk, Suriye tarım sektörünün en önemli ürünüdür. Pamuk üretiminin yaklaşık olarak yarısı, gelişmekte olan tekstil sektöründe girdi olarak kullanılmaktadır.

---

¹²⁷ Yücel, a.g.e, s.45.

Tablo 7**Suriye'nin Bitkisel Üretimi (1000 Ton)**

Ürünler	2000	2001	2002	2003
Arpa	212	1.956	920	1.079
Buğday	3.106	4.745	4.775	4.913
Pamuk (Kütlü)	1.082	1.010	802	829
Şeker Pancarı	1.175	1.216	1.481	1.481
Zeytin	866	497	999	999
Üzüm	410	389	369	360
Domates	753	772	546	546
Elma	287	263	216	216
Patates	485	453	515	515
Portakal	407	465	427	427
Turunçgil(Limon, Mandarin, Greyfurt)	771	834	756	756

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.46.

Suriye'de hayvan yetiştiriciliği özel sektör tarafından yürütülmekle birlikte hükümet tarafından da önem verilen bir alandır. 1970'li yıllardan bu yana hayvan yetiştiriciliğine yönelik kurulan modern tesislerin sayısı da önemli ölçüde artmıştır.

Tablo 8**Suriye'nin Canlı Hayvan Üretimi (Baş)**

Ürünler	2000	2001	2002	2003
Sığır	984,393	836,868	866,675	880,000
Deve	13,368	13,500	13,500	13,500
Keçi	1,049,539	979,325	931,886	1,000,000
Koyun	13,505,200	12,361,800	13,497,481	13,500,000
Tavuk (1000 adet)	21,629	21,220	28,634	30,000

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.46.

Tablo 9**Suriye'nin Hayvansal Ürünler Üretimi (Mt)**

Ürünler	2001	2002	2003
Tavuk Eti	114,228	123,188	123,188
Yumurta	133,563	166,039	166,039
Koyun ve Keçi Eti	173,470	188,577	188,577
Süt Toplam	1,577,780	1,766,909	1,766,909
Beyaz Et	121,483	130,938	130,938
Sığır Eti	42,420	47,212	47,245

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.47.

Koyun ve kümes hayvanları ihracatı da Suriye'nin özellikle Körfez ülkeleriyle olan tarım ürünleri ticaretinde önemli bir paya sahiptir. Temel tarım ürünleri üzerinde devlet tekeli devam etmekle birlikte üreticiler şeker pancarı ve tütün gibi sanayi ürünleri

dışında kalan mahsullerinin bir bölümünü serbest piyasada satabilmektedirler.Genel ihracat içinde meyve ve sebzeler % 5, et ve canlı hayvan ise % 2 pay almaktadır. Genel ithalatında ise gıda ve canlı hayvan % 18'lik bir paya sahiptir.

Suriye'de tarımsal üretim özel sektörde olmakla birlikte denetim devletin elindedir. Tarımsal araştırma ve kontrol yetkisi kamuda olmasına rağmen araştırmaları özel sektör yürütmektedir. Tarım sektöründe orta (3-5 yıl) ve uzun (5 yıl ve üzeri) vadeli krediler verilmektedir. Mevcut kaynakların modern tekniklerle optimal yatırım sağlanarak sürekli gelişimin sağlanması politikasının adaptasyonu çalışmaları hayata geçirilme çabaları bulunmaktadır. Bunu sağlamaya çalışmalarındaki esas amaç gıda yeterliliğinin sağlanmasıdır. Bu politika sonucunda buğday, pamuk, sebze gibi bazı ürünlerde ülkenin kendi kendine yeterliliği sağlanmıştır. Özellikle de son beş yıldır yürütülen bu politika sayesinde üretim fazlası sağlanarak ihracata başlanmıştır. Bu çerçevede kuraklık ve su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle modern sulama tekniklerine yönelme projesi çalışmaları yapılmaktadır.Buğday, pamuk ve şeker pancarı gibi stratejik ürünlerde devlet destekleri bulunmaktadır. Özellikle pamuk üretimi ve pazarlanması devlet tarafından tamamen desteklenmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda bahsedildiği gibi devletçe verilen krediler ve pazarlama destekleri de mevcuttur. Bununla beraber değişen ve gelişen piyasa politikalarına paralel olarak devletin teşvik politikalarında da bir değişim olabileceği de belirtilmiştir.¹²⁸

Suriye'de turunçgil üretimi hiçbir kimyasal madde ve zirai ilaç kullanılmadan gerçekleştirilmektedir. Özellikle son yıllarda zeytin ve sebze üretiminde de kimyasal madde kullanımı azaltılarak söz konusu uygulama ülke genelinde % 60 oranında yaygınlaşmıştır. Suriye'de özellikle Al Faris bölgesinde organik zeytin üretimi mevcuttur. Ülkede organik ürünler konusunda faaliyet gösteren sertifikasyon kuruluşu bulunmamaktadır. Suriye'de gıda sanayi ve tarımsal ürün firmaları yoğun olarak Şam, Halep, Homs, Tartus ve Lazkiye'de faaliyette bulunmaktadır. Diğer bölgelerde firma sayısı daha azdır. Tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelerde gıda sanayi tesisleri bulunmaktadır.¹²⁹

---

¹²⁸ Aydos-Duran, a.g.e, s. 50.

¹²⁹ Yücel, a.g.e, s. 48.

Ülkede bitkisel ve hayvansal üretim birbirini tamamlamaktadır. Sığır yetiştirme birliklerinin % 1'i kamu sektörüne ait olup, küçükbaş hayvan üretiminin çoğunluğu özel sektöre aittir. Tavukçuluk sektörü üretiminin % 11'i, su ürünleri sektörünün ise % 10'u devlete aittir. Hayvansal üretimde fazla büyük firma olmamakla birlikte devlete ait bir tane 3000 – 4000 baş kapasiteli büyük sığır yetiştirme çiftliği mevcuttur. Genellikle çiftliklerde 100 – 150 baş hayvan bulunmaktadır. Kırsal kesimlerde aileler 1 – 2 adet büyükbaş hayvan ile 3 – 4 adet küçükbaş hayvan beslemektedirler. Koyun yetiştiriciliği Al Bado steplerinde yaygın olmakla birlikte çiftliklerdeki koyun sayısı 1000 başı geçmemektedir.¹³⁰

Bitkisel üretimin yapıldığı alanlar nadasa bırakılmaktadır. Bunun yanı sıra değişik ürün ekimi de yaygınlaşmaktadır. Bitkisel üretimde kamu sektörünün rolü sınırlıdır. Tarımsal araştırma ve kontrol yetkisi kamuda olmakla birlikte araştırmaları özel sektör yapmaktadır. Hububat, pamuk ve buğday ihracatı devlet tarafından gerçekleştirilmekte olup, sebze ihracatı kamu ve özel sektör tarafından, meyve ihracatı ise özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Stratejik ürünlerde bile devletin doğrudan desteği bulunmamaktadır. Suriye'de tütün yetiştirme özel sektörün elinde bulunmakla birlikte tütün işleme devlete aittir.¹³¹

2.9.3 Suriye'nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti

2.9.3.1 Suriye'nin Tarımsal Ürünler İthalatı

Yerli üretimi bulunmayan gıda maddeleri ile tarım ürünlerinin ithalatına izin verilmesi, yerli üretimi bulunan maddelerin ithalatının kısılması veya mümkün olduğunca asgariye indirilmesi şeklinde olup, tütün, buğday gibi bazı temel ürünlerin ithalatı devlet ya da devlet tarafından görevlendirilmiş özel kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.¹³²

Gıda sanayi girdisi olan ve ülkede gereksinim duyulan hammaddelere düşük vergi uygulaması yapılmaktadır. Özellikle tarım ve sanayi için gerekli maddelerin ithal

---

¹³⁰ Aydos-Duran, a.g.e, s.52-54.

¹³¹ Yücel, a.g.e, s. 48.

¹³² a.g.e, s. 48.

izinlerine öncelik verilmektedir. Konserve balık dışında işlenmiş gıda maddeleri, bira, tütün, şişe suyu, peynir ve içecekler (meşrubat ve içme suyu) ithalatı yasak ürünler arasında yer almaktadır. Suriye'nin uygulanan ekonomik politikaları doğrultusunda, en büyük ithal ürünleri, Şeker (rafine edilmiş), Darı (sarı mısır), Zeytin küspesi (yem) gibi ülkede üretilmeyen veya üretimin ihtiyacı karşılayamadığı maddelerden oluşmaktadır. Suriye'nin genel ithalatında gıda ve canlı hayvan %18'lik bir paya sahiptir.

Suriye'de yerli üretimi olmayan ya da yeterli üretimi olmayan ürünlerin ithali serbesttir. Ülkeye ithal edilen tarım ürünleri Tarım Bakanlığı'nca gümrüklerde denetlenerek temiz sertifikası verildikten sonra ülkeye girişi yapılmaktadır. Suriye'de tarımsal ürünler ithalatı ve ihracatında uluslararası standartlar kullanılmakta, Paris'de yerleşik IOE enstitüsü (International Office of Epizootics) referans olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, tarım ürünleri ithalatında bitki ve hayvan sağlık sertifikalarına dikkat edilmekte olup, bu sayede yerli üretimi olası hastalıklardan korumak esas prensip olarak kabul edilmektedir.¹³³

Tablo 10'da Suriye'nin tarım ürünleri ithalatı madde bazında verilmiştir. Tablonun incelenmesinden görüleceği üzere en önemli ithal kalemlerini hububatlar, kakao, şeker ve şekerli mamuller, kahve ve çay, gıda sanayinin kalıntıları ve döküntüleri, yağlı tohumlar ile bitkisel yağlar oluşturmaktadır. Diğer önemli ithal ürünleri de sırası ile tütün mamulleri ve sigara, yenilebilen gıda müstahzarları, balık konserveleri ile kuru ve sert kabuklu meyvelerdir.

---

¹³³ a.g.e, s.49.

Tablo 10
2002 yılı itibariyle Suriye'nin Tarım Ürünleri İthalatındaki
Önemli Ülkeler ve Ürünler (1000 \$)

Ülke	Ürün Adı	Değer
AB	Darı (Sarı Mısır)	79.341
	Diğer mısırlar	5.464
	Soya fasulyesi	6.758
	Sebze tohumları	3.872
	Şeker (Rafine edilmemiş)	3.328
	Zeytin küspesi (yem)	4.175
	Sigara	20.504
ÇİN	Kabak çekirdeği	5.544
UKRAYNA	Arpa	2.438
TÜRKİYE	Kabuksuz fındık	775
	Kestane	205
	Kabuksuz fıstık	218
	Arpa	2.253
	Ayçiçeği yağı	5.665
	Hayvani ve bitkisel yağ(pamuk yağı hariç)	154
	Defne yağı	493
	Hidrojene edilmiş diğer bitkisel yağlar	1.003
	Margarin	2.463
	Bitkisel esash diğer margarinler	2.085
	Kakao hamuru	76
	Kakao tozu (tatlandırılmamış)	227
	Mayalar (aktif)	155
	Mayalar (kuru tabii)	75
	Kepekler	600

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.50.

Suriye Antep fıstığı ithalatının % 6'sını, arpa ithalatının % 13'ünü, ayçiçek yağı ithalatının da % 74'ünü 1998-2002 yılı verilerine göre Türkiye'den gerçekleştirmektedir. Pamuk yağı ithalatının ise % 87'lik kısmını, margarin ithalatının % 17'lik kısmını, kakao tozu ithalatının % 8'ini Türkiye'den yapmaktadır. Canlı maya ithalatının tümünü Türkiye'den, cansız maya ithalatının ise % 79'unu Fransa'dan, % 21'ini Türkiye'den gerçekleştirmektedir. Balık, yumuşakça ve suda yaşayan omurgasızların unlarının ithalatının % 10'unu Türkiye'den karşılamaktadır.¹³⁴

¹³⁴ a.g.e, s. 53.

2.9.3.2 Suriye'nin Tarımsal Ürünler İhracatı

Suriye'nin tarım ürünleri ihracatında pamuk, canlı koyun, taze meyve ve sebze temel ürünleri oluşturmaktadır. Körfez ülkeleri ve Lübnan, Suriye tarım ürünleri için en önemli pazarları oluşturmaktadır. Genel ihracat içinde meyve ve sebzeler % 5, et ve canlı hayvan ise % 2 oranında pay almaktadır. Başlıca pamuk, arpa, buğday, canlı hayvan ve meyvelerden oluşan tarımsal ürün ihracatı, toplam ihracat gelirinin yaklaşık % 15'ini oluşturmuştur. Diğer önemli ihraç kalemleri canlı koyun-keçi, meyve-sebze, pamuk (ham), kimyon, buğday ve diğer tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Arap Ülkelerini kapsayan bir karara göre, 2007 yılında elma, zeytin ve kümse hayvanları üretiminde ortak bir Pazar oluşturulması hedefler arasındadır.¹³⁵

Aşağıda görüleceği üzere bizim açımızdan da önemli olan ham pamuk Suriye'den ithal ettiğimiz önemli bir üründür.

Tablo 11
2002 yılı itibariyle Suriye'nin Tarım Ürünleri İhracatındaki Önemli Ülkeler ve Ürünler (1000 \$)

Ülke	Ürün Adı	Değer
İTALYA	Ham Pamuk	30.977
TÜRKİYE	Pamuk Tohumu	4.651
	Ham Pamuk	22.115
SUUDİ ARABİSTAN	Canlı koyun	250.693
	Keçi	14.565
	Domates	42.553
	Biber	3.609
	Tohumluk Mercimek	2.690
	Portakal	3.738
	Mandarin	2.932
	Üzüm	6.826
	Kavun	2.527
	Armut	6.826
	Kayısı	4.473
	Kiraz	7.369
	Şeftali	2.450
	Erik	4.473
	Kimyon	12.535
	Zeytinyağ (ilk sıkım)	3.744
	Kayısı Pestili	2.826

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.55.

¹³⁵ Aydos-Duran, a.g.e, s. 67.

2.10. Yabancı Sermaye

Yabancı yatırımcıların birçok bürokratik engelle karşılaşmalarına neden olan 10 Nolu Yatırım Kanunu 2000 yılında yenilenmiştir. Söz konusu Kanuna göre, karma şirketler için vergi muafiyeti, kuruluş tarihinden itibaren 7 yıl, özel limited ve anonim şirketler için ise üretim tarihinden itibaren 5 yıldır. Ayrıca, üretiminin % 50'den fazlasını ihraç eden şirketlerin muafiyet süresi 2 yıl daha uzatılmaktadır.¹³⁶ Yatırımda kullanılacak makine ve ekipmanlar gümrük vergisi ödenmeden ülkeye girebilmektedir. Yatırım Kanununa göre kırsal kesimde yatırım yapan veya yerel girdiler kullanan yatırımcılara ek birtakım teşvikler verilmektedir.¹³⁷

Enerji üretimi ve dağıtımı, hava taşımacılığı, liman işletmeciliği, şişe suyu, petrol ve doğalgaz dışındaki tüm sektörler yabancı sermayeye açıktır. Yabancı yatırımcılar yatırım amacıyla getirdikleri dövizleri projenin işletmeye geçmesinden 5 yıl sonra tekrar döviz cinsinden yurtdışına çıkartabilmektedirler. Yurtdışına aktarılacak para miktarı en fazla yurda getirilen döviz miktarı kadar olabilmektedir.¹³⁸

Özellikle tarım, gıda, ambalaj, tekstil, tüketim maddeleri, kimyasallar, çimento, elektronik, makine, inşaat malzemeleri, turizm ve enerji alanlarında yabancı yatırım beklenmektedir. Artan turist sayısı ile birlikte, Şam, Halep, Homs, Hama ve Tartus kentlerinde lüks turistik komplekslere büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra, Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilen öncelikli yatırım alanları; Düz cam, ısıya dayanıklı kumlu cam, Suriye pamuğunun kullanımı şartıyla tekstil, şeker, gübre, lastik, ilaç, sanayi hammaddeleri, deterjan ve hammaddesi, soda, plastik, granül, yağ, deri, kablo, elektrik nakil hattı malzemeleri, şalter ve eriyik, sayaç kutuları, trafo, regülatör, enerji üretim istasyonları, sulama araçları, zeytin ve zeytinyağı entegre tesis ve makineleri, yem, süt tozu, süt ve süt ürünleri malzeme ve fabrikaları, göl ve deniz balığı üretme çiftlikleri'dir.¹³⁹

Ülkede Halep, Homs ve Şam olmak üzere 3 adet sanayi bölgesi bulunmaktadır.

¹³⁶ Aydos, Volkan - Duran, Meltem, **Sorularla Suriye Yabancı Sermaye Mevzuatı**, İTO Yayınları, İstanbul, 2000,s.23.

¹³⁷ DEİK, a.g.e, s.8.

¹³⁸ Aydos-Duran, **Suriye Ülke Etüdü**, s. 103.

¹³⁹ www.izto.org.tr/tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-8867-92BA85D1A47D/488/SURIYE, s. 4-5.

Suriye'deki başlıca yabancı yatırımcılar enerji sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunların başında Shell, Conoco, Total-Fina-Elf, Ina Nafta Plin, Dublin, Devon Energy, Gulsands and Startegic Energy gelmektedir. Mitsubishi, Samsung, Mobil, Dupont, Gray-Mackenzie firmaları da diğer yabancı yatırımcılar arasında yer almaktadır. Suriye'ye bugüne kadar giren doğrudan yabancı sermaye 2.6 milyar dolara ulaşmıştır. Suriye, New York Tahkim Anlaşmasına taraf olup, yabancı yatırımcılar ve devlet arasında sorun çıkması durumunda sözleşme veya yatırım anlaşmasında uluslararası tahkime gidilebileceği şartı bulunması halinde uluslararası tahkime gidilebilmektedir. Aksi takdirde yerel mahkemeler yetkilidir.¹⁴⁰

2.11 Dış Ticaret

Suriye Hükümeti, dış ticareti canlandırmak için, dışa yönelik ekonomik politikalar doğrultusunda özel sektöre geniş imkanlar tanımaya başlamıştır. Ülkede liberalleşme faaliyetleri göze çarpmaktadır. Fakat halen ülke ekonomisinin 2/3'ü devletin kontrolündedir. Petrol, diğer tabii kaynaklar, bankacılık ve sigortacılık hizmetleri ve benzer sektörler devletin elindedir ve GSMH'nin % 60'ı bu sektörlerden sağlanmaktadır.¹⁴¹

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte 1991 yılından itibaren Suriye'nin ticaret partnerlerinde de bir değişim olmuş, ve 1989 yılında Suriye ihracatının % 40'ı Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleriyle yapılırken bugün bu oran büyük ölçüde azalmıştır.¹⁴²Buna karşılık Avrupa birliğinin payı 1989 yılında % 30'dan 1998 yılında % 55 oranına yükselmiştir. Yine petrol ihracatı en önemli ihracat geliri olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴³

Avrupa Birliği Akdeniz bölgesindeki 12 ülke ile 2010 yılına kadar serbest ticaret alanı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Akdeniz Ortaklık anlaşmaları görüşmeleri ve uygulamasına 1990 yılında başlanmıştır. Avrupa Birliği ile Suriye hükümeti arasında ortaklık anlaşması konusunda ilk resmi görüşmeler 21 Nisan 1998'de

¹⁴⁰ DEİK, a.g.e, s. 10.

¹⁴¹ www.izto.org.tr/tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-8867-92BA85D1A47D/488/SURIYE, s.6.

¹⁴² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Suriye Ekonomisi ve Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri**, Şubat 2002 Bülteni,s.7.

¹⁴³ Yücel, a.g.e, s.9.

Brüksel’de başlamıştır. Suriye–AB ortaklık görüşmelerinin 12. tur görüşmelerinin sonunda Suriye-AB ortaklık anlaşması konusunda Aralık 2003’de bir mutabakata varılmıştır. Söz konusu ortaklık anlaşması mutabakatı Avrupa Birliği üyesi devletlerin parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir. Suriye 2010 yılına kadar serbest ticaret alanında yer almak için diğer politik ve ekonomik şartları yerine getirmek zorundadır. AB’nin Suriye’ye uygulamak istediği kota seviyesinin Arap ülkeleri arasındaki en düşük seviye olduğu belirtilmektedir. Son tur görüşmelerinde ayrıca, Avrupa pazarlarına ihraç edilecek tarım ürünleri üzerindeki kotaları kısmen yükselterek, zeytinyağı 6 bin tondan 10 bin tona, narenciyede 50 bin tona, patatestede de 30 bin tona çıkarılmıştır. Diğer taraftan araba ithalatında önümüzdeki üç yıl içinde % 50 indirim öngörülmektedir. Suriye-AB ortaklık anlaşmasının yürürlüğe gireceği tarihten itibaren üç yıl içinde AB ülkelerinden yapılacak küçük binek araçları ithalatında uygulanacak gümrük vergisi 1600 cc’ye kadar % 65, bunu üstündeki araçlar için de % 110 olacağı tahmin edilmektedir.¹⁴⁴

Suriye Arap ortak pazarını bir üyesi olup, Arap dünyasının liderliğine oynamaktadır. Ortadoğu ülkeleriyle bağlantıda kilit konumunda olan Suriye, yakın komşuları ve bölgedeki diğer İslam ülkeleriyle yakın işbirliği yapmaktadır. Özellikle Lübnan ile önemli boyutlarda ticari ilişki içerisindedir. Suriye, Ürdün, Lübnan, BAE, ve Suudi Arabistan ise Serbest Ticaret anlaşması imzalamış ve bu ülkelerle % 100 gümrük indirimleri başlamıştır. Ayrıca 21 Arap ülkesiyle Arap ligi çerçevesinde STA’lar imzalanmıştır. Bu çerçevede gümrük vergilerinde % 80 indirim yapılmıştır. Arap ülkeleriyle gümrüklerin % 80’lere varan oranlarda indirilmesi 8 yıl boyunca tedricen % 10’luk indirimlerle olmuştur ve 2004 yılında % 20 indirim sağlanarak 2005’te % 100 gümrük indirimleri sağlanacaktır. Suriye’nin katma değeri en az % 40 olan ürünler diğer Arap ülkelere “0” gümrükle serbestçe girecektir. Bu nedenle Suriye, Türkiye, Hindistan, Almanya, Beyaz Rusya ve İran başta olmak üzere komşu ve diğer ülkelerin odak noktası haline gelmiştir.¹⁴⁵

Suriye dış ticaretinin büyük bir kısmı devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör dış ticaret politikalarının elverdiği ölçüde, küçük boyutlarda ve kendi sınırlı

---

¹⁴⁴ a.g.e, s.9.

¹⁴⁵ a.g.e., s.10.

imkanları çerçevesinde dış ticaretle işigal etmektedir. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Suriye’de özel sektör aktif olarak faaliyet göstermekte olup, Bölge ülkeleriyle yakın ve sıkı işbirliği içersindedir.

Suriye, 1980’lerin sonunda büyümenin yavaşladığı dönemde ithal ikame politikasını bırakmış ve ihracata dayalı büyüme politikasına ağırlık vermeye başlamıştır. 1980’li yıllarda uzun süren dış ticaret açığı 1989 yılında ithalatın azalması ve tekrar petrol ihracatının artması ile dış ticaret fazlasına dönüşmüştür. 1990 yılında 2 milyar \$ ödemeler dengesi fazla vermiştir. Fakat 1993 yılında petrol fiyatlarının düşmesi ve ithalatın hızlanması ödemeler dengesini tekrar sıkıntıya sokmuştur. 1990’ların ortasında artan petrol fiyatları, ithalatın yüksek seyretmesinden dolayı ödemeler bilançosu açığını kapatmada başarısız kalmıştır. 1996 yılında ithalattaki büyük düşüşten sonra 1999 yılına kadar dış ticaret dengesinde fazlalık görülmüştür.¹⁴⁶

2000 yılında toplam ihracat gelirinin % 64’ünü ham petrol geliri oluşturmaktadır. Başlıca Pamuk, arpa, buğday, canlı hayvan ve meyvelerden oluşan tarımsal ürün ihracatı toplam ihracat gelirinin yaklaşık % 15’ini oluşturmuştur. Dünya petrol fiyatlarının çok yüksek seyretmesi ve petrol ihracat hacminin yüksek olması nedeniyle ham petrol ihraç gelirinin toplam ihracat geliri içindeki payı % 10 artarak % 74’e ulaşmıştır. Yüksek petrol fiyatları ülkenin dış ticaret dengesini iyileştirmekte, kamu harcamalarını arttırmakta ve ihracat gelirlerini yükseltmektedir.

Tablo 12
1994-2000 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	Ticaret Hacmi (Milyar \$)	Ticaret Dengesi (Milyar \$)
1994	3.3	4.6	7.9	-1.3
1995	3.8	4.0	7.8	-0.2
1996	4.1	4.5	8.6	-0.4
1997	4.0	3.6	7.6	0.4
1998	3.1	3.3	6.4	-0.2
1999	3.8	3.2	7.0	0.6
2000	4.6	3.5	8.1	1.1

Kaynak: www.izto.org.tr/tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-886792BA85D1A47D/488/SURIYE, s.6.

¹⁴⁶ Yücel, Hayrettin, **Suriye Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, Temmuz 2001, s.7-8.

Tablo 13

Dış Ticaret İstatistikleri (milyon \$)

	2002 (Ocak–Haziran)	2003 *(Ocak–Haziran)	% Değişim
İhracat	3,085	2,540	- 17
İthalat	2,567	1,910	- 25
Denge	518	620	16

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.11.

Devletin hem ithalatta hem de ihracatta önemli bir payı olmakla birlikte ihracattaki payı ithalata göre daha fazladır. Bunun en önemli sebebi ise petrol ihracatıdır. 2002 yılı itibariyle devletin ihracattaki payı % 78, Özel Sektörün %22'dir. İthalattaki devletin payı % 28 Özel sektör ise % 72'dir.¹⁴⁷

2.11.1 İhracat

İhracat gelirlerinin yarısından fazlası ham petrol ve petrol ürünleri'nden elde ettiği gelirlerden oluşmaktadır. Diğer önemli ihraç kalemleri canlı koyun-keçi, meyve-sebze, tekstil ve tekstil ürünleri, pamuk (ham), işlenmiş deri ve deri mamulleri, kimyon, buğday ve diğer tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Son yıllarda işlenmiş tarım ürünleri ihracatında da önemli gelişmeler gözlenmektedir. İhraç edilen ham petrolün yarısından fazlası Avrupa Birliği'ne yöneliktir.¹⁴⁸

Suriye'nin ülkeler bazında yayınlanmış verilerine göre; ihracatında İtalya, Fransa, Suudi Arabistan, Türkiye, İspanya, Almanya ve Lübnan ilk sıralarda gelmektedir. İhracatının yarısından daha fazlasını Avrupa Birliği ülkelerine yapmakta, daha sonra en çok ihracatını Arap Ülkelerine gerçekleştirmektedir.

¹⁴⁷ Yücel, **Suriye Arap Cumhuriyeti**, s.11.

¹⁴⁸ T.C.Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.26.

Tablo 14

Suriye'nin İhracat Yaptığı Başlıca Ülkeler (2002 Yılı, Bin \$)

1	İtalya	2.142.595
2	Fransa	916.283
3	Suudi Arabistan	541.656
4	Türkiye	502.461
5	İspanya	208.429
6	Almanya	188.718
7	Lübnan	169.058
8	Hollanda	166.691
9	İngiltere	162.488
10	Cezayir	145.926

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.13.

2.11.2 İthalat

Suriye'nin uygulamakta olduğu ekonomi politikaları doğrultusunda, en büyük ithal ürünleri, Şeker (rafine edilmiş), darı (sarı mısır), sanayi için demir veya çelikten çekilmiş teller, yüklü olarak ağırlığı 5 tonu geçmeyen yük araçları, polietilen, dökme demirden dikişsiz tüp ve borular, zeytin küspesi (yem), ağırlığı 1000 kg. kadar olan şahıslara mahsus araçlar ve silindir kapasitesi 1000-1500 cm³ arasındaki kıvılcımla yürüyen araçlar gibi ülkede üretilmeyen veya ülkedeki üretimin ihtiyacı karşılayamadığı maddelerden oluşmaktadır. Ürün grupları itibariyle başlıca ithal kalemleri makine, nakil vasıtaları, metal ve metal ürünleri ve gıdadır. Makine-teçhizat gibi yatırım malları, Almanya başta olmak üzere, İtalya, Japonya ve Türkiye'den gelirken, ara malların büyük bir kısmı Türkiye, İspanya ve İtalya'dan ithal edilmektedir. 2002 yılı itibariyle Suriye ithalatının % 24'ünü AB'den, % 16'sını Asya Ülkelerinden, % 11'ini Diğer Avrupa Ülkelerinden ve %11'ini Arap Ülkelerinden gerçekleştirmiştir. Suriye'nin ithalatında belli başlı ülkeler İtalya, ABD, Güney Kore, Çin, Almanya, Ukrayna ve Türkiye'dir.

Tablo 15

Suriye'nin İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler (2002 Yılı, Bin \$)

1	İtalya	326.470
2	ABD	308.434
3	G.Kore	275.545
4	Çin	264.250
5	Almanya	255.573
6	Ukrayna	254.629
7	Türkiye	201.103
8	Suudi Arabistan	177.962
9	Japonya	164.442
10	Fransa	161.178

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.14.

2.11.3 Dış Ticaret Düzenlemeleri Ve Pazar Bilgileri

2.11.3.1 İthalat

Suriyeli resmi makamlar ithalat izninin kaldırıldığını belirtmelerine rağmen, halen Suriyeli özel firmalar tarafından ithalat yapmak için Dış Ticaret ve Ekonomi Bakanlığından ön izin alınması gerekmektedir. Suriye'ye gelen malların doğrudan üretilen ülkeden ithal edilmesi esastır. Bu kuralın istisnası ise 10 Sayılı Yatırım Yasası uyarınca kurulan şirketlerdir.

10 Sayılı Yatırım Teşvik Yasası veya belirli diğer yatırım kanunları çerçevesinde kurulan firmalara, gümrük vergisinden muaf olarak ekipman ve hammadde ithal etmelerine izin verilmiştir.¹⁴⁹

Suriye'nin ithalat politikası aşağıda sayılan prensipleri öngörmektedir.

- Hammadde, yedek parça, makine ekipman (Tarım ve sanayi) tıbbi/laboratuvar cihazları ve mühendislik ile bilimsel cihazların ithalatına izin verilmesi,

- Yerli üretimi bulunmayan gıda maddeleri ile tarımsal ürünlerin ithalatına izin verilmesi, yerli üretimi bulunan maddelerin ithalatının kısılması veya mümkün olduğunca asgariye indirilmesi,

¹⁴⁹ DEİK, Şubat 2002 Bülteni, a.g.e., s.8.

- Daha yüksek gümrük vergisi uygulanarak lüks maddelerin ithalatının kısılması,

- Temel veya lüks olduklarına bakarak ithal mallarının değişik gümrük vergilerine tabi kılınması,

- İthalatın büyük bir bölümünün ihracat gelirleriyle finanse edilmesi

Suriye'ye ithal edilen bütün ürünler gümrük vergisine ve birleştirilmiş vergiye tabidir. Vergi oranları hükümetin tarafından ürünün niteliğine göre % 1 ile % 200 arasında değişmektedir. Yiyecek ve endüstri hammaddelerine genel olarak düşük oranda gümrük vergisi uygulanırken bu oran Otomobil gibi lüks mallar için %150-200 arasında uygulanmaktadır.¹⁵⁰ “İthalatı Elverişli Ürünler Listesi”nde yer alan ürünlerin ithalatına izin verilmektedir. Özellikle sanayi ve tarım için gerekli maddelerin ithal izinlerine öncelik verilmektedir. İmalat için gerekli ham ve ara malların ithalatının Suriye Ticaret Bankası'nca finansmanı mümkün kılınmıştır. Suriye Hükümeti bazı durumlarda geçici ithalata izin vermektedir. Suriye'de bir proje yürütmekte olan firmaların söz konusu proje için gerekli olan makine ve ekipmanları ithalatına izin verilmektedir. Söz konusu işler tamamlandıktan sonra bu makine ve ekipmanlar tekrar yurt dışına çıkarılabilmektedir. Narkotik ürünler, mobilya ve silah ithalatı yasaktır. Ayrıca tütün, çelik, buğday gibi bazı temel ürünlerin ithalatı devletin yada devlet tarafından görevlendirilmiş özel kuruluşların tekelindedir.¹⁵¹ Hazır giyim, konserve balık dışında işlenmiş gıda, bazı ilaçlar, kozmetik hammaddesi, bira, tütün, şişe suyu, peynir ve içecekler ithalatı yasak ürünler arasında yer almaktadır

---

¹⁵⁰ Aydos-Duran, **Suriye Ülke Etüdü**, s.99.

¹⁵¹ DEİK, **Şubat 2002 Bülteni**, a.g.e., s.8.

Tablo 16
Başlıca Vergi Oranları

Ürün Adı	Gümrük Tarife Oranları
Hammaddeler	% 1
Fabrika Ekipmanları	% 1-20
Temel Gıda ürünleri	% 1-7
Konserve ve işlenmiş gıda	% 30-50
Radyo, VCR vb elektronik ekipmanlar	% 30-50
Tüketim ürünleri	% 1-20
Medikal ekipmanlar	% 7
Bilgisayar	% 29
1600 cc altındaki arabalar	% 110
1600 cc üzerindeki arabalar	% 200

Kaynak : Yücel, Hayrettin, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.26.

2.11.3.2 İhracat

Suriye'nin ihracat politikası, ihraç edilebilecek yerli mamul ve maddeleri teşvik ve desteklemek suretiyle uygulanmaktadır. Bakanlık ihraç edilecek ürünün vergiye tabi olup olmayacağına karar vermektedir. Bazı ürünler ihracat vergisine tabi olabilecektir. İhracat işlemleri, ihracatçıların Suriye Ticaret Bankası nezdinde yapacakları döviz iade taahhüdüne bağlıdır. İhracatçılar, ihraç edilen malın Suriye Menşeli olduğunu gösteren belgeleri de ilgili gümrük makamlarına sunmalıdır.¹⁵²

2.11.3.3 Kamu Alımları

Kamuya ihracat gerçekleştirmek özel sektöre nispeten daha karışık ve zordur. Kamu sektörü özellikle 20 bin dolar'a kadar olan küçük alımlarda direkt satın alma, büyük anlaşmalar söz konusu olduğunda ise ihale yoluyla alımları gerçekleştirmektedir. Zaman zaman da takas yöntemine başvurulmaktadır. Devlet genellikle "İthalata Elverişli Ürünler Listesi" dışında kalan ürünleri ithal etmektedir.¹⁵³

Yabancı şirketlerin kamu sektörü ile iş yapmasına ilişkin herhangi bir kısıtlama mevcut değildir. Yabancı firmaların, kendi ülkelerindeki ticaret ve sanayi odasına kayıtlı olmaları ve kendi ülkelerinde devlet sektörüne hizmet etmemeleri gerekmektedir. Ayrıca daha önce Suriye'de katılmış oldukları bir ihalede diskalifiye edilmemiş olmalıdırlar. Yine yabancı firmalar Suriye ile iş yaparken İsrail boykotuna uymak

¹⁵² DEİK, Ekim 2004 Bülteni, a.g.e., s.12.

¹⁵³ Yücel, Suriye Arap Cumhuriyeti, s.29.

zorundadırlar. Geçici teminat oranı % 5, kesin teminat oranı ise % 10'dur. Kapalı teklif usulü yapılan ihalelerde bile teklifler açıldıktan sonra, ihaleye katılan firmalara fiyat kırmaları teklif edilmektedir. İhaleyi kazanmayan firmaların teminat mektuplarının çözülmesi zaman zaman bir yıla kadar gecikmektedir.¹⁵⁴

2.11.3.4 Serbest Bölgeler

Suriye'de toplam 7 adet serbest bölge bulunmaktadır. Bunlar Tartus Limanı, Lazkiye Limanı, Halep, Adra, Şam, Şam Uluslararası Hava Limanı ve Dera Serbest Bölgesidir. Dera Serbest Bölgesi dışında kalan diğer serbest bölgeler Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmektedir.¹⁵⁵ Kuveyt sınırında yer alan Dera Serbest Bölgesi Suriye-Kuweyt ortak girişimidir. Serbest Bölgelere giren mallar için ithalat lisansı gerekmektedir. Bölgelere giren ve depolanan tüm mallar yerel vergilerden muaftır. Serbest bölgeler altyapı eksikliği ve kanuni engellemeler ve buna benzer sorunlardan dolayı büyük üretim merkezleri haline dönüşmemiştir. Serbest bölgelerdeki bankacılık işlemleri banka ve sigorta şirketlerinin kurulmasına izin verilmiş olmasına rağmen, Suriye Ticaret Bankası şubeleri üzerinden yapılmaktadır. İsrail malları, narkotik maddeler ve silahlar dışında kalan tüm ürünlerin serbest bölgelere girişine izin verilmektedir.¹⁵⁶

2.11.3.5 Şirket Kuruluşu

Son yıllarda anonim şirketler yaygınlaşmaktadır. 1980'li yıllardan bu yana hükümet ile özel sektör arasında anonim şirket olarak birçok ortak girişim kurulmuştur. 10 Sayılı Yatırım Yasasına göre kurulan ortaklıklarda anonim şirketler daha yaygındır. İşletmenin kuruluşunun bir ayı içinde işletmenin kaydı gerçekleştirilmeli ve Sanayi Bakanlığı'ndan bir işletme lisansı alınmalıdır. Firmaların 5 kurucusu olmalı ve minimum sermaye 50 000 Suriye Poundu olmalıdır. Başvurular İaşe ve İç Ticaret Bakanlığına yapılır. Söz konusu Bakanlığa şirket kuruluş sözleşmesi sunulmalıdır. İaşe

¹⁵⁴ T.C.Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.37.

¹⁵⁵ a.g.e.,s.39.

¹⁵⁶ Aydos-Duran, **Suriye Ülke Etüdü**, s.108.

ve İç Ticaret Bakanlığının ortaklığı onayını müteakiben şirket sözleşmesi Resmi Gazetede yayınlanır.¹⁵⁷

Yabancılar veya yabancı katılımcılarla kurulan firmaların Dış Ticaret ve Ekonomi Bakanlığından izin almaları gerekmektedir. Suriye'deki limited şirket modeli yapısal olarak batıdaki limited şirketlere benzerler. Ana sözleşme firmanın ismi ve adresini, amacını, ortaklar ve yöneticilerle ilgili bilgileri, onların hisse ve sorumluluklarını içermelidir. Resmi sicil için başvurular İç Ticaret ve İaşe Bakanlığına yapılır. Anonim şirketlerde yönetim kurulunda çoğunluğun Suriye vatandaşı olma zorunluluğu nedeniyle yabancılar limited şirket kurmayı tercih etmektedirler. Limited şirketler sigorta ve bankacılık hariç her alanda faaliyet gösterebilmektedirler.¹⁵⁸

2.11.3.6 Pazarın Genel Durumu

Suriye Hükümeti ithal ikamesi politikası izlemekle birlikte, son dönemde yönetimin, birçok tüketim malının ithalatına yönelik kısıtlayıcı politikasında esneklik göstermesi sonucu rekabet artmıştır. Türkiye coğrafi yakınlığından dolayı başta nakliye ücretleri olmak üzere diğer ülkelere göre doğal bir rekabet avantajına sahiptir. Bundan dolayı tüketiciler fiyatlara karşı çok duyarlıdır. Lüks ve pahalı mallara karşı talep düşüktür.¹⁵⁹

2.11.3.7 Acente ve Temsilcilik

Yabancı şirketlerin Suriye'de müşterilerle ilişkilerinin daha düzenli olması, ihalelerin daha kolay takip edilebilmesi, ürünlerin tanıtımının yapılabilmesi için bir acentesi veya temsilciliğinin olması gerekmektedir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ <http://www.ytso.org.tr/ulkeler/suriye.htm>,

¹⁵⁸ DEİK, Ekim 2004 Bülteni, a.g.e., s.13.

¹⁵⁹ a.g.e., s.14.

¹⁶⁰ T.C.Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

3.TÜRKİYE-SURİYE ARASINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE 1980 SONRASI İKİ ÜLKE ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

Bu bölümü iki ana başlık etrafında inceleyeceğiz. İlk olarak Türkiye-Suriye arasında geçmişten bugüne kadar ortaya çıkmış sorunları ele alacağız. Bu sorunların ilişkimize etkilerini ve sonrasında Türkiye-Suriye arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendireceğiz.

3.1 İki Ülke Arasındaki Başlıca Sorunlar

Ülkemiz Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerde bilhassa komşularıyla olan ilişkilerde bugüne değin istenilen hamleyi yapamamıştır. Bunda Ortadoğu'daki siyasi çıkarların, ekonomik bağlantıların ve özellikle büyük devletlerin rolü olduğu kadar bizim de bakış açımızın etkisi olmuştur. 1990'lara kadar bu bölgedeki ülkeler iki kutup arasında soğuk savaşın etkisi altında kalmışlardır. Komşumuz Suriye'de sol anlayışlı Baas Partisi iktidarının, SSCB ile sıcak ilişkiler içerisinde olması ve Türkiye'nin de NATO güvencesi altında olması ilişkileri etkilemiştir. İkili ilişkilerimize 1970-2000 arasında Hafız Esad yönetiminin damgası vurulmuş ve soğuk savaşın izleri görülmüştür. Çünkü; Hatay'ı Suriye'nin parçası olarak kabul etmesi ve bunu haritalarında diğer bir kısım vilayetlerimizle beraber göstermesi, su sorununu çıkarması, ülkesindeki Türkmenlere baskı yapması, yıllardan beri PKK'ya lojistik destek çıkması ikili ilişkilerimizde ekonomik yönden istenilen hedefe ulaşamamasında gösterebileceğimiz önemli sorunlardır. Bugün bu söylenenler her ne kadar geride kalmış ise de ikili ilişkilerimizde 1970-2000 yılları arasında damgasını vurmuştur.

3.1.1 Su Meselesi

Dünya toplam su rezervinin % 97'ni tuzlu deniz ve okyanuslar teşkil ediyor. % 2'ni kutup bölgelerdeki donmuş vaziyetteki tatlı sular oluşturuyor. Geri kalan % 1 ise, tüm kıtalardaki yer altı ve yerüstünde bulunan tatlı sulardır. İşte insanoğlu için elzem işte bu % 1'lik orandır. Bütün bu rezerv sıkıntılarına rağmen, son 50 yılda dünya

su tüketimi % 400 oranında atmıştır. Yine dünyada su sıkıntısı çeken 26 ülkeden 14'ü Ortadoğu bölgesinde yer almaktadır.¹⁶¹

Ortadoğu'da su kaynaklarının yeterli olmaması ve bazı ülkelerin elinde toplanması Ortadoğu'da su meselesini gündeme getirmiştir. Su kaynakları bu bölgede hayati öneme sahiptir. Türkiye, Irak ve Suriye arasında Fırat ve Dicle nehirlerinin kullanımı konusunda bir anlaşmazlık vardır. Ortadoğu'da su yetersizliğinin artmasının sebebi olarak yaklaşık 423 milyon olan 2000'deki nüfus, ortalama yılda % 2.8'lik artışla 25 yıl sonra iki katına çıkacaktır. Bu durum orta ve uzun vadede su krizinin çıkacağını göstermektedir. Bu sorunların çözümü amacıyla Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın bir iyi niyet gösterisi olarak teklif ettiği, Global Water Summit Initiative (Dünya Su Zirvesi Teşebbüsü) teşkilatının organizasyonu ile Türkiye'de 3-9 Kasım 1991'de düzenlenmesi düşünülen İstanbul Su Zirvesi, komşumuz Suriye'nin ve Mısır'ın yüzünden yapılamamıştır. Bu teşebbüs atıl kalmış etkili çözümler üretilmemiştir. Nitekim akabinde Kahire'de yapılan Arap Birliği Su Zirvesi'nde su, savaş sebebi olarak değerlendirilmiştir. Ortadoğu barış süreci çerçevesinde bütün bölge ülkelerinin su meselesine yaklaşımını saptamak amacıyla ABD, Japonya, Kanada ve çeşitli Arap devletlerinin girişimiyle Madrid Konferansı öncesi ve sonrası "Su kaynakları Çalışma Grubu" adıyla çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Türkiye gözlemci olarak katılmıştır. Fakat bu toplantılarda ortaya çıkan ise Türkiye'nin su zengini olduğunun vurgulanmasıdır. Oysa ki Türkiye, su zengini bir ülke değildir. Türkiye'nin yıllık toplam ortalama su potansiyeli 186 milyar metreküptür. Bütün nehirlerimizden, çaylarımızdan ve derelerimizden bir yılda ortalama olarak 186 m³ su akarken, sadece bir Tuna nehrinin yıllık ortalama su potansiyeli 206 milyar m³'tür. Bu meseleler komşu ülkelerle oturulup konuşulmalı ve sonuca bağlanmalıdır. Türkiye, nüfusu hızlı artan bir ülkedir. Nüfus, tarım ve sanayide gelişmeler arttıkça su ihtiyacımız artacaktır. Bu da göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁶²

---

¹⁶¹ Özey, a.g.e, s.221.

¹⁶² Zehir, Cemal, "Türkiye'nin Ortadoğu Su Politikaları ve Sınırı Aşan Sularla İlgili Beklentiler", **Irak Dosyası II**, (Haz): Ali Ahmetbeyoğlu-Hayrullah Cengiz-Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı TATAV Yayınları, No:22 , İstanbul, 2003, s. 75-79.

3.1.1.1 Asi Nehri

Anti Lübnan Dağları'ndan doğarak kuzeye doğru akar. Suriye topraklarını suladıktan sonra Samandağı yakınlarında Türkiye topraklarına girer. Uzunluğu 380 km olan bu ırmak , Lübnan ve Antilübnan dağlarından beslenerek, bunlar arasındaki çöküntü alanında kuzeye doğru akar, Humus ve Hama şehirlerinden geçer, Türkiye'nin Hatay bölgesinden girer. Buradan batıya dönerek Antakya şehirlerinden geçip, Akdenize yönelir ve Amanos dağları güneyinde, Samandağı kasabasında yakınında bu denize dökülür. Türkiye'nin güney sınırından Akdeniz'e kadar olan uzaklığı 97 km'den çoktur. Asi ırmağı, yazları kurak ve sıcak geçen, yıllık yağış tutarı, dağlık arazi dışında orta derecede olan bir bölgeden sularını topladığı için yalnız yağmurlu mevsimlerde ve dağlardaki karların eridiği zamanlarda kabarıp, yazın çekilir, küçük bir ırmak görüntüsü alır. Yolu boyunca bir takım kurak çukurlardan geçtiğinden, şiddetli buharlaşmalar ve sızmalar nedeniyle suları gittikçe azalır. Ayrıca yolu boyunca bazı kollar alır. Bunların en önemlileri Türkiye arazisinde yer alır. Başlıcaları Karasu çayı, Küçük Asi ve Karadere'dir. Ayrıca Defne suyu da ırmağa sularını katar. Defne suyu üzerinde bulunan hidroelektrik santrali Antakya'ya elektrik vermektedir.¹⁶³ Suriye'nin ise Asi Nehri üzerinde Rustam, Hilfa, Meharbek, Ziezoun ve Kostaun barajlarıyla sulama tesislerini yapmış olduğunu görüyoruz. Böylece elektrik üretimi yapılırken, önemli yerleşim bölgelerinin su ihtiyacı karşılanmakta ve sulu tarım çalışmalarına fırsat verilmektedir. Ancak Asi Nehri Lübnan-Suriye ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir akarsu olduğundan bu devletler arasında sorun oluşturmaktadır. Bu sebeple Suriye'nin gerek Lübnan ve gerekse Türkiye ile "Asi Nehri sularının kullanımı" konusunda 19 Mayıs 1939 tarihli "Hatay- Suriye Tahdid-i Hududu Protokolü"nü imzalamıştır. Buna göre Suriye Lübnan'a dakikada 80.000 m³ su vermektedir. Ancak nedense Türkiye'ye karşı taahhüdünü yerine getirmemektedir. Öyle ki nehir üzerinde inşa ettiği baraj ve sulama tesisleriyle sulara hakim olmaktadır. Özellikle Türkiye ekonomisini çökertebilmek amacıyla, başlangıçtan bugüne kadar sularla istediği şekilde oynamaktadır. Yazın suları tamamen keserek Amik Ova' sının susuz kalmasını sağlamaktadır. İlkbahar aylarında ise baraj vanalarını açarak bu sefer arazilerimizin sular altında kalmasına sebep olmaktadır. Böylece üreticinin mağdur olması sağlanarak, ekonomimizin zarar

¹⁶³ İzbirak, Reşat, **Türkiye I**, Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul, M.E.B Yayınları, 2001, s.184-185.

görmesi hedeflenmektedir. Hatta zaman, zaman yapılan ikili görüşmeler sonucunda özür dilenerek bir daha böyle bir durumun olmayacağı güvencesi alınırken Suriye, yöneticilerin hiçbir taahhüde bağlı kalmadıkları anlaşılmaktadır.¹⁶⁴ Suriye son yıllarda Hafız Esad'ın ölmesinden sonra değişim geçirmektedir. Yerine geçen oğlu Beşar Esad, Türkiye ile ilişkilere önem vermekte ve dostluğu artırma çabası içerisinde. İkili müzakereler yapılmakta, ticaret geliştirilmekte ve iki ülke devlet başkanları birbirlerini ziyaret etmektedirler. Bu olumlu gelişmeler sevindiricidir. Hiç şüphesiz asırlardan beri gelen kardeşliğimiz bu ülke ile tekrar sıcak günlere dönmemizi sağlayacaktır.

3.1.1.2 Fırat ve Dicle Nehri

Ülkenin en büyük akarsuyu olup, Türkiye'den doğmakta ve güneye doğru akarak Kargamış'ın hemen doğusundan yurdumuzu terk etmektedir. Rakka yakınlarında Şanlıurfa dolaylarından gelen Belih Çayı'nı alır. Deyr-i zor yakınlarından geçtikten sonra Mardin yöresinden gelen Habur Irmağı'nı da alarak güneye doğru akar. Suriye topraklarını sulayarak Ebu-Kemal kasabası nihayetinden Irak sınırına girer ve buradaki toprakları da sulayarak Basra Körfezi'ne dökülür.¹⁶⁵ Topraklarımızdaki uzunluğu Erzurum'un Dumlu dağından Suriye sınırına kadar 971 km ve Murat Irmağı kaynağından Suriye sınırına kadar 1263 km.dir. bütünü ile uzunluğu ise 2800 km sayılır. Sularını topladığı alanlar çok geniş olup, Türkiye'nin en büyük yağış alanlı nehridir. Fırat nehrinin çok uzun ve ve gür akışlı kolları vardır. İki ana kolu Murat ve Karasu'dur. Fırat nehrinin en büyük değerlerinden biri, elektrik enerjisi elde etme imkanlarının çok olmasıdır. Bu nehir boyunca baraj yapımına elverişli bir çok yer vardır.¹⁶⁶

Türkiye'nin toplam su potansiyelinin % 30'unu sağlayan Fırat nehri'nin yıllık su potansiyeli iklime bağlı olarak 1/3'e varan değişkenlik gösterebilmektedir. Yıllık ortalama su miktarı 31 milyar 580 milyon m³ olan Fırat Nehri'ne Suriye topraklarının katkısı 3.4 milyar m³ civarındayken Irak topraklarından katkı yoktur. Dicle nehri, Elazığ yakınlarındaki Hazar Baba Dağı ile Güneydoğu Toroslarından Maden dağı kaynaklı maden çayından doğar, Batman suyu, Ilısu, Batan, Yanarsu gibi büyük sular ve diğer

¹⁶⁴ Kırkık, a.g.m, s. 11.

¹⁶⁵ a.g.m., s.11.

¹⁶⁶ İzbirak, a.g.e, 185-189.

kaynaklardan beslenir, yaklaşık 70 km. Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra, Irak topraklarına girer. Dicle Su potansiyelinin % 52'ni Türkiye'den % 48'lik kısmını da Irabenk'tan almaktadır. Fırat ve Dicle nehirlerinin su potansiyelinin % 88'i Türkiye'den, kalan % 12'li bölümü aşağı havza, Suriye topraklarındaki su kaynaklarından beslenmektedir. Aşağı havzada yer alan Irak topraklarından Fırat'a su desteği yoktur. Fırat nehrinin toplam 35.58 milyar m³/yıl su kapasitesine karşılık, Türkiye Suriye ve Irak'ın toplam talebi, 52.92 milyar m³/yıl'dır. Açık 17.3milyar m³/yıldır. Dicle nehrinin durumu da farklı değildir. Nehrin 48.67 milyar m³/yıl olan su kapasitesine karşılık ülkelerin talep ettikleri miktar kapasiteden 5.8 milyar m³/yıl fazladır.¹⁶⁷

Suriye, Fırat Nehri'nden yeterince yararlanabilmek için yoğun çalışmalar yapmıştır. Arap devletlerinden ve bilhassa S.S.C.B. den sağlanan krediler ile nehir üzerinde Belih, Fırat vadisi, Aşağı Habur, Resafe, Meyadin, Meskene, Tabaa (Tebke), El-Baas, Harbaniye gibi sulama tesisleriyle barajlarını oluşturmuştur. Bu barajların en büyüğü Tabaa (Tebke) Barajı olup, yapımında Rus teknikerler görev almışlardır. Ancak Rus teknisyenler barajları günümüz teknolojisinden uzak ve Sibiry'a'daki yapım örneğini Suriye'de uygulamıştır. Arazinin durumunu iyi etüd ederek seçmemişlerdir. Bilhassa arazinin devamlı su kaçırdığı biliniyor. Ayrıca Suriye'de yağışların azlığı sebebiyle Fırat Nehri'nin beslendiği yegane kaynak Türkiye'nin bırakacağı su miktarına bağlıdır. Mesela Tabaa (Tebke) Barajı'nın istenilen randımanda çalışabilmesi için bol su kaynağına ihtiyaç olduğu unutulmamalıdır. Birde barajın kurulduğu sahanın devamlı su kaçırmakta oluşu hatırlatılırsa, durumun Suriye açısından ehemmiyeti ortaya çıkıyor. Gerçi Fırat üzerindeki barajlarda yılda toplam 14 milyar m³ su tutmaktadırlar. Komşumuz Suriye, bu suların elektrik üretimi elde etmekte ve önemli yerleşim merkezlerinin su ihtiyacını karşılamakta ve 482.000 hektarlık araziye sulayabilmektedir.¹⁶⁸

Suriye, Fırat sularından daha fazla yararlanabilmek için Türkiye'den daha fazla su beklemektedir. Bilindiği üzere Türkiye "Güneydoğu Anadolu Projesi" olarak bilinen

---

¹⁶⁷ Pehlivanoglu, A.Öner, **Ortadoğu ve Tükiye Sınırı Aşan Sular**, Kastaş Yayınevi, Temmuz, 2004, s. 130.

¹⁶⁸ Kırkık, a.g.m, s. 11.

ve kısa adı GAP olan çalışmalarla Fırat Nehri sularına yaptığı barajlarla gem vurmuş bulunuyor. Bu çerçeveden hareketle bilhassa 1967 yılında Karakaya Barajı'nın yapılmaya başlanmasıyla birlikte Suriye huzursuz olmuştur. Hele Atatürk Barajı yapımı tamamlanıp da su tutma işlemlerine geçilmesiyle birlikte bu tedirginliğin hat safhaya çıktığı görülüyor. Bu durum karşısında Suriye, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne müracaatla konuyu görüşmek istemiştir. Bunun üzerine taraflar bir araya gelerek 17 Temmuz 1987'de ve dönemin Başbakanı Turgut Özal imzasıyla "Türkiye- Suriye Ekonomik İşbirliği" protokolü adıyla bilinen bir antlaşma imzalandı. Buna göre Türkiye, Suriye'ye saniyede 500 m³ su bırakma taahhüdünde bulunmuştur. Hatta varılan antlaşma gereği eksik su bırakılması halinde, bunun diğer aylarda telafi cihetine gidileceği de güvenceye alınmıştır. Her şeye rağmen Türkiye, verdiği sözlere harfiyen uymaktadır. En azından Suriye'nin Asi Nehri suları için uyguladığı benzer bir davranışı sergilememektedir. Suriye'ye gerek su miktarı fazlasıyla akıtılmaktadır. Ancak adı geçen ülkenin bundan daha çok su beklediği de bir hakikattir. Tabii ki bunu temin edebilmek maksadıyla ülkemize karşı düşmanca tutum ve davranışlar içerisine girebilmiştir. Teröre destek olmuş ve su meselesi gibi bir konuyu uluslararası toplantılara çekmeye çalışmıştır. Keyfi davranışları gereği Ortadoğu'da barışı bozucu çalışmalara yönelmiştir. Diğer ülkelerle beraber ülkemizi sıkıştırmaya çalışmıştır. Fakat bu çabaları Suriye'nin sonuç vermemiş terörizme destek olması sonucunda savaş aşamasına gelinmiş ve en sonunda Abdullah Öcalan'ı ülkeden çıkartarak savaştan dönülmüştür. Hafız Esad'ın ölümünden sonra oğlu Beşar Esad ikili ilişkilere daha önem vermiş olup bugün bu nehirler üzerinde ortak baraj yapımını iki ülke gündemine almıştır.

3.1.1.3 Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü ve Yer Altı Suyu Miktarı ve Bunların Ekonomik Değerleri

Suriye; Asi Havzasına ait suların 49.464 m³/s'lik kısmını yani yaklaşık % 80'ini kullanmaktadır. Fırat havzasından doğal durumda 1024.575 m³/s'lik yerüstü suyu (Doğal akıştaki suların % 100'ü) Suriye'ye akmaktadır. 50.536 m³/s'lik yeraltı suyu (Doğal akıştaki suların % 100'ü) Suriye'ye akmaktadır. GAP Projesi ve münferit sulamalar sonrası, Fırat Havzasından 787.969 m³/s'lik yerüstü suyu (Doğal akıştaki

suların % 77'si) Suriye'ye akışına devam edecektir. 41.041 m³/s'lik yeraltı suyu da (Doğal akıştaki suların % 79'u) Suriye'ye akmaya devam edecektir. Dicle Havzasından doğal durumda: 612.60 m³/s'lik yeraltı suyu (Doğal akıştaki suyun % 100'ü) Suriye'ye akmaktadır. GAP Projesi ve münferit sulamalar sonrası Dicle havzasından 571.930m³/s'lik yerüstü suyu (Doğal akıştaki suların % 93'ü) ve 3.17 m³/s'lik yeraltı suyu (Doğal akıştaki suyun % 100'ü) Suriye'ye akışına devam edecektir.

Suriye halen Asi Havzasına ait sularla 230.000 hektar, Fırat Havzasına ait Fırat Nehri ile 650.000 hektar, Habur ve Dicle nehirleri ile 207.844 hektar olmak üzere toplam 1.087.844 hektar alan sulamakta olup, 2015 yılına kadar bu alanı 1.5 milyon hektara çıkarmayı planlamaktadır. Doğal şartlarda Suriye'ye Türkiye'den akan toplam yerüstü ve yeraltı suyunun ekonomik değeri yılda 2.372.167.563 ABD \$, GAP Projesinin tahakkuku halinde Suriye'ye akacak yerüstü ve yeraltı suyunun değeri yılda 1.981.413.514 ABD \$ olarak hesaplanmıştır. Türkiye halihazırda ve GAP projesi sonrası Suriye ve Irak'a akışına mani olmadığı ve olmayacağı sular için; Suriye ve Irak'ın petrol, doğal gaz vb. tabii kaynakların envanterini yapmak üzere uzman mühendis grupları oluşturarak Türkiye'den Suriye'ye akan su kaynakları karşılığı petrol doğal gaz ile takas yoluna gitmeli veya daha uygun alternatifler aramalıdır.¹⁶⁹

3.1.2 Hatay'ın Türkiye'ye Katılması Meselesi

Hatay sorunu, Türk-Fransız ilişkilerinde olduğu kadar Atatürk dönemi Türk dış politikasında da önemli bir yer tutar. Sancak olarak anılan Hatay nüfusunun çoğunluğunu Türkler teşkil ettiği için bu bölge, Misak-ı Milli sınırları içine alınmıştı. Ancak ağır Milli Mücadele şartlarından dolayı Fransa ile ateşkes sağlayan Ankara İtilâfnamesi ile Suriye sınırları içinde kalan İskenderun sancağına özel bir statü verildi. Ankara hükümeti, İtilâfnameye, Sancak'taki Türk unsurun çıkarlarını koruyacak ve bölgeye muhtariyet verilmesi için zemin hazırlayacak hükümler koydurmuştu. İtilâfnamenin 7. maddesine göre; "İskenderun mıntukası için özel bir idari rejim

¹⁶⁹ Atuk, Nihal, "Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü Ve Yer Altı Suyu Miktarı Ve Bunların Ekonomik Değerleri" Ankara: DPT-DEİGM, Kasım 1995, <http://ekutup.dpt.gov.tr/uztez/atukn.html>, (06.01.2006).

kurulacaktır. Bu bölgenin Türk ırkından olan sakinleri, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıklardan yararlanacaklar ve Türkçe serbest olacaktır”.¹⁷⁰

20 Ekim 1921 tarihli İtilâfname ile Sancak, Suriye'nin egemenliğine verilmişti. Bu esnada Suriye'de Fransız mandası devam ediyordu. Fransa'nın 1936 Eylülünde Suriye'ye bağımsızlık vermesine kadar Türk-Fransız ilişkileri iyi devam etti. Fransızların Suriye'den çekilmesi sonrası Sancak statüsünde Türkler lehine değişiklik yapılması gerekirken birlikte bu durum gerçekleşemedi. Fransa, Suriye'den çekilirken Sancak üzerindeki yetkilerini de Suriye'ye devretti. Beklenmedik bu durumu, Ankara hükümetinin kabul etmesi mümkün değildi. Hemen harekete geçerek 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'da olduğu gibi İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesini istedi. Fransa ise 1921 İtilâfnamesi'nde böyle bir husus olmadığı ve ayrıca Suriye'nin toprak bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle Türkiye'nin isteğini geri çevirdi. Atatürk, bu konuya verdiği önemi 1 Kasım 1936'da TBMM'nin yeni çalışma döneminin açılışında: “Sancağın Türkler'in öz yurdu olduğunu belirten konuşmasıyla” ifade etmiştir.¹⁷¹ Atatürk o kadar Hatay'ı almaya kararlıdır ki Fahrettin Paşa'ya 1937 yılında “Paşa biliyor musun ki ben Cumhurbaşkanlığı'nı bırakıp Hatay'a çete reisi olacağım” demiştir.¹⁷² Bu da Atatürk'ün ne kadar Hatay konusunda kararlı olduğunu göstermektedir. Hatta sadece Hatay değil Suriye'nin de Fransa mandasından kurtulması için gerekli çalışmalar yapmak istemiştir. Hatta zaman zaman Arap ülkelerindeki liderlerle yazışmalar yapılmış ve bu konuda işbirlikleri olmuştur.

Siyasi faaliyetler devam ederken Türkiye diplomatik girişimlerde bulundu ve Antakya'da bir başkonsolosluk açtı. Diğer taraftan Hatay sorunu, Fransa ve Türk hükümetlerinin isteği üzerine Milletler Cemiyeti'ne götürüldü. Türkiye, Milletler Cemiyeti'nden Sancak'ın kaderi konusunda Türk-Fransız ihtilafı ve Sancak Türklerinin güvenlik sorunlarını olağanüstü bir toplantı ile görüşmesini istedi. Konu 14 Aralık 1936'da Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlandı ve İsveç temsilcisi Sandler'in istediği ile konunun görüşülmesi 1937 yılında bırakıldı. 1937 yılında tekrar başlayan

---

¹⁷⁰ Börklü, Meşkure Yılmaz, “Lozan Sonrası Suriye Türkleri'nin Durumu ve Genel Problemleri”, “Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye'nin Etnik Yapısı”, Açık Oturumlar Dizisi:19, Aydınlar Ocağı, s.33.

¹⁷¹ a.g.m, s. 33.

¹⁷² Aslıyüce, Erdoğan, **Değişen Komşumuz Suriye**, Yesevi Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.194.

görüşmeler sonucunda bir Sancak statüsü hazırlandı. Buna göre; Sancak işlerinde bağımsız iken; dışişleri, maliye ve gümrük konularında Suriye'ye bağlı olacaktı. Suriye ile Sancak arasında herhangi bir sınır bulunmayacak; Sancak'ın toprak bütünlüğü, Türkiye ve Fransa'nın garantörlüğü altında olacaktı. Bu statü, seçimlerin yapılacağı ve halkın kendi parlamentosunu anayasaya sahip ve özel statülü bir bölge olarak tanınmış oluyordu.¹⁷³

Sancak'taki bu olaylar bu şekilde gelişirken Avrupa'da yeni bir genel savaşın çok yaklaştığını gösteren olaylar yaşanıyordu. Yeni bir dünya savaşı tehlikesinin belirmesi, Fransa'yı, Türk isteklerine karşı daha ılımlı davranmaya sevketti ve iki devlet arasında bir anlaşma yapılarak Türkiye ve Fransa'nın Sancak'a 2.500'er kişilik kuvvet göndermeleri kararlaştırıldı. Buna dayanarak 5 Temmuz 1938'de Türk kuvvetleri Sancak'a girdi. Sancak işlerinde bağımsız olduğu için hemen seçimlere gitme kararı aldı. 13 Ağustos 1938'de seçimler yapıldı. Türkler 40 milletvekilliğinden 22'sini aldılar. Meclis, 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yaptı ve "Hatay Cumhuriyeti'nin kurulduğunu" ilan etti. Meclis başkanlığına Tayfur Sökmen ve başbakanlığa da Abdurrahman Melek seçildi.²³ Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında yapılan bir anlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşti. Aynı gün toplanan Hatay Millet Meclisi'de Türkiye'ye katılma kararı aldı. 24 Temmuz 1939 tarihinde son Fransız askeri de çekildi. 1939 Temmuz'unda 3711 sayılı kanun ile Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ili olmuştur¹⁷⁴.

3.1.3 Suriye Türkleri Meselesi

Müslüman bir Arap ülkesi olarak Ortadoğu'da bulunan Suriye'ye Türklerin gelişleri 11. yy'dan başlayarak 19. yy sonlarına dek sürmüştür. Türklerin buraya gelen kolu, Oğuzlar'ın Türkmen olarak anılan kısmıdır. Türklerin bölgeye gelip yerleşmeleri, Büyük Selçuklu Devleti'nin Gazneliler'le yaptığı Dandanakan Savaşı sonrası olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti, bu savaştan sonra özellikle 1063 yılından itibaren kendi hayat tarzlarına uygun buldukları bu bölgeye yerleşmeye başladılar. Özellikle Halep, Lazkiye, Trablusşam ve Asi Irmağı vadisi boyunca Hama, Hamus ve Şam bölgesinde bu yerleşme yoğunluk kazanmıştır. Türklerin buraya yönelik akınları Afşin ve Sandık

---

¹⁷³ Börklü, a.g.m, s.33.

¹⁷⁴ a.g.m, s.34-35.

Beyler komutasında Halep'e kadar devam etmiştir. 1069-1070 yıllarında ise Kurlu ve Atsız Beyler, Güney Suriye'yi tamamen ele geçirmişlerdir. Nihayet Sultan Melikşah, 1078 yılında Tutuş'a Suriye Selçuklu Devleti'ni kurma emrini vermiştir. Oğuzların Yıva Boyu ile Bayat, Avşar, Begdilli, Döğer ve Üçok oymakları Şam ve Halep'e yerleşmişlerdir. Buradaki Türk boyları, 1096 yılında Haçlı seferleri başladığında Selahattin Eyyubi komutasındaki Müslümanlarla birleşerek Haçlılara karşı bölgeyi savunmuşlardır.¹⁷⁵

Selahattin Eyyubi'nin ölümünden sonra bölgeye bir başka Türk Devleti olan Memluklular hakim olmuştur. Yavuz Sultan Selim, 1516 yılında Mercidabık'ta Memlukları yenerek bugünkü Suriye topraklarını Osmanlılara bağlamıştır.¹⁷⁶

1918 sonuna kadar da bu bölgedeki Türk hakimiyeti, kesintisiz olarak 402 yıl sürmüştür. Bu sürede bölge sakinleri, derin Türk kültürünün etkisi altında kalmıştır. Bu etki kendisini en çok dil konusunda göstermiş; Suriye lehçesi en fazla Türkçe kelime içeren Arap lehçesi olmuştur. I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Şam, Trablus ve Halep eyaletleri şeklinde yönetilen Suriye, Türk yönetimi altında kültürel, sosyal ve ekonomik açılarından kalkınmış ve en huzurlu dönemini geçirmiştir.¹⁷⁷

Ortadoğu'daki Osmanlı toprakları, Sykes-Picot Antlaşması ile paylaşılmıştır. İngilizler adına Mark Sykes ve Fransızlar adına Georges Picot tarafından 1916 yılında imzalanan bu anlaşmaya göre Fransa; Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul yörelerini, İngilizler ise; Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin'i alacaktı. Geri kalan Filistin topraklarında ise, uluslar arası bir rejim ve sınırları belli olmayan bir Arap devleti kurulması kararlaştırılmıştı. Batılı devletler, Ortadoğu üzerindeki oyunlarını rahatça sahneye koyabilmek için suni olarak ortaya attıkları "Arap Milliyetçiliği" ile Türk hakimiyetinde asırlarca huzur içinde yaşamış Türk ve Arap milletlerini birbirine düşürmeye çalışmışlardır.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ a.g.m, s.31.

¹⁷⁶ Öztürk, Nazif, "Suriye Türkleri", **Yeni Türkiye Dergisi**, C.III/16, Ankara, 1997, s. 1676

¹⁷⁷ Börklü, a.g.m, s.31.

¹⁷⁸ a.g.m, s.32.

“Büyük Arabistan”, “Büyük Suriye” hayalleri peşinde koşan Arap milliyetçilerinin Sykes-Picot anlaşmasından haberleri dahi yoktu. Bu anlaşmadan başka Batılı güçlerin Araplara karşı ikinci oyunu, Lord Balfour’un Filistin bölgesine Yahudilerin yerleşeceği kararını açıklamasıyla ortaya çıkacaktır. Bu gelişmelerden habersiz olan Araplar, Mondros Ateşkes Antlaşması’na göre bölgeyi paylaşan İngiliz ve Fransızlarla işbirliği ve pazarlık yapıyorlardı. Bölgede yaşayan Türkler ise, hemen Halep ve Lazkiye’de müdafaa kuvvetleri kurup işgalcilere karşı mücadele vermişlerdir. Araplar, ancak I. Dünya Savaşı sona erdiği zaman yapılan vaatlerin boş olduğunu anlayabilmişlerdir. İngiltere ve Fransa arasında 23 Aralık 1920’de imzalanan San Remo Antlaşması ile Suriye ve Filistin, Fransız mandasına bırakılmıştır. Manda kararı, 29 Eylül 1923’te Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Fransızların 1936 yılında Vionet Antlaşması ile Suriye’ye bağımsızlık vermesi üzerine Türkiye’de 1921 Ankara İtilafnamesini uygulamaya koymuş; uzun ve çetin aşamalardan sonra Hatay Türkiye’ye katılmıştır.¹⁷⁹

Hatay’ın anavatanla birleşmesi sonrası Suriye’de yaşayan Türklerle ilgili Türkiye ve Suriye arasında bir görüşme yapılmamıştır. Bu ülkede yaşayan soydaşlarımızın siyasi ve kültürel hakları hukuki bir zemine oturtulmamıştır. Suriye Türkleri, ferdi kaçışların dışında, 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye’ye toplu olarak göçmüşlerdir. Sayıları kesin bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana’ya yerleştirilmişler ve 1977’de Kırıkhan ve 1994 ise, İskenderun’da Bayır-Bucak Türkleri Yardımlaşma Derneğini kurmuşlardır.¹⁸⁰

Oğuz Türkleri’nin ve Memlûk Kıpçakları’nın torunları olan Suriye Türkleri’ne Bayır-Bucak Türkleri de denilmektedir. Türkler bu ülkede azınlık olarak kabul edilmemekte ve kayıtlarda Müslüman olarak geçmektedirler. Halk arasında ise Türkmenler olarak adlandırılmaktadırlar. Suriye’de Bayat, Afşar, Karakeçili, İsabeğli, Musabeğli, Elbeyli, Akar, Hayran, Çandırılı, Sincar gibi Türk boyları yaşamaktadır. Bu Türk boyları ile Anadolu’daki uzantıları olan Türk boyları arasında inançlar, gelenekler ve folklorik pratikler bakımından çok önemli benzerlikler tespit edilmiştir. Suriye’de Toplam 523 Türk köyü vardır (büyük şehirler harlarından başka) . Suriye hükümeti, son

---

¹⁷⁹ a.g.m, s.32.

¹⁸⁰ a.g.m, s.35.

yıllarda Türkçe yer adlarını Arapça'ya çevirmiştir. İsabeğli "İseviye", Kabamazı "Belutiye", Tırınca "Ümitüyur", Karınca "Behlülüye" olmuştur.¹⁸¹

Bugün Suriye'deki Türkler yoğun olarak Lazkiye ve Halep civarında yaşamaktadır. Ayrıca başta Şam olmak üzere Türkler bulunmaktadır. Lazkiye, Suriye'nin en büyük liman şehri olma özelliğine sahiptir. 1950 yılından sonra ise büyük bir gelişme göstermiştir. Bundan dolayı şehirde mevcut olan Türk nüfusuna ek olarak Türkmen köylerinden çok sayıda insan şehir merkezine göç etmiştir. Lazkiye merkezi ve civarında toplam 265 Türk köyü bulunmaktadır. Bölgede Osmanlı hakimiyeti sürerken Antep, Urfa, Hatay gibi Türk nüfus bölgelerinin idari olarak merkezi Halep şehriydi. Halep bugün hâlâ Türk mimari, sanat eserleri ve sokaklarında Türkçe'nin konuşulduğu bir şehir görünümüne sahiptir.¹⁸²

1906 yılında yayınlanmış olan Halep Vilayeti salnamesinde şehrin nüfusu 116.248 olduğu ve bunlardan 80.113'nün Müslüman olduğu görülmektedir. Bu müslüman nüfusun en azından yarısını Türklerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aynı salnamede Türkçe mahalle isimleri de sayılmaktadır. Halep şehrinde bulunan Türk mahalleleri (Hamidiye, Aziziye, Selimiye, Akyol, Altunboğaz, Oğulbey, Badıncık, Balıbulgur, Tatarlar, Karaman, Çukurcuk, Çukurkestal, Hamzabey, Hensebil, Haraphan, Şakırağa, Şahinbey, Saçlıhan, Farfara, Kazasker, Kilise, Küçükkilise, Mahmutbey, Müstadembey, Harundere) dışında bu bölgede ilaveten, Kurdağı kazasında 105, Azer kazasında 46, Bab kazasında 51, Münbiç kazasında 53, CARablus kazasında 95 olmak üzere toplam 350 Türk köyü bulunmaktadır.¹⁸³ Halep bölgesinde 200.000, Lazkiye bölgesinde 150.000, Telkele yöresinde 50.000, Kunteyra yöresinde 100.000, muhtelif diğer bölgelerde de 300.000 olmak üzere, Suriye topraklarında yaşayan Türk nüfusu 1 milyon olarak tahmin edilmektedir. Suriye hükümeti, Arap milliyetçiliği anlayışıyla nüfus sayımları sırasında Suriye'de yaşayan Türkleri de Müslüman adı altında kayıt ettirdiği için, oldukça geniş bir alan yayılmış olan Türklerin kesin sayısı bilinmemektedir.¹⁸⁴

¹⁸¹ www.turkmens.com/Suria.html , (5 Ocak 2006).

¹⁸² Börklü, a.g.m, s.35.

¹⁸³ Öztürk, "Suriye Türkleri", a.g.e, s. 1678.

¹⁸⁴ Börklü, a.g.m, s.36.

Suriye'nin izlediği Araplaştırma politikası sebebiyle burada yaşayan Türkler hızla milli benliklerini kaybetmektedirler. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerden birisi olan Halep'te, Suriye'de Fransız mandası sürerken 1922'de, "Doğru Yol" adlı Türkçe bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Bu gazetenin yayını 1926'ya kadar devam edebilmiştir. Daha sonra yine Halep'te "Vahdet Gazetesi" ve haftalık "Yeni Mecmua" yayınlanmış ve bu dergi "Yeni Gün" adı olarak 1936'ya kadar yayın hayatına devam etmiştir. Ancak bu tarihten sonra Suriye'de her türlü Türkçe yayın yasaklanmıştır.¹⁸⁵ Büyükelçilik ve konsolosluklar dışında hatta vatandaşlar tarafından dahi posta ile gönderilen kitap, mecmua gibi Türkçe yayınlar PTT idaresi tarafından sahiplerine verilmemekte ve yok edilmektedir. Bu gün Suriye'de 1 milyon civarında Türk yaşamasına rağmen varlıkları hükümet tarafından tanınmayan, okulları, yayın organları, dernekleri olmayan bir azınlık olarak yaşama mücadelesi vermektedir. Türklerin Türkiye sınırına yakın yerlerde oturmaları Suriye Hükümetlerinin onlara şüphe ile bakmalarına yol açmıştır. Suriye, sınır bölgesinde yaşayan bu Türkleri geri çekerek, 10 km'lik bir şerit halinde Arap köylülerini yerleştirmektedir. Türklerin büyükelçilik ve konsolosluklara dahi ilişkileri kesilmeye çalışmaktadır. Suriyeli idarecilerin baskı ve zulümden korkan Türkler de daha başka sıkıntılara girmemek için resmi görevlilerden uzak durmak zorunda kalmışlardır.¹⁸⁶

Suriye'de yaşayan Türklere karşı Araplaştırma politikası uygulanmış, buradaki Türklerin örgütlenmemesi Suriye'nin işini kolaylaştırmıştır. Hatay'ın Anavatana katılmasıyla Türklere uygulanan baskının da dozu artmıştır. Türkiye'ye gitmek isteyen Türklere pasaport verilmemiş, gizli olarak Türkiye gelenler ise vatandaşlıktan çıkartılıp, malları da gasp edilmiştir. Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde dahi Türkçe eğitim yapan ilkokul bulunmamaktadır. Okullarda eğitimin Arapça olarak yapılması, kültürlerine bağlı olan Türklerde okumaya karşı bir isteksizliğin doğmasına sebep olmuştur. Türkiye'de okumak isteyenler ise ancak bir başka Arap ülkesinden Türkiye'ye gelebilmektedir.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ Öztürk, "Suriye Türkleri", a.g.e, s.1680.

¹⁸⁶ Börklü, a.g.m, s.37.

¹⁸⁷ a.g.m, s.37.

Suriye’de yaşayan Türklerin pek çok hakları gasp edildiği gibi seçme ve seçilme hakları da çeşitli mazeretlerle kısıtlanmıştır. Toprak reformu adı altında Türklerin elinde bulunan topraklar devletleştirilerek buralara Araplar yerleştirilmektedir. Bölgedeki Türk varlığının izlerini silme ve Türk köylerinin isimlerini değiştirme uygulamaları yürütülmektedir. Kırsal kesimde yaşayan Türkler genellikle ziraat, hayvancılık ve dokumacılıkla uğraşmaktadırlar. Bölge dağlık ve ormanlık olduğundan çok az miktarda buğday ve arpa yetiştirilmekte, hayvancılık ise küçük kümes ve ahırlarda yapılmaktadır. Halep’te yaşayan Türkler diğer yörelerde yaşayanlara göre daha iyi bir durumda olmakla birlikte uygulanan toprak reformu sonucu ellerinde büyük araziler kalmamıştır. Devlet, diğer bütün konularda olduğu gibi tarıma verdiği kredi kullanımında da Türklere zorlukla çıkarmaktadır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmayıp, Türkiye’de yüksek tahsili seçenler ise döndüklerinde işsiz bırakılmaktadırlar. Suriye’deki Türkler’de diğer ülkelerde azınlık olarak yaşayan soydaşlarımız gibi ağır insan hakları ihlalleri altında varlıklarını sürdürme çabası veriyorlar. Bu çabalarında ise, çok başarılı olduklarını söylemek mümkün değil. Suriye’deki soydaşlarımızın bir kısmı maalesef Araplaşmaktadır. Buna karşılık Türkiye, Suriye rejiminin baskısını daha çok arttıracığı endişesinden Suriye Türklerinin haklarını koruyucu bir politika izlememiştir¹⁸⁸.

3.1.4 Terör Sorunu

Suriye ile ikili ilişkilerimiz son yıllara kadar istenilen düzeyde olamadı. Bunun sebeplerinden biri de şüphesiz terör örgütü olan PKK’ya destek vermesi idi. Uzun bir inceleme konusu olan Suriye - PKK ilişkileri, Hatay sorunu, Güneydoğu Anadolu Projesi’nin engellenmesi ve uyuşturucuların Avrupa’da dağıtımı gibi pek çok paydaya dayanıyordu.

Suriye, Hatay’ın anavatan katılmasını bir türlü hazmedememiş ve en önemli stratejik hedefi olan Hatay’ı Suriye haritası içinde göstermektedir. Hatay’da Arap ve Nusayri nüfus, Esad’ın Suriye’de darbe yapması sonucunda Hafız Esad ile ilişkilerinde bir yakınlaşma gözlemlendi. Suriye yanlıları, buldukları yerlerde taşınmaz mal alma ve nüfuslarını arttırmaya özen gösterdiler. Ayrıca Suriye, Hatay’ın bazı yörelerinde

---

¹⁸⁸ a.g.m, s.38.

Nusayrilere finansman desteği sağlayarak mülk edinmelerini temine çalışmakta, Hatay'lı gençlere Suriye üniversitelerinde kontenjan ayırmakta ve karşılıksız burslar sağlamaktadır.¹⁸⁹

Suriye, Hatay sorunu olsun gerek Su sorunu ve diğer birçok konuyu bahane ederek Terör örgütünün Suriye'de konuşlanmasına müsaade etmiştir. Lübnan'ın Suriye kontrolüne girmesini takiben, dünyanın pek çok terör örgütü yanında Türkiye karşıtı Kürtçü ve Marksist örgütlerin eğitim merkezleri de buraya kaydı. Ruslarla işbirliği içinde çalışan Kürdistan Devrimcileri örgütünün bir üyesi olan Abdullah Öcalan, yeni bir Kürtçü örgüt kurma hazırlıklarını sürdürürken 1979 yılında Suriye'ye kaçarak Şam'a yerleşti.¹⁹⁰

Bu dönemden sonra Rusya, Bulgaristan, Küba, Yunanistan ve Güney Kıbrıs istihbarat örgütleri PKK'yı güçlendirmek için seferber oldular. Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad, PKK'nın Suriye ve Lübnan makamları ile olan ilişkilerini düzenliyor ve uyuşturucu trafiğini organize ederek mali kaynak sağlıyordu. Suriye'nin PKK desteğindeki uyuşturucu ticaretinden elde ettiği yıllık gelir 2 milyar dolar, PKK'nınki ise yılda 900 milyon dolar civarındaydı. Suriye yönetimi, Türkiye'nin baskıları karşısında zaman zaman PKK'ya olan desteğini çektiğini açıklamalarına rağmen buna hiçbir zaman uymadı. Suriye'nin sıkıştığı anlarda Yunanistan, Sovyetler Birliği, Ermenistan, İran ve Libya devreye girerek PKK'nın güç kaybetmesi önlenildi. PKK, Şam ve Halep yakınlarındaki Suriye'ye ait eğitim kamplarını kullandı. Halep, Lazkiye ve Şam'da Muhaberata ait özel güvenlik bölgelerinde misafir edildi. Öcalan'ın Suriye'de rahat çalışabilmesi için, kendisi ve yakın adamları için bizzat Askeri İstihbarat Başkanı Ali Duba imzalı Arap isimli kimlikler çıkarıldı.¹⁹¹

Ekim 1998'de Türkiye, Suriye'yi açık bir şekilde sonu askeri müdahaleye varacak tarzda uyardı ve PKK'ya olan desteğin sona erdirilmesini istedi. Türkiye tarafından 6 Ekim 1998'de yapılan son ihtarın ardından, 9 Ekim'de Suriye dışına çıkarılan PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan, Rusya, İtalya, sonra yeniden Rusya derken sonuçta Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliği'ne yerleşti. Türkiye Hükümeti,

---

¹⁸⁹ a.g.m, s.38.

¹⁹⁰ Manaz, a.g.w.

¹⁹¹ a.g.w.

Abdullah Öcalan'ın Avrupa ve dünya ülkeleri tarafından kabul edilmemesi için büyük bir diplomasi atağı başlatarak bu baskıda başarılı olmuş en sonunda Amerika'nın desteğiyle terörist başını yakalamıştır¹⁹².

3.1.5 Yeni Ortadoğu Yapılanması ve Suriye

Özellikle 1989 sonrasında, yani iki Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin çökmesini takiben ABD, İngiltere ve İsrail tarafından planlanan Yeni Ortadoğu Yapılanması, bütün Ortadoğu'yu etkileyen en önemli gelişmeydi. Bu çerçevede, önce bölgede süper bir güç oluşturan Irak'ın silah gücünün kırılması ile Körfez Savaşı sonrasında, kuzeyde 36. paralelin üzeri Güvenli Bölge sınırı olarak ilan edilirken temel amaç bu bölgedeki Kürtlerin güvenliğini sağlamaktı. ABD ve stratejik müttefikleri İngiltere ve İsrail için Kuzey Irak'ta oluşturulacak bir Kürt etkinliğinin Suriye ve İran'a yönelik stratejik hedefleri vardı. Bu bölgenin İran tarafı Mahabat Kürt bölgesi iken, Suriye tarafı ise Haseki'den başlayarak Kamışlı'yı içine alan bir başka Kürt bölgesiydi. Her iki bölge de, ilgili ülkeler için son derece hassas bölgelerdi. ABD ve müttefiklerinin hedefi, Irak'ta yerleştikten sonra Kürtleri kullanmak suretiyle bu bölgelerde isyan ve istikrarsızlığı körüklemektir. Esasen yeni Ortadoğu yapılanmasının en önemli iki ülkesi de İran ve Suriye idi.

Suriye, İsrail'e karşı bölgede en ciddi muhalefeti oluşturan ve örgütleyen ülkeydi. Suriye'nin kontrolündeki Lübnan'ın güneyini ve İsrail sınırını kontrol eden Hizbullah örgütü, İsrail'e karşı nispeten ağır silahlarla direniş gösteren en önemli örgüttü. Aynı şekilde, bugün İsrail'in başlıca su kaynaklarının da bulunduğu Golan Tepeleri Suriye'ye aitti. İsrail'in hem Hizbullah, hem de Golan sorunundan kurtulabilmesi için, mevcut durumu meşru kabul edecek yeni bir Suriye yönetimine ihtiyaç vardı. Beşşar Esad'ın iş başına gelmesiyle bu konuda biraz olsun umutlanan ABD ve İsrail, Suriye'nin temel politikalarının değişmediğini kısa zamanda gördüler. Beşşar Esad döneminde Suriye, Türkiye ve Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesine karşın İsrail politikasında daha da kararlı bir tutum sergilemeye başladı. İsrail'e karşı mücadele eden Hamas ve İslami Cihad örgütleri, Suriye yönetimi tarafından gayri resmi olarak desteklendi ve dış dünya ile irtibatları Şam üzerinden sağlandı. Suriye, Lübnan

---

¹⁹² a.g.w.

üzerindeki psikolojik etkinliğini sürdürdü. Hem Filistinli örgütlere, hem de Hizbullah'a önemli lojistik ve teknik imkanlar verildi.¹⁹³

Türkiye'ye karşı 1970'li yıllarda sol örgütlere, 1980'li yıllarda ise PKK'ya en önemli desteği veren Suriye ile ilişkilerimiz Beşşar Esad dönemi ile birlikte en iyi günlerini yaşıyor. Bu iyi ilişkilerin daha da gelişeceğine inanıyoruz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bin bir entrikalarla Ortadoğu'dan çıkarılan ve hala da uzakta tutulmaya çalışılan Türkiye'nin katkısı olmadan bölgeye kalıcı bir barışın gelmeyeceğini hem bizler hem de Batılılar çok iyi bilmelidir.

---

¹⁹³ a.g.w.

3.2 1980 Sonrası Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri ve Değerlendirilmesi

3.2.1 Türkiye-Suriye Ekonomik Anlaşmaları

İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti arasında 17 Eylül 1974 tarihinde “Ticaret Anlaşması” imzalanmış olup, bu anlaşmaya göre; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti, iki ülke arasındaki ticari mübadeleleri geliştirmek arzusu ile anlaşmışlardır.¹⁹⁴

Bu anlaşmadan sonra taraflar arasında, İkili Hava Ulaştırma anlaşması, Bilimsel ve Teknik İşbirliği anlaşması, Uluslararası Karayolu Taşımacılığı anlaşmaları yapılmış ayrıca Gümrük İşbirliği ve Kaçakçılığın önlenmesi amaçlı Protokolü ile Turizm İşbirliği Protokolü ve Ekonomi işbirliği protokolleri imzalanmıştır. 1987 yılından son zamanlara kadar pek ilerleme kaydedilememiş fakat son birkaç yılda tekrar ikili ilişkilerde gelişme üzerine birçok alanda anlaşma ve karşılıklı protokoller imzalanmıştır.

Ticaretin gelişmesi açısından son derece önemli olan İki ülke arasında Karma Ekonomik Komisyonu ve İş konseyleri oluşturulmuştur. İki ülke özel sektör kuruluşlarını düzenli olarak bir araya getirmeyi amaçlayan Türk-Suriye İş Konseyi'nin kuruluş çalışmaları 2000 yılında tamamlanmıştır.¹⁹⁵ İş Konseyi, serbest pazar ekonomisine geçiş sürecindeki Suriye'de başta yatırım olmak üzere Türk firmalarının karşı ülke muhataplarıyla işbirliği yapmalarını teşvik etmeyi ve uzun yıllardan beri iki ülke arasında durgunluk sürecine giren ticari ve ekonomik ilişkilere hız vermeyi amaçlamaktadır.¹⁹⁶ Türk-Suriye İş Konseyi'nin ilk toplantısı 19 Haziran 2001 tarihinde İstanbul'da, II.Dönem Toplantısı 3-8 Şubat 2002 tarihlerinde Halep ve Şam'da, III. Dönem Toplantısı ise 2004 yılı Nisan ayı içerisinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Aydos-Duran, **Suriye Ülke Etüdü**, s.78.

¹⁹⁵ T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, **Suriye Arap Cumhuriyeti**, 2004. s.4.

¹⁹⁶ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), Türk-Suriye İş Konseyleri, <http://www.deik.org.tr/councils.asp?councilId=64.>, (05.01.2006)

¹⁹⁷ T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü,a.g.e., s.4.

Türk – Suriye İş Konseyi 3. Ortak Toplantısı 27 Nisan 2004 tarihinde İstanbul Ceylan Intercontinental Otel’de gerçekleştirildi.¹⁹⁸

Türkiye-Suriye Ekonomik,Ticari, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu 6. Dönem Toplantısı 28-29 Temmuz 2003 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilmiştir.Türk tarafı eşbaşkanlığı Devlet Bakanı Sayın Kürşat Tüzmen, Suriye tarafı eşbaşkanlığı ise Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanı Sayın Ghassan El Rıfai tarafından yürütülmüştür. Karma Komisyon toplantısı ile eş zamanlı olarak Suriye Başbakanı Mohammed Mustafa Miro ülkemizi resmi olarak ziyaret etmiştir. Toplantı sonucunda 29 Temmuz 2003 tarihinde iki ülke Başbakanları huzurunda KEK Mutabakat Zaptı’nın yanı sıra , Gümrükler Alanında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği, Petrol, Gaz ve Mineral Alanında İşbirliği ve Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşmaları da imzalanmıştır.¹⁹⁹

Devlet Bakanı Sayın Kürşat Tüzmen’in 31 Ocak-2 Şubat 2003 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Suriye ziyareti sırasında yapılan görüşmelerde, STA Anlaşması müzakerelerine hazır olduğumuz ifade edilerek, bu çerçevede hazırlanan bir taslak anlaşma metni, Suriye tarafına tevdi edilmiştir. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad’ın Ocak ayı içerisinde gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında yapılan görüşmelerde iki ülke arasında bir STA imzalanması hususu tekrar ele alınmış ve Türkiye ile Suriye arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesine önemli katkı sağlayacak olan söz konusu anlaşmanın bir an evvel sonuçlandırılması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Devlet Bakanımız Sayın Kürşat Tüzmen’in 4-7 Mart 2004 tarihlerinde gerçekleştirdiği Suriye ziyareti sırasında STA Anlaşmasına ilişkin revize edilmiş taslak metin Suriye tarafına tevdi edilmiş olup ilk tur müzakereler 26-28 Nisan 2004 tarihleri arasında Ankara’da, ikinci tur müzakereler, 15-19 Temmuz 2004 tarihinde Şam’da gerçekleştirilmiştir. STA Anlaşması’na ilişkin üçüncü tur müzakereler Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanı GHassan El Rıfai’nin ülkemizi

¹⁹⁸ <http://www.deik.org.tr/councils.asp?councilId=64/>,

¹⁹⁹ T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.4.

ziyareti ile eşzamanlı olarak 26-29 Ağustos 2004 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiş ve Anlaşma metni parafe edilmiştir.²⁰⁰

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye'ye yaptığı resmi ziyaret vesilesiyle 22 Aralık 2004 tarihinde Muhatap Kuruluş Suriye Ticaret Odaları Federasyonu ve Şam Ticaret Odaları tarafından Türk ve Suriyeli işadamlarının katılımıyla İş Konseyi toplantısı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantıya Sayın Erdoğan'ın yanısıra Devlet Bakanı Sayın Kürşad Tüzmen, Devlet Bakanı Sayın Mehmet Aydın ve Enerji Bakanı Sayın Hilmi Güler de iştirak etmişlerdir. Suriye tarafından ise Başbakan Sn. Muhammed Naji Al – Utri'nin yanısıra Ekonomi, Turizm ve Sulama Bakanları katılmışlardır.

Toplantının açılış konuşmalarını yapan Türk – Suriye İş Konseyi Eş Başkanı Sn. Bahaeddin Hasan ve Suriye Ticaret Odaları Federasyonu ve Şam Ticaret Odası Başkanı Dr. Rateb Shallah bugün iki ülke arasında ilişkilerin bulunduğu noktaya T.C. Cumhurbaşkanı Sn. Ahmet Necdet Sezer ve Suriye Cumhurbaşkanı Sn. Beshar Esad'ın katkılarıyla geldiğini, bu ziyaret sırasında iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması sayesinde ikili ticaret hacminin orta vadede 2 milyar dolara çıkmasının beklendiğini ve Türk özel sektörünün Suriye'nin de üye olduğu 2005 yılı başında yürürlüğe girecek Arap Serbest Ticaret Bölgesi'ni kullanarak 300 milyonluk Arap pazarına Suriye'de yatırım yaparak erişebileceğini, halihazırda % 9 oranında olan bölgesel ticaret hacminin söz konusu anlaşmayla artacağını ifade etmişlerdir. Diğer yandan, Suriye ile AB arasında Ortaklık Anlaşması'nın parafe edildiğini, Suriye'nin Dünya Ticaret Örgütüne üyelik başvurusunda bulunduğunu da vurgulayarak sözlerini tamamlamışlardır.²⁰¹

Türkiye ve Suriye arasında Serbest Ticaret Alanı tesis eden Ortaklık Anlaşması, 19.10.2004 tarihinde parafe edilen AB-Suriye Avrupa Akdeniz Ortaklık Anlaşması metni ile büyük bir paralellik arz etmektedir. Söz konusu anlaşma ile ülkemiz, Suriye menşeli ürünlerin Türkiye'ye ithalinde uyguladığı gümrük vergilerini Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte kaldırırken, Suriye tarafı, Türkiye menşeli

---

²⁰⁰ a.g.e., s.4.

²⁰¹ http://www.deik.org.tr/faaliyet_raporlari.asp?councilId=&activityId=696,

ürünlerin Suriye'ye ithalinde uygulamakta olduğu gümrük vergilerini, 12 yıllık bir geçiş süreci içinde kaldıracaktır. Söz konusu indirim takvimi, AB-Suriye Ortaklık Anlaşması metni ile tamamen paralellik arz etmektedir.²⁰²

Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte, 2005 yılı Ocak-Temmuz dış ticaret verilerine göre, Suriye'ye ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerine uygulanan vergilerin toplamda yaklaşık % 15'i Anlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakiben, üçüncü yılın sonunda ise yaklaşık % 50'si kaldırılmış olacaktır. Türkiye ile Suriye arasındaki tarım ürünleri ticaretine ilişkin olarak ise; sektörel hassasiyetler dikkate alınarak seçilmiş ürünlerde karşılıklı olarak gümrük vergisi muafiyeti/indirimleri tesis edilmiştir. Bu çerçevede, ilk etapta % 1, % 1.5 ve % 3.5 gümrük vergisine tabi mallar Anlaşma yürürlüğe girdikten hemen sonra sıfırlanacaktır. % 5 ve % 7 oranında gümrük vergisine tabi olan mallar Anlaşmanın yürürlüğe girmesini takiben üç yıl içinde, % 10, % 11.75 ve % 14.5 oranında gümrük vergisine tabi olan mallar Anlaşmanın yürürlüğe girmesini takiben altı yıl içinde, % 20 ve % 23.5 oranında gümrük vergisine tabi olan mallar Anlaşmanın yürürlüğe girmesini takiben dokuz yıl içinde, % 29, % 35 ve % 47 gümrük vergisine tabi olan mallar 12 yıl içinde kademeli olarak sıfırlanacaktır. Motor gücü 1600 cc'yi geçmeyen taşıtlar ve motor gücü 1600 cc'den fazla 3000 cc'yi geçmeyen taşıtlar dışında gümrük vergi oranı % 50'nin üzerinde olan tüm mallara uygulanan vergi Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile % 50 oranına indirilecek ve on iki yıl içinde sıfırlanacaktır.²⁰³

Söz konusu anlaşma uyarınca, Karma Ekonomik Komisyon'a (KEK) zemin teşkil eden anlaşma hükümleri, ilk defa Serbest Ticaret Anlaşması ile bütünleştirilerek tek bir hukuki metin yaratılmıştır. Böylece, KEK mekanizması ve STA ilişkileri yeknesak bir yapı içerisinde yürütülecek, ticari ilişkilere ilişkin görüşmelerin etkinliği ve verimliliği artacaktır. Anlaşmanın bu veçhesi ile de bir ilk oluşturduğu ve büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.²⁰⁴

---

²⁰² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ab/SonGelismeler/SURIYE%20ANLASMA.htm>, (06.01.2006)

²⁰³ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türk-Suriye İş Konseyi, "**Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri**", Ekim 2005, <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, (06.01.2006), s.3.

²⁰⁴ <http://www.dtm.gov.tr/ab/SonGelismeler/SURIYE%20ANLASMA.htm>

Sonuç olarak Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması, T.C. Başbakanı Sn. Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye'ye 22-23 Aralık 2004 tarihlerinde gerçekleştirdiği ziyaret sırasında imzalanmıştır. Anlaşmanın 2006 yılı başında yürürlüğe girmesi öngörülmektedir. Bu Anlaşma çerçevesinde gümrük vergilerinin 12 yıllık bir süreç içinde aşamalı olarak sıfırlanması öngörülmüşken, miktar kısıtlamaları ve bazı mallara getirilen ithal yasakları ile gümrük dışı harç gibi tarife dışı engellerin tamamen kaldırılması söz konusu olacaktır. Ayrıca Uluslararası Karayolu Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması²⁰⁵ 03.03.2005 yılında ve 6 Kasım 2004 tarihinde imzalanan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması 01 Ocak 2005 tarihinde²⁰⁶, Yatırımların Karşılıklı Korunması Anlaşması ise 08.02.2005 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.²⁰⁷

Tablo 17
Önemli Anlaşmalar ve Protokoller

Anlaşma / Protokol	İmza Tarihi
Ticaret Anlaşması	17.09.1974
İkili Hava Ulaştırma Anlaşması	13.11.1976
Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	23.03.1982
Ekonomik, Bilimsel, Teknik ve Ticaret İşbirliği Karma Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma	23.03.1982
Uzun Vadeli Ekonomik İşbirliği Anlaşması	23.03.1982
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	23.03.1982
Gümrük İşbirliği ve Kaçakçılığın Önlenmesi Protokolü	23.03.1982
Telekomünikasyon Alanında Mutabakat Muhtırası	23.03.1982
Turizm İşbirliği Anlaşması	19.05.1982
Turizm İşbirliği Uygulama Protokolü	16.03.1983
Ekonomik İşbirliği Protokolü	17.07.1987
Gümrükler alanında Karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği anlaşması	29.07.2003
Petrol,gaz ve mineral kaynaklar alanında işbirliği anlaşması	29.07.2003
Sağlık alanında işbirliği anlaşması	29.07.2003
Karma Ekonomik Komisyon 6.Dönem Protokolü	29.08.2003
Çifte vergilendirmenin önlenmesi	06.01.2004
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması	06.01.2004
Uluslar arası Karayolu Yük ve Yolcu Taşımacılığı anlaşması	10.05.2004
Sivil havacılık anlaşması	13.07.2004
Serbest ticaret anlaşması	22.12.2004

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.1

²⁰⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi(TBMM), Kanunlar, 5313 sayılı kanun, 2005, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5313.html>, (05.01.2006).

²⁰⁶ Gelir İdaresi Başkanlığı, Mevzuat, Suriye ile Çifte Vergiyi Önleme Anlaşması, 2004, www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/cifteversuriye?OpenPage. (05.01.2006).

²⁰⁷ <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.1

3.2.2 1980 Sonrası Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri

Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik işbirliği Türkiye açısından önemlidir. Ortadoğu ülkelerine olan ihracatımızın geliştirilmesi ödemeler dengesine ve sanayileşmeye iki yönden katkıda bulunabilir. Üstelik bu ülkelerin konumu, Türkiye’de bölgesel dengesizliğin en çok söz konusu olduğu yörelere bitişik yada yakındır. İhracatın yoğunluğu bu ülkelere göre değiştikçe söz konusu yöreler bu değişiklikten kaçınılmaz olarak olumlu etkilenecektir. Bu olumlu etkilene belli sanayilerin o bölgelerde kurulması biçiminde olabileceği gibi, çeşitli taşıma, depolama, transit, serbest bölge vs. hizmetlerinin yaratması biçiminde de gelişecektir.²⁰⁸ Bu anlamda bizim için en ideal ülke olarak Suriye gözükmektedir. Türkiye, Pazar ekonomisine geçiş açısından Suriye’ye bir model teşkil etmekte, aynı zamanda Suriye’nin ekonomik açılım politikasından yararlanarak yakın tarih ve kültürel bağlara sahip olduğu bu ülkede ekonomik çıkarlarını geliştirmek için uygun bir konumda bulunmaktadır. İşbirliğinin sağlayacağı ortak yararlar coğrafi yakınlık nedeniyle ulaştırma masraflarının düşüklüğü, Batı ülkeleri olan ilişkilerde en ekonomik yolun Türkiye’den geçmesi gibi ulaştırma ve taşımacılık açısından Türkiye bölgeye olanak sağlayabilir.

Türkiye’nin AB üyeliğine aday bulunması ve oluşturulan gümrük birliği Suriye için ülkemizin çekim gücünü artırmaktadır. Öte yandan, Suriye diğer Arap ülkeleriyle giderek artan orada ticaret yapmasına karşın bu ülkelerden elde edemeyeceği malları Türkiye’den ithal edebileceği ihtimalini sürekli olarak göz önünde bulundurmaktadır. Adana mutabakatından sonraki dönemde kontrollü açılım politikası uyarınca Suriye ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmektedir. Suriye yönetiminin de ülkemizle ilişkilerine gayret ettiği, ikili temasların artırılmasına çalıştığı gözlemlenmektedir. Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesinde süratli, kolay, ucuz ulaşım büyük önem taşımaktadır. Suriye ve Türkiye ayrıca yekdiğeri için transit ülke konumundadır. Irak hattının Körfez savaşından sonra kullanılmaması

---

²⁰⁸ Aklin, Erdoğan, **Uluslar Arası Ekonomik İlişkiler**, Filiz Kitabevi,1990, s.359-368.

nedeniyle Türkiye'nin Ortadoğu ve Körfez ülkelerine ulaşımı Suriye üzerinden yapılmaktadır. Türkiye ise Batı ülkelerine ulaşımını sağlamaktadır.²⁰⁹

Tablo 18
1980-1992 arası Türkiye-Suriye Ticareti

Yıllar	Türkiye-Suriye ithalatı (Bin \$)	Türkiye-Suriye İhracatı (Bin \$)
1980	17.209	102,925
1981	18,814	128,476
1982	14,222	63,155
1983	3,326	56,913
1984	17,79	61,663
1985	16,34	55,803
1986	18,028	62,129
1987	5,105	60,614
1988	4,394	142,98
1989	17,724	176,743
1990	84,305	194,494
1991	66,854	264,207
1992	53,719	216,18

Kaynak: Labaki, A.Butros, **Arap-Türk İlişkilerinin Geleceği Milletlerarası Platformda Çözüm Önerileri**, Arap Birliği Araştırma Merkezi, 15-18 Kasım 1993, Timaş Yayınları:232, Aktüel Araştırma Serisi:5, Lübnan-Beyrut, Temmuz, 1994. s.126.

1980-1992 arasında görüleceği üzere Suriye ile ilişkilerimiz istenilen oranda olmamıştır. Ticaret hacmimiz düşük kalmıştır. Bu yıllar arasında ithalat-ihracat dengesi açıktır. Yaşanan İran-Irak savaşı sonrası genelde ülkemiz Suriye'yi kullanmak suretiyle dış pazara açılmıştır. 1990'lara doğru ihracatımızda bir artış görünmekle beraber istenilen düzeyde olmamıştır.

Tablo 19
Türkiye ile Suriye Arasında Ticaret (1991-1995 arası)

Yıllar	Türkiye-Suriye ihracatı (Bin \$)	Türkiye-Suriye ithalatı (Bin \$)
1991	264.2	66.9
1992	216.2	53.8
1993	238.9	68.5
1994	253.9	43.9
1995	272.1	258.1

Kaynak: Uslu, Kamil, "Ortadoğu Ülkelerinin Genel Ekonomik Görünümü", **Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile ilişkileri**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın No:9, İstanbul,1998, s.99.

²⁰⁹ Ağca, İ.Kürşat, "Suriye'nin Ekonomik Durumu", **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, (haz.)Yılmaz Türel-Mehmet Şahin, Platin, Ankara, Ekim 2004, s. 318.

Tablo 20
Türkiye ile Suriye Arasında (1990-2000 arası) Ticaret

Türkiye ile Suriye arasında ticaret (1000\$)				
Yıllar	İhracatımız	İthalatımız	Hacim	Dengesi
1990	184.280	113.808	298.088	70.472
1991	209.037	92.534	301.571	116.503
1992	216.157	43.033	259.190	173.174
1993	223.947	68.021	291.968	155.926
1994	259.352	87.681	347.033	171.671
1995	272.162	258.101	530.263	14.061
1996	308.689	309.880	618.569	-1.191
1997	265.938	449.225	715.163	-183.287
1998	309.044	308.002	617.046	1.042
1999	232.210	307.001	539.211	-74.791
2000	182.575	545.097	727.672	-362.522

Kaynak: **Alternatif Pazar olarak İslam Ülkeleri**, İzmir Ticaret Odası, Yayın No:100, 2002, s.47.

1990 sonrası Körfez savaşı sonrası genelde Suriye ile ilişkilerimizde bir artış olmuştur. 1996 yılına kadar ihracatımız, ithalatımızdan fazla olmasına karşın sonrasında ithalatımızın daha çok arttığı görülmektedir. Bunda 1997 de Suriye'nin yaşadığı ekonomik durgunluğun da etkisi olmuştur. Daralan iç talep, ithal girdilerinde azalmalara sebebiyet vermiştir.

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, Suriye'nin terör örgütüne verdiği siyasi destekten ötürü, uzun yıllar arzu edilen seviyeye ulaşamamış, ikili ilişkilerin canlılık kazanması, ancak bu ülkenin 20 Ekim 1998 tarihinde terörle mücadele konusunda işbirliğini öngören Adana Protokolü'nü imzalamasından sonra mümkün olabilmiştir. 1984 ila 1998 yılları arasında, Gaziantep ve Adana Sanayi ve Ticaret Odalarınca bu ülkeye düzenlenen özel sektör heyeti ziyaretleri haricinde, Suriye ile ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik herhangi bir temas gerçekleştirilememiştir. Bu olumsuz koşullara rağmen, Suriye ile ticari ilişkilerimizin belirgin bir gelişme sürecine girdiği, 1985 yılında 72 milyon dolar olarak kaydedilen ikili ticaret hacminin, 2003 yılında 821 milyon dolara ulaştığı gözlemlenmektedir.²¹⁰

Suriye ile olan dış ticaretimiz, iki ülke arasında yaşanan siyasi gerginlikten olumsuz etkilenmesine rağmen, son beş yılda sürekli yükselen bir trend izleyerek

²¹⁰ T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.7.

önemli artışlar kaydetmiştir. Coğrafi yakınlık ve iki ülke toplumu arasındaki var olan derin tarihi ilişkiler, ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Suriye ile olan ticaretimizin son yıllardaki gelişimi aşağıya çıkarılmıştır²¹¹.

Tablo 21
Türkiye-Suriye Dış Ticareti (1000 \$)(2000-2005 arası)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2000	184.3	544.3	-360.1	728.6
2001	281.1	463.5	-182.3	744.6
2002	256.5	506.2	-249.7	762.7
2003	410.8	413.3	-2.6	824.1
2004	391.8	357.6	34.2	749.4
Ocak-Ağustos 2004	246.1	283.8	-37.7	529.9
Ocak-Ağustos 2005	348.4	171.9	176.6	520.3

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.1

Bu tabloda görüldüğü gibi Suriye'den ithalatımız daha fazla görülmekle beraber ihracatımıza göre son yıllarda ihracatımızın arttığı ve son zamanlarda yapılan karşılıklı anlaşmalar ve ikili ziyaretlerinde etkisiyle ülkemiz için Suriye iyi bir ihracat kapısı olacaktır. Özellikle Başbakanımızın 23 Aralık 2004 tarihinde Suriye ziyareti sırasında sıcak karşılanması ve yakınlaşmaların olması iki taraf açısından da sevindiricidir. Öyle ki Devlet Bakanları ve TOBB'un da katılımıyla gerçekleşen ziyaret sonucunda iki ülke arasında Serbest Ticaret ve Yatırımların Teşviki Anlaşmaları imzalanmıştır. Bununla beraber ekonomik partner olarak Suriye tarafıyla ayrıca yıllardır problem olan Asi nehri üzerinde anlaşma yapılması ve ortak baraj tesisi gibi projelerin gündeme gelmesi, bürokratik engellerin ortadan kaldırılması, ortak ticaret hacminin daha fazla artırılması konusu, Mısır doğalgazının Suriye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını öngören "Arap Gazı" projesi konusunda da uzlaşma sağlanması sevindirici olmuştur. Bununla beraber sınırdaki mayınların temizlenmesi, teröristlerin teslimi, serbest bölgelerin genişletilmesi ve feribot seferi de gündeme gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'ne girmemiz neticesinde AB'nin komşusu olacaklardır. Ve bu da iki ülke açısından da ilerisi için son derece önemlidir. Ve yine son olarak ta Cumhurbaşkanımızın 14 Nisan 2005 tarihli gezisi de iki taraf ilişkileri açısından ve

²¹¹ Yücel, "Suriye Arap Cumhuriyeti", s.15.

bölgenin istikrarına yönelik barışın daim kılınması adına çok önemli bir ziyaret olmuştur. Bu gelişmeler şüphesiz yıllardır politikamıza etki eden soğukluğu gidermiştir.

Gelişen ticari ilişkilerde, istatistiklere yansımaya fakat önemlilik arz eden sınır ve bavul ticareti de dikkate alındığında, Suriye dış ticaretimizde ülkemiz ilk sıralarda yer almaktadır. İhracatımızın hemen hemen tamamına yakını özel sektöre yapılmaktadır. Suriye ithalatının %40'ı devlet tarafından yapılmakla birlikte, kamu sektörüne ihracatımız yok denecek kadar azdır. Nitekim, Suriyeli firmalar ülkemizin sanayileşme düzeyini bilmekte, mallarımızın kalitesini, standartlarını beğenmekte ve fiyatlarımızı cazip bulunmaktadır. Suriye'nin ithalatında devletin önemli bir payı olmasına rağmen, kamu sektörüne ihracatımız çok düşüktür.²¹²

3.2.3 Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatına baktığımızda son yıllarda ihracatımızda öne çıkan başlıca ürünler mineral yağlar, elektrikli ve elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik, sentetik ve suni devamsız lifler, plastik ve mamulleri, mermer ve çimento, motorlu kara taşıtları, hayvansal ve bitkisel yağlar ve demir ve çelikten eşyadır.

Son yıllarda kimyasal mamuller ve makine ekipman ihracatımızda önemli artışlar gözlenmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatına sektörel bazda baktığımızda, % 97 oranla imalat sanayinin çok büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Yine % 2'lik oranı ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörü ikinci sırada ve % 1'lik oranı ile tarım ve ormancılık sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.²¹³

---

²¹² T.C.Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği,a.g.e., s.35.

²¹³ Yücel, **Suriye Arap Cumhuriyeti**, s.16.

Tablo22
2005 Yılı Ocak-Temmuz Dönemi İtibariyle Türkiye'nin Suriye'ye
İhracatında Başlıca Maddeler

Madde	Değer (Dolar)
Mineral Yakıtlar	117,752,615
Kazanlar, makineler	26,949,851
Sentetik Suni Devamsız Lifler	26220,945
Otomotiv ve Yan Sanayi	15,126,679
Demir Çelik	14,244,228
Tuz, kükürt, çimento	13,749,847
Plastikler	13,130,018
Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	12,960,473
Demir ve Çelik Eşya	12,465,489
Elektrikli Makineler	9,845,123
Diğer	52,473,189
Toplam	309,642,774

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.2.

Türkiye'nin tarımsal ürünler ihracatına baktığımızda ağırlıklı olarak bitkisel katı ve sıvı yağlar ile margarin , arpa ve kabuksuz fındık önemli ihraç ürünlerimiz olmuştur. Ayrıca buğday unu, kestane, biralar, çorbalar,et suları ve müstahzarları, canlı mayalar, kakao tozu, kabuklu fındık ve antep fıstığı da diğer önemli tarımsal ihraç ürünlerimizdir.

Suriye'ye 2000 yılında 53.408.035\$ olan toplam tarım ürünleri ihracatımız 2003 yılında %67 oranında düşerek 17.442.618\$'a gerilemiştir. Bunun nedenleri arasında Türk Lirasının değerlenmesi, rakip ülke avantajlarını kullanmaları, iklimsel olumsuzluklara bağlı olarak ülkemizde görülen üretim düşüşü, fiyatlarımızın dünya fiyatlarından yüksek olması gibi nedenler gösterilebilir.²¹⁴

Sanayi ürünlerinde Türkiye'nin Suriye'ye ihracatında % 35'lik payla mineral yakıtlar, kerosen ve fueloil ve gaz birincidir.. Bu ürün grubunu elektrikli makineler ve elektriksiz makineler izlemektedir. Türkiye'nin 2003 yılında Suriye'ye 135 milyon dolar mineral yakıt, mineral yağ ve müstahsalları ile 36 milyon dolar elektrikli makineler ihracatı, elektriksiz makineler ihracatı ise 30 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.²¹⁵

²¹⁴ a.g.e, s.60.

²¹⁵ a.g.e, s.75.

Suriye'nin sanayileşme stratejisi içerisinde ve ithal ikamesine yönelik yatırım politikaları doğrultusunda, firmalarımızın Suriye pazarına yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi halinde, bu ülkeye olan ihracatımızda, başta makine-ekipman olmak üzere, önemli artışların olacağına inanılmaktadır.

Firmalarımızın, Suriye'de girişecekleri, öncelikle gıda sanayii sektöründe ortak yatırımlarla, Ortadoğu pazarında geniş kapsamlı ve kalıcı bir şekilde yer edinebilmeleri ve bu sektöre teknoloji transferini gerçekleştirebilmeleri mümkün görülmektedir

3.2.3.1 İhracatta Potansiyel Arz Eden Sektörler

Suriye özel sektörünün küçük ölçekli yatırımlara yönelmesi ülkemizde üretilen makine, ekipman ve elektrikli cihazlar gibi yatırım mallarına olan talepleri artırmıştır. Suriye, 2004 yılı başı itibariyle ikinci el makine ithalatına izin vermiştir. Suriye makine ithalatının % 50'si ülkemiz açısından ihracat potansiyelleri yüksek ve Suriye'de büyük talep gören tarım makineleri, gıda işleme ve paketlenme makineleri, tekstil makineleri, pompa ve kompresörler, iş makineleri ve takım tezgahlarından oluşmaktadır. Suriye gıda işleme sanayinde makine-ekipman ve üretim teknolojilerini genel olarak yenilemeye ve yüksek teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. Suriye'nin güçlü tarım potansiyeli, konservesi yapılabilecek geniş sebze ve meyve tarımını da beraberinde getirecektir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak gıda işleme ve paketlenme sanayisinin de gelişmesi beklenmektedir.

Suriye'de yılda ortalama 1 milyon ton pamuk üretildiği ve tekstil ürünleri ihracatının yıldan yıla arttığı göz önüne alındığında tekstil makinelerine olan ihtiyacı da artacaktır. Diğer yandan, endüstriyel büyüme, arazi ıslahına yönelik çalışmalar, su ve atık su projeleri ve inşaat sektöründeki büyümeden dolayı pompa ve kompresör pazarında önemli bir potansiyel görülmektedir.

Otomotiv ana ve yan sanayi ithalatı Suriye'de makine ithalatından sonra üçüncü sıradadır. 2003 yılı sonlarında otomobillere uygulanan gümrük vergilerinde % 50'lere varan indirimler, otomobillere ve oto yedek parçalarına olan ithalatı artırmıştır.

3.2.3.1.1 Makine

Suriyeli özel sektör yatırımcılarının sermayeleri yetersizdir. Bu nedenle küçük ölçekli yatırımlara yönelmişler ve özellikle makine-teçhizat ve ara mallarının alımında ülkemiz mallarını tercih etmektedirler. Suriyeli firmaların ülkemiz mallarının kalitesine ve standardına olan güveni ve ülkemiz ürünlerinin fiyatlarının uygunluğu bu ülkeye ihracatımızda büyük avantaj sağlamaktadır. Suriye, 2004 yılı itibariyle ikinci el makine ithalatına da izin vermiştir. Suriye 2002 yılında 380.118 milyon dolar makine ithalatı, 16.945 milyon dolar makine ihracatı gerçekleşmiştir. Suriye makine ithalatı, makine ihracatının 22 katıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere makine sektöründe Suriye net ithalatçı ve dışa bağımlıdır.²¹⁶

Uluslar arası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre 2002 yılında Suriye'nin makine ihracatının yarısından fazlasını toprak, maden, cevher taşıma, ayırma, seçme vb. inşaat ve maden makineleri oluşturmaktadır. Genelde Ortadoğu ülkelerine ihraç etmektedir. Cezayir % 39.6 Suudi Arabistan % 24.3 ve % 18, 2 ile Libya partnerleridir.Suriye, 2002 yılında başlıca lifleri hazırlayan, iplik üreten-hazırlayan makineler, hava-vakum pompası, hava/gaz kompresörü, vantilatör, aspiratör, sıvılar için pompalar, sıvı elevatörleri, Muslukçu, borucu eşyası-basınç düşürücü, termostatik valf dahil ve santrifüjle çalışan kurutma, filtre, arıtma cihazları ithal etmiştir.

2002 yılı verilerine göre makine sektöründe Suriye'nin başlıca tedarikçi ülkeleri sırasıyla İtalya, Almanya, ABD, Çin, Japonya ve Kore Cumhuriyetidir. Suriye'nin makine ithalatının % 50'sini İtalya, Almanya ve ABD oluşturmaktadır. Türkiye, Suriye'nin makine ithalatında % 2.19'luk payıyla 11. sıradadır. 2002 yılında Suriye'nin makine ithalatının % 11.12'sini gerçekleştirdiği ABD, 11 Mart 2004 tarihinde Suriye'ye gıda, tıbbi malzeme ve uçak yedek parçaları, haberleşme araçları ile belli bazı teknoloji ve yazılım ürünleri dışında kalan ürünlere siyasi nedenlerden ötürü ihracat yasağı uygulamıştır. Makinelerde ihracat yasağı kapsamındadır. ABD'nin Suriye'nin makine ithalatındaki payı ve sırası dikkate alındığında bu sektörde ticaret sapmasına neden olacağı ve diğer ülkelerle olan makine ticaretinde bir artışın olacağı beklenmektedir. Türkiye bu fırsatı iyi değerlendirerek pazar payını artırabilir.Dış

---

²¹⁶ a.g.e, s.78.

Ticaret Müsteşarlığı (DTM) verilerine Türkiye'nin Suriye'ye elektriksiz makine ihracatı 2001 yılında 14.6 milyon dolar, 2002 yılında 18.7 milyon dolar ve 2003 yılında 2002 yılına göre % 60 artarak 30 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2003 yılındaki toplam makine ihracatında Suriye % 1'lik payla 22. sıradadır.²¹⁷

3.2.3.1.2 Makine Alt Sektörleri:

• Tarım Makineleri

Tarım makineleri ithalatında büyük bir oranının traktörleri kapsadığı görülmektedir. Traktörlerin ithalattaki payı % 92'dir. Diğer önemli ithal kalemleri: Kombine Biçerdöverler, Pulverizatörler-Spreyleme Cihazları, pulluk ithalatının büyük kısmı ile, motokültör ithalatının ve yumurta, meyve ve ürünleri ayırma, temizleme makine ve cihazları ithalatının tamamını Türkiye'den gerçekleştirmiştir. 2002 yılında Suriye traktör ithalatının % 2'sini Türkiye'den yapmıştır.

DTM verilerine göre Suriye, 2003 yılında ülkemizin tarım makineleri ihracatında 935 bin dolarlık ithalatıyla 17. sırada yer almaktadır. Ayrıca Suriye Tarım makineleri ithalatında genelde %1 gümrük vergisi uygulamakla beraber, tarım traktörlerine ve tarım römorklarına uyguladığı gümrük vergisi %15'tir.²¹⁸

• Gıda İşleme ve Paketleme Makineleri

Yerli tarımsal üretim ve pazarlamaya odaklı olan gıda işleme sanayi, Suriye'nin en önemli ekonomik önceliklerden biridir. Gıda işleme sanayinde faaliyette bulunan firmalar başlıca un, tahıl, pasta, ekmek, süt ürünleri, dondurma, şekerleme, şeker, et ve sucuk, konserve, sebze ve meyve, bitkisel yağ, alkolsüz içecek ve mineral suyu üretimi yapmaktadır.

Gıda işleme sanayinin büyük kısmı özel sektörün elindedir ve bu firmalar yerli hammaddeleri (et, süt, meyve, sebze, tahıl vb.) işlemektedirler. Konserve balık dışında işlenmiş gıda, şişe suyu, peynir ve içecekler ithalatı yasak ürünler arasında yer almaktadır. Özellikle meyve ve sebze, yemeklik yağ, margarin, et ve tavukçuluk,

---

²¹⁷ a.g.e., s.84.

²¹⁸ a.g.e., s.84-87.

alkolsüz içecekler hububat ve şekerleme ürünleri sektörleri için gıda işleme ve paketleme makinelerine olan ihtiyaç büyüktür.

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre Suriye, 2002 yılında gıda işleme ve paketleme makineleri sektöründe 17.5 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Suriye, 2002 yılında başlıca pastörize etme ve yoğunlaştırmada kullanılan makineler, kutu, tüp, varil mahfazaların imaline mahsus makineler, tohum, hububat ve baklagilin öğütülmesi ve işlenmesine mahsus makineler-aksam ve parçaları, hayvansal ve bitkisel yağların hazırlanmasına mahsus makineler ile ekmek, pasta, bisküvi, makarna vb. imali için makine-cihazlar ithal etmiştir. Bu makine grubunda, İtalya, ABD ve Almanya Suriye'nin başlıca tedarikçi ülkeleridir. Ayrıca hem bu ürün grubunda hem de diğer sektörlerde pazarda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus Çin menşeli ürünlerin ülkemiz ürünleri aleyhine artan rekabetidir. Türkiye'nin, 2002 yılında Suriye'nin gıda işleme ve paketleme makineleri ve ekipmanı ithalatındaki payı % 7'dir. Türkiye, 2002 yılında Suriye'ye hayvansal ve bitkisel yağların hazırlanmasına mahsus makineler ve şişe, kutu, çuval vb. kapları doldurma, kapama vb. iş cihazları ihraç etmiştir. Türkiye, 2003 yılında Suriye'ye başlıca hububat-baklagilin öğütülmesi, işlenmesi için makine-cihazlar; hayvansal/bitkisel katı/sıvı yağların çıkarılmasına mahsus makine ve cihazlar, sütçülükte kullanılan makine ve cihazlar kutu, tüp, varil mahfazaların imaline mahsus makineler ve süt sağma makineleri ihraç etmiştir. Gümrük vergisi oranları genelde % 1 olup diğer paketleme/ambalajlama cihazları ile Tartı alet cihazlarında % 30'dur.²¹⁹

- **Tekstil Makineleri**

Suriye 2002 yılında 74.3 milyon dolar tekstil makineleri ithalatı yapmıştır. Suriye başlıca diğer örgü, gipür, tül, dantela vb. imali için makine-cihazlar, mekiksiz, motorsuz dokuma tezgahı: kumaş genişliği>30cm , tekstil elyafının hazırlanmasına mahsus diğer makineleri, Karde makineleri (tarak makineleri) (GTİP: 8445.11) ve yıkama, ağartma, boyama makineleri ithal etmiştir.

---

²¹⁹ a.g.e., s. 87-92.

Suriye kullandığı tekstil makinelerinin tamamını ithal etmektedir. Tekstil makineleri ithalatındaki en büyük pay, İtalya, Almanya, İsviçre ve Tayvan'a aittir. Çin, bazı tekstil makinelerinde piyasada yer edinmeye başlamıştır. Türkiye bu pazarda payı yıldan yıla artan tedarikçi ülkelerdendir. ITC verilerine göre Türkiye'nin, 2002 yılı Suriye'nin tekstil makineleri ve ekipmanı ithalatındaki payı % 5'tir.

2003 yılında Türkiye Suriye'ye başlıca dokumaya elverişli lifleri katlama-bükme makineleri, şerit halindeki lifleri uzatan, büken ve iplik taslağı haline getiren makineler, tekstil elyafının hazırlanmasına mahsus diğer makineler ve dokumaya elverişli lifleri bobinleme ve çilelemeye mahsus makineler ihraç etmiştir. Bu malların ithalatında gümrük vergisi % 1 oranında uygulanmaktadır. Bazı mamullerde değişen oranlar söz konusu olmaktadır.²²⁰

• **Pompa ve Kompresörler**

Petrol ve doğalgaz sanayi Suriye'nin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Suriye'de petrol ve doğalgaz sanayi, sanayi pompalarının en büyük kullanım alanıdır. Suriye hükümeti petrol sanayi için yüksek seviyede sermaye harcaması yapmakta ve yabancı yatırımcıları davet etmektedir. Suriye'de pompaların kullanıldığı diğer önemli bir alanda tarım alanlarını sulamadır. Endüstriyel büyüme, arazi ıslahına yönelik çalışmalar, su ve atık su projeleri ve inşaat sektöründeki büyümeden dolayı pompa ve kompresör pazarının büyüyeceği tahmin edilmektedir. Suriye'de toplam ekilebilir alanın % 20'si sulanabilmektedir. Hükümetin, Dicle nehri kıyısı boyunca 150.000 hektarlık alanın sulanması ve bu çerçevede yüksek kapasiteli pompaların yerleştirilmesine yönelik projeleri bulunmaktadır. Sulama konusunda ihaleye çıkılan bir diğer proje ise Halep'teki saniyede 4m³ su çekme projesidir. Bunlara ek olarak Hükümetin Suriye'nin kuzeydoğusunda sulama ve drenaj sistemleri yerleştirme konularında çalışmaları vardır. Eğer bu projeler hayata geçirilirse Suriye'de sulanan arazi oranı % 25'e çıkacaktır.

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre Suriye, 2002 yılında pompa ve kompresör sektöründe 50 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Pompa ve kompresör gruplarında dünya toplam ithalatının % 1'ini Suriye ithalatı oluşturmaktadır.

---

²²⁰ a.g.e., s. 92-102.

Suriye pazarının başlıca pompa ve kompresör tedarikçi ülkeleri ABD, Almanya, Fransa ve İtalya'dır. Türkiye, 2003 yılında Suriye'ye başlıca santrifüjlü pompalar ve pompaların aksam-parçaları ihraç etmiştir. Gümrük vergisi oranları % 1 ile % 30 arasında değişebilmektedir.²²¹

- **İş Makineleri**

Genel inşaat, madencilik, ağır imalat, taş/kum ve mermer işleri, katı atık gibi bir çok iş kolunda kullanılan iş makineleri, Suriye'deki madencilik ve inşaat sanayindeki gelişmeleri de dikkate aldığımızda Suriye'nin imarı ve gelişmesinde ve Suriye'deki yeni yatırımlarda önemli rol oynayacağı düşünülmektedir İnşaat alanındaki projelerin büyük bölümü enerji ve turizm sektörlerini kapsamaktadır. Turizm sektöründe yabancı sermayeyi çekmek amacıyla birtakım teşvikler uygulanmaktadır. Devlet, Başkent Şam'da 13 yeni otelin inşası için 100 milyon dolar ayırmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı aynı zamanda dar gelirli için konut yapımından sorumlu olup, konut yerlerinin seçimi çalışmalarını yürütmektedir. Toplu konut projeleri yavaş yavaş özel sektöre devredilmektedir.

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre Suriye, 2002 yılında iş makineleri sektöründe 35 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Suriye, 2002 yılında başlıca palanga, vinç, buçurgat, ırgat, krika vb. aksam-parçaları ve delme ve sondaj makineleri ithal etmiştir. Bu makine grubunda, Japonya, İtalya, ABD ve Almanya Suriye'nin başlıca tedarikçi ülkeleridir. Türkiye'nin, 2002 yılında Suriye'nin iş makineleri ve ekipmanı ithalatındaki payı % 1,2'dir. Türkiye, 2002 yılında Suriye'ye 358 bin dolar tutarında asansörler-skipli yük kaldırıcıları ve 288 bin dolar asansör, basamaklı vinç, yürüyen merdiven aksam-parçaları ihraç etmiştir. Suriye iş makineleri ithalatında genelde % 7 gümrük vergisi uygulamaktadır.²²²

---

²²¹ a.g.e., s. 103-108.

²²² a.g.e., s. 108-114.

- **Takım Tezgahları (Metal ve Ağaç İşleme Mak.)**

Bütün diğer makinelerin imalatını sağlayan bir ana makine ve yatırım malı olarak değerlendirilen takım tezgahlarına Suriye'nin birçok sanayi kolunda yeni yatırımlara önem verilmesi nedeniyle talep artacaktır. Hükümetin sermaye yatırımlarını teşvik etmesinin bir sonucu olarak Suriye'de metal işleme ürünlerine yönelik büyüyen bir talebin olacağı beklenmektedir. Suriye'de metal işleme ekipmanına yönelik talebin özellikle otomotiv ve oto yan sanayinde gerçekleştirilecek yeni yatırımlardan dolayı büyüyeceği düşünülmektedir.

Bu makine grubunda, Türkiye, İtalya, Çin ve Almanya Suriye'nin başlıca tedarikçi ülkeleridir. Türkiye'nin, 2002 yılında Suriye'nin takım tezgahları ithalatındaki payı % 22'dir. Türkiye, 2002 yılında Suriye'ye rulo haline getirme, kavislendirme, katlama makineleri ve metal karbürleri, metalleri işlemeye mahsus pres ve makineleri ihraç etmiştir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) verilerine Türkiye'nin Suriye'ye 2003 yılındaki takım tezgahları ihracatı 1.9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.²²³

- **Otomotiv Ana ve Yan Sanayi**

Suriye Hükümeti, Suriye'yi bir otomobil üretim merkezine dönüştürmek amacıyla küresel düzeydeki otomobil üreticilerinin ilgisini çekmek için yıllardır çabalamaktadır. Ayrıca, Suriye'de araç montaj hattı için Sanayi Bakanlığı'nın koordinasyonunda Mühendislik Sanayileri Genel Organizasyonu'nun (GOEI) çalışmaları vardır. Suriye'ye otomobil üretimi için ciddi yatırımlar yapan ülke İran'dır. 8 Ağustos 2004 tarihli Syria Times gazetesinin haberine göre, Başbakan Muhammed Naci Otri, toplanan son yatırım konseyinde İran ve Mısırlı otomobil üreticilerinin yatırım projelerini onaylamıştır.

Suriye pazarının belli başlı otomobil ve ticari araç tedarikçileri Japonya, Güney Kore ve İran'dır. Özellikle Güney Kore ticari araç satışlarında kalite ve fiyat politikasını başarılı bir şekilde uygulayarak Suriye pazarında önemli paya sahip olmuştur. Otomotiv

---

²²³ a.g.e., s.114-119.

ana ve yan sanayi ithalatı Suriye’de makine ithalatından sonra üçüncü sıradadır. 2003 yılı sonlarında otomobillere uygulanan gümrük vergilerinde % 50'lere varan indirimler, otomobillere ve oto yedek parçalarına olan ithalatı artırmıştır. Ayrıca 1 Ocak 2001 tarihinde Suriyelilerin yurtdışından araç kiralamasını engelleyen yasanın çıkması, daha önce yüksek gümrük vergilerinden kaçmakta bir yol olarak kullanılan araç kiralamaya son vermiş, halkı araç satın almaya zorlamış ve bu da ithal araçlara olan talebi artıran diğer bir etken olmuştur.

Suriye Hükümeti, Ağustos 2003 yılı itibariyle, dizel yakıtla çalışan minibüs ve kamyonet ithalatını artan hava kirliliğini önlemek amacıyla yasaklamıştır. Yasak, 9-25 kişilik minibüsler ve 4.0 tonluk kamyonetler için geçerlidir. Suriye'nin otomobil ithalatındaki artış bir 2003 yılında bu sektörde ihracat rekorları kıran otomotiv ve oto yan sanayi merkezi olan Türkiye için bir avantajdır. Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. (TOFAŞ) Suriye'ye 2003 yılında 500 adet otomobil ihracatı gerçekleştirmiştir. Suriyeli bazı firmaların belirttiğine göre Suriyeliler oto yedek parça ihtiyaçlarını Gaziantep'e günübirlik gelerek karşılamaktadırlar

Suriye, 2002 yılında 336,7 milyon dolarlık otomotiv ana sanayi ithalatı gerçekleştirirken oto yan sanayi ithalatı 122 milyon dolar olmuştur. Suriye oto ana sanayinin belli başlı tedarikçi ülkeleri Japonya, Kore Cumhuriyeti ve son zamanlarda yatırımlarıyla pazar payı artan İran'dır

Oto ana sanayinde Suriye'ye en büyük ihraç kalemi % 44'lük pay ve 3.9 milyon dolarlık değerle binek otomobillerdir.

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) verilerine göre Suriye'nin, 2002 yılında oto yan sanayinde gerçekleştirdiği 122 milyon dolarlık ithalatı başlıca dış lastikler, kara taşıtlarının aksam-parçaları ve dizel-yarı dize motorlar oluşturmaktadır. Oto ana sanayinde olduğu gibi, Japonya ve Kore Cumhuriyeti oto yan sanayinde de Suriye'nin başlıca tedarikçileridir. Diğer önemli tedarikçiler pazarı payı yıldan yıla artan Çin ile

Hindistan ve Türkiye'dir. Türkiye'nin, 2002 yılında Suriye'nin oto yan sanayi ithalatındaki payı yaklaşık % 10'dur.²²⁴

3.2.4 Türkiye'nin Suriye'den İthalatı

Türkiye, Suriye'den başta ham petrol olmak üzere, pamuk, buğday ve ham deriler ithal etmektedir. Son yıllarda bu ülkeden yapılan ithalatımızda görülen artış, ham petrol ithalinden kaynaklanmaktadır. Genellikle tarımsal hammaddeler konusunda firmalarımız Suriye mallarına ilgi duymaktadırlar. Özellikle, buğday ve pamuk firmalarımız tarafından tercih edilmektedir.

2000 yılında Suriye'den gerçekleştirilen 10.336.507 \$'lık tarım ürünleri ithalat toplamımızın, 2003 yılında % 61.6 oranında düşerek 3.970.011 \$ olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu yıllar arasında ithal edilen diğer tarım ürünleri kebere, glikoz ve şurubu, diğer bitkisel yağ üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar, pamuk tohumu, hurma, çeşitli baharatlar, susam tohumu, hayvan bağırsak, mesane ve midesi, makarnalık buğday, peynir altı suyu vb. ürünler oluşturmaktadır.²²⁵

Suriye'den ithalatımızın sektörel dağılımına baktığımızda, % 71 oranı ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörü birinci sırada yer almaktadır. Yine % 16'lık oranı ile imalat sanayi ikinci sırada ve % 13'lük oranı ile tarım ve ormancılık sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün yüksek orana sahip olması ise daha çok ham petrol ithalatından kaynaklanmaktadır.²²⁶

---

²²⁴ a.g.e., s. 119-127.

²²⁵ a.g.e.,s.63.

²²⁶ Yücel, **Suriye Arap Cumhuriyeti**, s.15.

Tablo 23

2005 Yılı Ocak-Temmuz Dönemi İtibariyle Türkiye'nin Suriye'den İthalatında Başlıca Maddeler

Madde	Değer (Dolar)
Mineral Yakıtlar	92,801,045
Pamuk	48,170,331
Tuz, Kükürt, Çimento	3,031,138
Plastikler	2,759,501
Demir çelik	2,599,773
Yenilen Sebzeler	2,331,019
Yağlı Tohum ve Meyvalar	1,358,140
Kahve, çay	651,735
Örmeye El. Mad. Mamul	639,681
Ağaç, ahşap eşya	359,350
Diğer	3,774,825
Toplam	158,476,538

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.2.

3.2.5 Sınır Ticareti

Suriye ile Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay illerimiz arasında sınır ticareti yapılmakta olup, Suriye'nin bugüne kadar sınır ticareti kapsamında ithalata izin vermemesi nedeniyle bu kapsamdaki ticaret tek taraflı olarak ülkemizin sağladığı tarife tavizleri ile yürütülmektedir.²²⁷

Tablo24

Suriye'den Sınır Ticareti Kapsamında İthalat ve İhracat (1999)

İTHALAT			
Madde adı	Miktar	Birim	Değer (\$)
Çay	112	Ton	47.600
Hasır	3.000	Adet	12.750
Kebere	557	Ton	258.686
Pirinç	6.625	Ton	1.100.927
Yün-koyun	27	Ton	24.316
TOPLAM			1.444.279

İHRACAT			
Madde adı	Miktar	Birim	Değer (\$)
Alüminyum profil	25	Ton	5.000
Bakır şerit	12	Ton	29.593
Büro malzemesi	15	Adet	10.670
Cam mutfak eşyası	205.000	Adet	8.840
Gıda maddesi	2.907	Adet	3.067
Makine	2	Adet	7.100
İnşaat demiri	20	Ton	4.692
Oto yedek parçası	979	Adet	47.051
Plastik süs eşyası	151.000	Adet	688
TOPLAM			116.701

Kaynak: <http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/50/Suriye%20Ulke%20Raporu.doc>, s.30

²²⁷ DEİK, Ekim 2004 Bülteni ,a.g.e, s.17.

Suriye ile gerçekleşen sınır ticaretimize baktığımızda ihracatımızın sanayi mallarına yönelik olduğu görülecektir. İthal ettiğimiz ürünler ise daha ziyade tarımsal ürünleri kapsamaktadır.

Irak üzerinden Körfez Ülkelerine yapılmakta olan canlı hayvan ihracatımız, 1990 yılında başlayan Körfez Krizi nedeniyle Suriye karayoluna kaymıştır. Ancak, Suriye Hükümeti, 1991 yılı sonunda ülkemizde görülen sığır vebası hastalığı nedeniyle, ülkemiz menşeli canlı hayvanların Suriye'ye girişini ve bu ülkeden transit geçişlerini yasaklamıştır.

Söz konusu hastalığın 1992 yılı başında kontrol altına alındığı ve konulan karantina tedbirlerinin de kaldırıldığı, gerek Tarım ve Köyişleri Bakanlığımız gerek Uluslar arası Hayvan Hastalıkları Örgütü tarafından açıklanmasına rağmen, Suriye'nin ülkemiz menşeli canlı hayvan geçişlerine getirdiği yasaklama kararı bugüne kadar kaldırılamamıştır. Sığır vebası ile ilgili yasağın, transit geçişler için kaldırılması konusunda Suriye makamları nezdinde yapılan müteaddit girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Konu ile ilgili olarak 1992 yılında Ankara ve Şam'da yapılan toplantılarda Suriye tarafına her türlü güvence verilmiş ve ayrıca 1993 yılında iki ülke arasında Veterinerlik anlaşması imzalanmış olmasına rağmen yasak kararının kaldırılması yada yumuşatılmasını sağlayacak olumlu bir gelişme kaydedilmemiştir. Suriye özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE pazarlarında yüksek fiyattan alıcı bulan ülkemiz menşeli koyunların girişini engellemek suretiyle kendi firma ve üreticilerine Körfez ülkeleri pazarlarında önemli bir avantaj sağlamaktadır.²²⁸

Suriye ve Türkiye arasında Sınır Ticaret Merkezleri kurulmasına ilişkin bir Protokol imzalanmıştır. Söz konusu merkezler Türkiye'de Akkoyunlu ve Kilis Suriye'de ise Ain El Souddeh ve Bab El Salameh noktalarında kurulacaktır.²²⁹

---

²²⁸ “**Ülke Raporu: Suriye Arap Cumhuriyeti**”, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri İhracat Bülteni, S:69-70, Ocak-Şubat 2000, s.27.

²²⁹ <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.3.

3.2.6 Serbest Bölgeler

Suriye’de toplam 7 adet serbest bölge bulunmaktadır. Bunlar Tartus, Lazkiye, Lazkiye limanı, Halep, Adra, Şam ve Şam uluslararası Hava limanı Serbest bölgesidir. Ayrıca Kuveyt sınırında yer alan Dera Serbest Bölgesi Suriye-Kuweyt ortak girişimidir. Dera Serbest Bölgesi dışında kalan diğer serbest bölgeler, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmektedir. Serbest bölgeler altyapı eksikliği ve kanuni engellemeler ve buna benzer sorunlardan dolayı büyük üretim merkezleri haline dönüşmemiştir. Yabancı şirketlerin serbest bölgelerden yararlanabilmesi için ya Suriye’de şubelerinin bulunması ya da yerel temsilcilerinin Suriye vatandaşı olması gerekmektedir.²³⁰ Serbest Bölgelerimizle Suriye arasında 2004 yılı Ocak-Eylül döneminde 4.577.000 ABD Doları Suriye’den bölgelere, 11.776.000 ABD Doları bölgelerden Suriye’ye olmak üzere toplam 16.353.000 ABD Doları tutarında ticaret hacmine ulaşılmıştır.²³¹ 2005 yılı Ocak-Ağustos döneminde ithalat 4.72 milyon doları Suriye’den serbest bölgelerimize, 8.37 milyon doları bölgelerden Suriye’ye olmak üzere toplam 13.09 milyon dolar tutarında ticaret hacmine ulaşılmıştır.²³²

3.2.7 Ulaştırma

Türkiye ile Suriye arasındaki karayolu taşımaları, 23.03.1982 tarihli “Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması” ve bu anlaşmaya dayalı protokoller çerçevesinde yürütülmektedir. Ortadoğu ve Yakındoğu’ya yapılacak demiryolu taşımaları, Türkiye, İran, Suriye, Ürdün ve Lübnan’ın üyesi olduğu Ortadoğu Demiryolları Konferansı Ortak Anlaşması çerçevesinde yapılmaktadır. 1997 yılı ikinci yarısından itibaren Irak ile Suriye arasındaki Al-Waled sınır kapısının yük ve yolcu taşımacılığına açılması sonrasında TCDD Nusaybin-Kamışlı hattında taşımacılığa başlamıştır. Ülkemiz sınırları içinde kalan İslahiye-Meydanekbez demiryolu hattı ile Suriye’ye ve bu ülke üzerinden Ürdün’e taşıma yapılabilmektedir.²³³

²³⁰ <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-8867-92BA85D1A47D/488/SURIYE.pdf>, s.8.

²³¹ DEİK, **Ekim 2004 Bülteni**, a.g.e., s.17.

²³² <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.3

²³³ a.g.w., s.4.

Tablo25

Suriye'ye İhraç Taşıma Yapan Araçlarımız

YILLAR	CİLVEGÖZÜ
1997	4.715
1998	4.047
1999	5.239
2000	4.194
2001	6.132
2002	5.011
2003	4.843
2004	4.573

Kaynak: Ro-Ro Gemi İşletmecileri ve Kombine Taşımacılar Derneği(RODER), Ülkeler, “**Suriye**”, Bu Ülkeye İhraç Taşıma Yapan Araçlarımızın Listesi, http://www.roder.org.tr/TR/COUNTRIES/DOWNLOAD/cou_import_suria.xls,

Tablo 26

Türkiye'ye ve Türkiye Üzerinden Taşıma Yapan Suriye Araçları

YILLAR	İTHAL		TRANSİT GİRİŞ		İHRAÇ		TRANSİT ÇIKIŞ	
	DOLU	BOŞ	DOLU	BOŞ	DOLU	BOŞ	DOLU	BOŞ
1998	1911	728	1113	224	1853	749	580	874
1999	1121	2495	475	293	3354	262	586	219
2000	3171	3295	725	174	4393	1857	383	503
2001	1238	4865	753	186	4862	1069	564	327
2002	1912	4835	804	250	4986	2649	280	6
2003	3444	3639	998	336	3493	4303	572	46
2004	2428	5860	1105	157	4107	4734	246	0

Kaynak: http://www.roder.org.tr/TR/COUNTRIES/DOWNLOAD/cou_import_suria.xls,

3.2.8 Enerji

Tüpraş, Suriye Milli Petrol Şirketi'nden (SYTROL), yıllık bazda yapılan kontratlarla ham petrol alımına 1995 yılında başlamıştır. Türkiye'nin enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin taşıdığı önem dikkate alındığında, sınırlarımıza çok yakın bir bölgede bulunan rezervlerden elde edilecek doğal gazın yaklaşık 300 km'lik bir boru hattı ile güneydeki sanayi merkezlerimize taşınması mümkün görülmektedir. Suriye'nin bilinen doğal gaz rezervleri 240.5 milyar m³ ve yıllık doğal gaz üretimi ise 4.1 milyar m³ civarındadır. Suriye ve Türkiye arasında enerji alanında en önemli konuları, Atatürk Barajı nedeniyle kontrol altına alınan Fırat Suları ve Asi nehri teşkil etmektedir. İki ülke arasında gerçekleştirilen resmi ziyaretlerde Asi nehri üzerinde

kurulacak baraj inşası için alınan prensip kararının hayata geçirilmesine yönelik çalışmaların başlatılması konusunda da görüş birliğine varılmıştır. İki ülke arasında gerçekleşen heyetler arası görüşmelerde, iki ülkenin petrol ve doğal gaz alanında süratle işbirliğine başlamalarına ve bu yönde teknik çalışma grupları oluşturulmasına karar verilmiştir. Enerji alanında işbirliği, ikili planda Suriye'nin petrol ve doğal gaz sahalarında keşif üretim ve işletme faaliyetlerini, çok taraflı planda ise Mısır'ın ElAriş Limanından Ürdün-Suriye-Türkiye bağlantısıyla Avrupa'ya ulaştırılması planlanan doğal gaz boru hattını kapsamaktadır. Bu hat sayesinde Mısır'ın yanı sıra Suriye'den de doğalgaz alınabilecektir. Diğer yandan, Ürdün, Suriye, Lübnan, Mısır'ın dahil olduğu Mashrek Anlaşması'na Irak'ın da katılmış olması ile Irak doğal gazının Suriye'nin Homs şehrine daha sonra Halep üzerinden Türkiye'ye taşınması da söz konusu olabilecektir.²³⁴

Tablo 27

Ham Petrol Alımı

Yıllar	Miktar	Değer(milyon \$)
1999	1.616	209
2000	1.369	275
2001	1.036	180
2002	1.050	187
2003	700	148
2004	400.6	106
Ocak-Eylül 2005	325.1	128

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf,s.4>

3.2.9 Turizm

Türkiye ile Suriye arasında 17 Mayıs 1982 tarihinde imzalanan bir Turizm İşbirliği Anlaşması bulunmaktadır. Ülkemize gelen Suriye vatandaşlarının önemli bir bölümü ticari amaçlarla ülkemizi ziyaret etmektedir. Ancak, gelişen ilişkilerle birlikte karşılıklı turist sayısı artmaya başlamıştır. Ocak 2004'te ise iki ülke arasında turizm alanında Karma Komisyon Protokolü imzalanmıştır.

²³⁴ <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf,s.4>

Tablo 28

Suriye’den Ülkemize Gelen Turist Sayısı

Yıllar	Turist sayısı
1999	102,444
2000	122,376
2001	109,697
2002	126,310
2003	154,249
2004	193,961
Ocak-Ağustos 2004	136,069
Ocak-Ağustos 2005	184,407

Kaynak: <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>,s.5.

Tablo 29

1983-1986 arası Suriye’den Ülkemize Gelen Turist Sayısı

Yıllar	Sayı
1983	98831
1984	94146
1985	53756
1986	49888

Kaynak: Labaki,A.Butros, **Arap-Türk İlişkilerinin Geleceği Milletlerarası Platformda Çözüm Önerileri**, Arap Birliği Araştırma Merkezi, 15-18 Kasım 1993, Timaş Yayınları:232, Aktüel Araştırma Serisi:5, Lübnan-Beyrut, Temmuz, 1994. s.126

1980’li yıllara bakıldığında Arap ülkeleri arasında en çok turistin gene komşumuz Suriye’den geldiği gözükmektedir. Bugün ise bu oranın çok üzerindedir. Görüleceği üzere yukarıdaki tablodan gelen turist sayımız epey artmıştır.

3.2.10 Sınai İlişkiler

Suriyeli firmalar tarafından Türk firmalarına ortak yatırıma yönelik önerilen alanlar, gıda, ambalaj, makine, çimento, GRP boru üretimi, kumaş, madencilik, inşaat malzemeleri, gübre, deterjan, cam, deri, boya, konteynır üretimi, kumaş üretimi ve boyaması, iç giyim, otel işletmeciliği, eğlence merkezleri,enerji projeleri, sağlık turizmi, tuz ve zeytinyağı üretimi ve dağıtımdır. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ile Suriye Sanayi Bakanlığı arasında Ekim 2004’te imzalanan İşbirliği Protokolü’ne göre Türk ve Suriyeli üyelerden oluşan bir izleme komitesi kurulmuştur. Buna göre söz konusu izleme komitesinin görevleri arasında Suriye’de yatırım projesi olan Türk firmalarının zorluk çektikleri noktalarda bu komiteye başvurması ve sorunların komite tarafından izlenmesi ve gerekli durumlarda toplanması yer almaktadır. Komitenin Türk tarafında Türk-

Suriye İş Konseyi Başkanı, DEİK Grup Koordinatörü ve Sanayi Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı yer alırken, Suriye tarafında Sanayi Bakan Yardımcısı ve İş Konseyi Eş Başkanı yer almaktadır.²³⁵

3.2.11 Türk Firmalarının Suriye’de Yatırımları Ve İlgilendikleri Yatırım Alanları

Tekstil alanında faaliyet gösteren Akteks firması Halep’te akrilik iplik üretimi gerçekleştirmektedir. Dedeman Holding Halep’te bir eğlence merkezinde yer alacak Aquapark işletmesini üstlenmiştir. Halihazırda 22 milyon dolar değerindeki Al-Bab-Tadef sulama projesini yürüten Superlit Firması, CTP ve PE boru üretimi yapmak üzere kurmayı planladığı boru fabrikası yatırımı için yatırım izni almış bulunmaktadır. Buna ilaveten sadece 2005 yılında aynı firma tarafından yürütülen sulama projelerine boru temini miktarı 33 milyon dolara ulaşmıştır. Uzel Firması, Suriyeli Al-Fırat Firması ile 2005 yılında 500 adet, 2006 yılında ise 2000 adet demonte traktör temini konusunda bir Anlaşma imzalamış bulunmaktadır. Marsa Firması da Suriye’de margarin alanında fason üretim yaptırmaktadır. Bunlara ilaveten zeytin atıklarından kömür üretimi, damlatma ile sulama sistemleri, demir ve metal profil üretimi, bitkisel yağlar, açık denizlerde av filosu, plastik profiller, plastik granül renklendirici dioektil fatalat, bitkisel yağ rafine ve ambalajı, yumurta violleri ve karton kutu üretimi firmalarımızın yatırım yapmış olduğu diğer alanlardır. Diğer yandan, bir firmamız Galvanizli demir kaplama fabrikası kurmuş bulunmaktadır. Türk firmalarının Suriye’de planladıkları yatırım konuları ise inşaat, mühendislik malzemeleri, demiryolu yapımı, lokomotif, zeytinyağı ve margarin üretimi, perakende, enerji nakil hattı, çimento, gıda, cam, elektrikli ev aletler, ambalaj, traktör, kamyon, LPG tankları, makine ve turizm olarak sıralanabilir. Türk firmalarının Suriye’deki müteahhitlik hizmetleri ise 106 milyon dolara ulaşmıştır.²³⁶

---

²³⁵ <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, s.5

²³⁶ a.g.w., s.5.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Suriye (Şam eyaleti) bir eyaletimiz idi ve yıllarca bizim idareimiz altında kalmıştır. Bu coğrafyada Türk-Arap, Yahudi, Ermeni, Kürt, Süryani ve benzeri unsurlar bir arada yıllarca huzur içinde yaşamışlardır. Fakat maalesef aynı coğrafyanın akrabaları başka kıtalardan gelen ulusların işgali neticesinde birbirinden koparılmış ve uydu devletler haline getirilmiştir. Günümüz komşu devletlerimiz hala bu sıkıntıları çekmektedirler. Osmanlı'dan Batılı devletlerin kışkırtmaları ile ayaklanmalarının sonucunda ayrılan Arap devletleri bunun sonrasında aradığı huzuru hala bulabilmiş değildir. Bu coğrafyada İsrail devleti kurulmuş bulunmaktadır. Ayrıca birçok kereler ihtilaller sonucunda yönetim devrilmiş ülkeler bir istikrara kavuşamamıştır. Bugünde hala komşumuz Irak'ta olan bitenlere baktığımızda bu topraklarda ne zaman barış ve huzur hakim olacak diye kendimize sormadan edemiyoruz. Mevcut Arap Birlikleri ve İslam Konferansı da istenilen düzeyde değildir. İslam Coğrafyasında birliktelik ve kardeşlik duygularının zayıf olması ve arada kışkırtmaların, menfaatlerin çatışmasından dolayı bir türlü ekonomik ve siyasi birlik sağlanamamıştır. Son yüzyılda zengin hammadde kaynakları bulunmasına rağmen büyük devletlerce bu hammadde kaynakları kullanıldığı için bir türlü bu coğrafya siyaseten ve ekonomik olarak güçlü olamamıştır.

Günümüzde artık aramızdaki ihtilafların giderilmesi ve ilişkilerin en yüksek seviyeye çıkarılması arzulanmaktadır. İkili ilişkilerimizde devlet olarak bu yönde geliştirmek ve Ortadoğu'da devletimizin daha güçlü, ekonomik ve siyaseten söz sahibi olması amaçlanmaktadır. Uzun yıllar iki kutuplu dünyanın eksenini etrafında şekillenen uluslar arası siyaset bugün yerini tek boyutlu bir duruma bırakmıştır. Ülkemiz gerek Avrasya ve gerek Ortadoğu ve Balkanlarda daha farklı politikalar sergilemek zorundadır. Yıkılan düzenin sonucunda dünya, ABD gücünün etrafında toplanmıştır. Bugün bu devlet Irak'a da sahip çıkmakta ve Suriye'ye ve gerekse İran'a tehditler savurmaktadır. Bu durumda görülmektedir ki Ortadoğu farklı bir yapıya doğru gitmektedir. Komşumuz Suriye, Lübnan Başbakanı Hariri'nin öldürülmesinden dolayı suçlu görülmekte ve Beşşar Esad bu konuda dünya kamuoyunda zor duruma sokulmaktadır.

Ortadoğu bölgesi ile derin tarihi, kültürel ve sosyal ilişkilere sahip olan Türkiye, Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmektedir. Coğrafi yakınlığı sebebiyle de bölgedeki her türlü olumlu ve olumsuz gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri ekonomik alanda ortak fayda ve geniş işbirliği potansiyeline sahiptir. Türkiye, Suriye başta olmak üzere Tüm Ortadoğu ülkelerinin Avrupa'ya açılmalarında bir giriş kapısı konumundadır

Suriye ile ikili ilişkilerimiz ise her zaman istediğimiz gibi olmamıştır. İlişkilerimizde asıl belirleyici olan hep siyasi çıkarlar olmuştur. Buna sebep olan da daha ziyade komşumuz Suriye'dir. Suriye, Hatay'ı almamızı bir türlü hazmedememiş ve kendi toprağı olarak görmüştür. Bu durum siyasete yansımış ve iki devlet arasında problem olmuştur. Birde Asi, Fırat ve Dicle sularından istifade noktasında zaman zaman sorunlar yaşanmış bu konularda ikili anlaşma yapılmış olmasına rağmen komşumuz bazen sorun çıkarmıştır. Ayrıca en büyük sorunlardan biri de terör sorunu olmuştur. 1980'li yıllardan beri Bekaa vadisini PKK terör örgütü üs olarak kullanmış ve elebaşı bu ülkede rahat bir şekilde oturmuştur. Lakin ülkemizin bu konuda 1998'de ultimatol göndermesi üzerine komşumuz sıkışınca elebaşısı bu ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine savaştan dönülmüştür. İkili ilişkiler bu noktadan sonra biraz daha toparlanmaya yüz tutmuş ve Hafız Esad'ın ölmesi ile beraber yerine geçen oğlu Beşşar Esad'ın ikili ilişkileri geliştirme yönündeki gayretleri ile belli bir seviyeye gelmiştir.

Suriye'nin devletçi ve ithal ikamesi olan ekonomik politikası, Hafız Esad'tan sonra yönetime gelen oğlu Beşşar Esad'ın liberalleşme yönündeki çalışmaları ile birlikte bir ölçüde serbestleşmiştir. Suriye, Dünya Ticaret Örgütüne üyelik için başvuruda bulunmuş, Avrupa Birliği ile bir Ortaklık Anlaşması imzalamış ve ayrıca, 21 Arap ülkeleriyle Arap Ligi çerçevesinde Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmış bulunmaktadır. Ortadoğu ülkeleriyle bağlantıda kilit konumda olan Suriye, yakın komşuları ve bölgedeki diğer İslam ülkeleriyle yakın işbirliği içerisinde. Arap Ortak Pazarının üyesi olan Suriye, diğer ülkelerin odak noktası haline gelmiştir

Son dönemde özellikle bankacılık alanında özel bankalara izin verilmesi, ülkenin yabancı sermaye mevzuatında bazı iyileştirmelere ve liberalleşmeye gidilmesi,

ithalatın ihracat gelirleri ile karşılanması uygulamasına son verilmiş olması uygulamaları ülkenin serbest bir piyasa yapısına kavuşması yönünde adımlar olarak değerlendirilmekle beraber uygulamada bir takım sıkıntılarda göze çarpmaktadır.

İkili ilişkilerimiz günden güne artmakta ve iyiye gitmektedir. Zaman zaman devlet büyüklerimiz karşılıklı olarak ziyaretler düzenlemekte ve ilişkiler gelişmektedir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti Türkiye ve Suriye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde büyük oranda olumlu etkisi olmuştur. Devlet Başkanı Beşar Esad Gaziantep'te ilk Suriye Başkonsolosluğunun 2004 yılında açılması için 251 nolu kararnameyi çıkarmıştır. Gaziantep'te ilk Suriye Başkonsolosluğunun açılması Türkiye-Suriye ticari ilişkilerini daha da artıracaktır. Konsolosluğun faaliyet alanı Türkiye'nin tüm doğu ve güney bölgesini kapsayacaktır. Suriye ile ülkemiz arasında 2004 yılı içerisinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları imzalanmıştır Ayrıca Başbakanımızca Suriye Ziyareti esnasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile Ortadoğu ve Akdeniz bölgesi ülkelerine doğru ticari açılıma yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Ülkemiz dış politika açısından da, Suriye ile ABD arasında köprü vazifesi kurmuş olup olası savaş durumunun bertaraf edilmesi için elinden geleni yapmaktadır. Komşumuz Suriye geçmişte yapmış olduğu teröre yataklık suçlarından dolayı dünya devletleri nezdinde sabıkalı bir ülke konumundadır. Bugün her ne kadar yeni yönetim bu imajdan kurtulmak için çalışsa da en son Lübnan Devlet Başkanı Refik Hariri suikastı ile bütün dikkatleri tekrar üzerine çekmiş olup bu anlamda hala yargılanmaktadır. Henüz rapor açıklanmamıştır. En son Irak'ta yaşananlar ve devamı politikaları destekleyen İsrail ve ABD olsun ve gerekse Avrupa devletleri Suriye'de yapısal reformlardan yana olduklarını daha demokratik bir devlet istediklerini her fırsatta dile getirmektedirler. Bu ve benzeri sebepler Suriye'yi dünyada yalnızlığa itmekte ve kendisine en yakın olarak Türkiye'yi bulmaktadır. Devlet olarak barışa vermiş olduğumuz destek Yüce Atatürk'ün belirtmiş olduğu gibi "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" gerek bugünün Arap Dünyasında gerekse ilerde tarihe geçecek ve güzel bir hatıra olarak kalacaktır. Bu açıdan bakıldığında savaşa hayır diyen bakış açımız sanırım

ileriki yıllarda bize ekonomik ve siyasi olarak Arap Dünyası nezdinde prestij kazandıracaktır. Öyle ki düne kadar Suriye kendi okullarında Hatay'ı haritasında göstermekte ve Fırat, Dicle ve Asi nehirleri üzerinde hak iddia etmekteydi. Ülkesinde bulunan Türkmenlere ve etnik gruplara asimilasyon politikası uygulamaktaydı. Birçok yerde bulunan soydaşlarımız maalesef Türkçe konuşmayı unutmuşlardı. Ayrıca bizim için çok önemli olan terör örgütünün elebaşısı bu ülkede barınmaktaydı. Bugün gelinen noktaya baktığımızda durum tersine dönmüştür. Artık ilişkilerdeki eski gerginlikler son bulmuş yerini daha sıcak ve ekonomik ilişkilere bırakmıştır.

Suriye etnik ve dinsel yapısıyla gerçek bir mozaiktir. Etnik zenginliği, en büyük zenginliğidir. Komşumuzda bulunan Türkmenler de bir anlamda bu zenginlikten biridir. Kendi vatandaşı olan Türkmenlere dillerini, kültürlerini korumasına yardımcı olsa kendi eğitim kurumlarında okumalarına öncülük etse bu topluluk Suriye-Türkiye ilişkilerinde son derece kalıcı ve yapıcı köprülerin kurulması için bir köprü oluşturabilir. Bugünkü Suriye Hükümeti iktidara geldiğinden beri bağımsız günlük gazete, dergi ve özel televizyonların yayına başlamasına izin verdi. Suriye korkularından yavaş yavaş sıyrılmaya başladı. Bu aşamada Suriye'de bulunan Türklerin birlik olup gazete, dergi çıkarmaları bunu hem Türkçe ve hem Arapça hazırlamaları, internetten faydalanarak ikili ilişkilerini daha da artırmaları Türkiye'den haberler yayınlamaları ve bundan istifade ettirilmelidir. Yurtiçi televizyonların izlenmesi sağlanmalıdır. Bunun içinde Suriye hükümeti ile anlaşma sağlanmalı ve orda yaşayan soydaşlarımızın çanak anten olarak bizleri izlemesi kolaylaştırılmalıdır.

Günümüzde ticari ilişkilerimizin karşılıklı olarak geliştirilmesinin, siyasi ilişkilerde istikrarın sağlanması hem de Ortadoğu ülkelerinde kalıcı ve genişleyici bir pazar oluşturulmasına katkı sağlayacağı muhakkaktır. Kaldı ki iki ülke başbakanlarının ziyaretlerinde görüldüğü üzere halkların ne kadar birbirine yakın olduğu ve sıcak duygular beslediği ortaya çıkmıştır. Oluşturulan bu diyalog ve yakınlaşma sürecinin daha fazla gelişmesi iki halk içinde gayet güzel olacaktır. Görüleceği üzere bayramlaşmalarda iki tarafında sınırda toplanıp birkaç gün arayla bayramlaştıkları ve karşılıklı ziyaretleşmeler yaparak evlerde kaldığı görülmektedir. Bu ve benzeri bir çok ortak özelliklerimizin olduğu bu yapıyı devam ettirmeli ve daha güzel şeylerin

paylaşımına açmalıyız. Geline son noktada sınırda bulunan mayınların temizlenmesi ve organik tarıma açılması amaçlanmaktadır. Bu da iki ülkenin birbirlerine olan dostluklarının artmasına vesile olacaktır. Ayrıca Türk-Suriye İş Konseyinin zaman zaman yapmış olduğu ikili ziyaretler ve gerekse yapılan ortak fuarlar ve açık pazarlar çok önemlidir ve desteklenmelidir. Karşılıklı turist ziyaretleri arttırılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarının da Suriye’de yaygınlaşması ile onlarla da ortak çalışmalar başlatılmalıdır. Sınır ticaret merkezlerinin bir an önce kurulması, vize konusunda sürelerin uzun tutulması ve sınır kapılarında verilebilmesi sağlanmalıdır. Ulaşım imkanlarının sağlanması, Lazkiye-Mersin arasında feribotla yolculuklar yapılması, liman hizmetlerinin kolaylaştırılması, denizcilik alanında ikili çalışmaların yapılması sağlanmalıdır. Eğitim açısından da öğrenci gidiş-gelişi kolaylaştırılmalı, vizeler noktasında sıkıntılar aza indirilmelidir. Bize Osmanlıdan miras kalan Hicaz Demiryolunun tekrar onarılarak gözden geçirilmesi ve rahat ve huzurlu bir şekilde yolculuk yapılması sağlanmalıdır.

Suriye bakanlığınca tespit edilen öncelikli yatırım alanlarına (sanayi, turizm, enerji, sulama, sağlık) firmalarımızın yönlendirilmesi ve özellikle Suriyelilerin bizlerin mallarını tercih etmede esas aldıkları kalite ve ucuzluğa riayet edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Türk firmalarının Suriye’de üretim yapması ve serbest ticaret anlaşmalarından faydalanarak birçok Arap ülkesine gümrüksüz ticaret yapabilmesi sağlanmalıdır. İki ülke arasında Türkiye’de, Suriye ile bankacılık işlemlerini yürüten sınırlı sayıda banka bulunmakta, bu sebeple Suriye’nin Türkiye’de tayin etmiş olduğu muhabir banka sayısını artırması ve hatta tarafların bir bankacılık anlaşması imzalamaları ve akabinde bir Türk bankasının orada açılması uygun olacaktır. Gümrüklerde işlemlerin beklemeden daha hızlı bir şekilde bitirilmesi, bu arada alınan masrafların azaltılması ve yatırımcılar için kati sanayi ruhsatının verilmesi, Suriye Lirasının dövize çevrilmesindeki problemlerin çözümü ile kâr ve sermaye transferlerinde kolaylıklar sağlanmalıdır. Türkiye ve Suriye ile ikili ekonomik anlaşmaların kapsamı genişletilerek, transit ticaret, reeksport ve sınır ticareti gibi dış ticaret imkanlarının geliştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması önem arz etmektedir. Karşılıklı olarak yapılan ithalat ve ihracatlarda yük götüren kamyon ve TIR’lar her iki ülkeden de dönüşlerinde karşılık yük götürebilmektedir. Ancak üçüncü

bir ülkeye yapılan taşıma izne tabidir. Türk Kamyon ve araçlarının Suriye'den, Suriye kamyon ve araçlarının Türkiye'den yük alabilmelerine imkan tanıyan düzenlemelerin yapılması, her iki ülkenin ekonomik kayıplarını önleyecektir. Yeni gümrük kapılarının açılması ve mevcutların yenilenmesi karşılıklı taşımacılıkta büyük önem taşımaktadır.

Gelecekte olması muhtemel su sorunlarına karşın ikili anlaşmalar tekrar gözden geçirilmeli ayrıca bu nehirler üzerinde Barış suyu adı altında ortak barajlar yapılabilmelidir. Bu konuda Asi nehri üzerinde hatta bir proje düşünülmekte ve baraj yapılıp her iki tarafa da belli oranlarda suyun akıtılması konusunda mutabık kalınmıştır. Geçmişte yaşadığımız sorunlar nedeni ile teröre destek veren Suriye'nin bir kez daha böyle yanlışla düşmesi engellenmelidir.

Son zamanlarda Türkiye'nin Rusya ve İran ile yaşamış olduğu enerji krizi ile ilgili sıkıntısı göz önüne alınarak Suriye ile de enerji alanında ilişki sürdürülmelidir. Ülkemizin güneyde doğalgazla çalışan yerlere Suriye'den enerji temin edilebilecektir. Özellikle petrol ve doğalgaz Suriye'nin ihracatında önemli bir kalemdir ve ağırlıklı olarak Avrupa Birliği ülkelerine ihraç etmektedir. Türkiye bu anlamda kavşak noktasındadır. Bu yönüyle Türkiye ve Suriye ekonomik alanda ortak fayda ve geniş işbirliği potansiyeline sahiptir. Avrupa'nın son olarak Rusya ile yaşanan doğalgaz krizinde görüldüğü gibi ileride kalabileceği bir enerji krizinde ülkemiz etkili bir rol oynayabilir.

Yıllarca Arap Birliği için mücadele eden Suriye ile ilişkilerin düzelmesi önemli bir husustur. Çünkü Arap Birliği'ne oynayan bu ülke diğer Arap devletlerini de etkilediği için bize bakış açılarının da düzelmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinde, Suriye'nin mevcut potansiyelini iyi değerlendirerek daima Türkiye'ye bağımlı olması ve Suriye'nin geçmişte yapmış olduğu hataları tekrarlaması engellenmeli, zaman zaman fevri çıkışlarının bu şekilde önlenmesi düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ağca, İ.Kürşat, “Suriye’nin Ekonomik Durumu”, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, (haz.) Yılmaz Türel- Mehmet Şahin, Platin, Ekim - 2004, Ankara.

Alkin, Erdoğan, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, Filiz Kitabevi,1990.

Ashyüce, Erdoğan, **Değişen Komşumuz Suriye**, Yesevi Yayıncılık:18, İstanbul, 2003.

Aydos, Volkan-Duran, Meltem, **Suriye Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2000-30.

_____, **Sorularla Suriye Yabancı Sermaye Mevzuatı**, İTO Yayınları, Yayın No: 2000-57, Aralık,2000.

Börklü, Meşkure Yılmaz, “Lozan Sonrası Suriye Türkleri’nin Durumu ve Genel Problemleri”, **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye’nin Etnik Yapısı**, (Haz.) Şahin Ceylanlı-Ramazan Kırkık, Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi:19, İstanbul, 2000.

Büyük Ansiklopedi, “Suriye” md., Milliyet Yayınları, c:XIII ,1990.

El-Cüheni, Mani bin Hammad, **Çağdaş Fikir Akımları Ansiklopedisi**, (çev.) Hasan Fehmi Ulus, Beka Yayınları, İstanbul .

Gözenç, Selami, **Güneybatı Asya Ortadoğu Ülkeler Coğrafyası**, Çantay Kitabevi,1999, İstanbul.

Hüseyin, Asaf, **İslam Dünyasına Siyasi Bakışlar**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

İzbrak, Reşat, “**Türkiye I**”, M.E.B Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul, 2001.

Kırkık, Ramazan, “Türkiye-Suriye ilişkileri İle İlgili Bazı Önemli Tesbitler”, **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye’nin Etnik Yapısı**, (Haz.) Şahin Ceylanlı-Ramazan Kırkık, Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi 19, İstanbul, 2000.

Labaki, A. Butros, Arap-Türk ilişkilerinin Geleceği (Milletlerarası Platformda Çözüm Önerileri), Arap Birliği Araştırma Merkezi 15-18 kısım 1993, Lübnan-Beyrut, Timaş Yayınları:232, Aktüel Araştırma Serisi:5, Temmuz 1994.

Lammens, H., “Suriye” md., **İslam Ansiklopedisi**, c:XI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

- Lapidus, Ira.M, **Modernizme Geçiş Surecinde İslam Dünyası**, (çev.) İ.Sefa Üstün, İstanbul, 1996, Marmara Üniv.İlahiyat Fak. Vakfı Yayın No:11.
- Öztürk, Necdet, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993.
- Özey, Ramazan, **Dünya Denkleminde Ortadoğu “Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar”**, Özeğitim Yayınları, No:9, İstanbul, 1996.
- Özmen, Hasan, “Suriye’nin Etnik Yapısı”, **Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye’nin Etnik Yapısı**, (Haz.) Şahin Ceylanlı-Ramazan Kırkık, Aydınlar Ocağı Yayını Açık Oturumlar Dizisi:19, İstanbul, 2000.
- Parlar, Suat, **Ortadoğu Vaat Edilmiş Topraklar**, Bibliotek Yayınları, Aralık 1997.
- Pehlivanoglu, A.Öner, **Ortadoğu ve Türkiye**, “Sınırı Aşan Sular”, Kastaş Yayınevi, 2004, Temmuz.
- Şen, Sabahattin, **Ortadoğu’da ideolojik Bunalm Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, Birey Yayıncılık, 2004 Temmuz.
- Tuğ, Salih, “**İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri**(XIX ve XX.Asırlar)”, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Turan, Ömer, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, İstanbul,2003.
- Umar, Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.
- Uslu, Kamil, **Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile ilişkileri**, Marmara Üniv. Ortadoğu ve İslam Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın No:9, İstanbul 1998.
- Yücel, Hayrettin, “**Suriye Arap Cumhuriyeti**” Yerinde Pazar Araştırması, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkez, Eylül, 2004.
- _____, **Suriye Ülke Raporu**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi(İGEME), Ankara, Temmuz, 2001.
- Zehir, Cemal, “Türkiye’nin Ortadoğu Su Politikaları ve Sınırı Aşan Sularla İlgili Beklentiler”, **Irak dosyası II**, (Haz.) , Ali Ahmetbeyoğlu-Hayrullah Cengiz-Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı, TATAV Yayınları, No:22, İstanbul,2003.

Sürelî Yayınlar

Akdemir, Salih, “Suriyedeki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü”, **Avrasya Dosyası**, Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, (Arap Dünyası Özel) Cilt:6 Sayı:1, 2000.

Öztürk, Nazif , “Suriye Türkleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, c.III/16, Ankara 1997.

Diğer Yayınlar

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), **Suriye Ülke Bülteni**, Ekim, 2004.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), **Suriye Ekonomisi ve Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri**, Şubat, 2002.

Suriye Ülke Raporu, T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kasım, 2002, Şam.

Suriye Ülke Raporu, KOSGEB Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi.

Suriye, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

Alternatif Pazar olarak İslam Ülkeleri, Yayın No:100, İzmir Ticaret Odası, İzmir-2002.

Ülke Raporu: Suriye Arap Cumhuriyeti, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri İhracat Bülteni, Ocak-Şubat 2000, Sayı 69-70.

İnternet Adresleri

Atuk, Nihal; Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü Ve Yeraltı Suyu Miktarı Ve Bunların Ekonomik Değerleri, Ankara:DPT.DEİGM ,Kasım 1995. 135s. har., tab. (DPT.2422) Bibl.: 117-121., <http://ekutup.dpt.gov.tr/uztez/atukn.html> , (06.01.2006).

Central Intelligence Agency(CIA), The World Factbook, Syria, 2006, <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sy.html#Intro>, (10.01.2006).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), Türk-Suriye İş Konseyleri, <http://www.deik.org.tr/councils.asp?councilId=64.>, (05.01.2006).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), Türk-Suriye İş Konseyi, Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri, Ekim 2005. <http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf,s.1.>(05.01.2006).

<http://www.deik.org.tr/genel/SuriyeBasbakanZiyaret-22Aralik04.doc>. (05.01.2006).

T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı <http://www.dtm.gov.tr/ead/YAYIN/kitap/suriye.htm>, (05.01.2006).

Energy Information Administration, Syria Country Analysis Briefs, 2004 Nisan, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/syria.pdf>, (10.01.2006).

Energy Information Administration, Country Analysis Briefs, Eastern Mediterranean Region, Ağustos 2005, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/eastmed.html>, (10.01.2006).

Gelir İdaresi Başkanlığı, Mevzuat, Suriye ile Çifte Vergiyi Önleme Anlaşması, 2004. www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/cifteversuriye?OpenPage, (05.01.2006)

KOSGEB Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, “**Suriye Ülke Raporu**”, 2005,<http://www.kosgeb.gov.tr/Ekler/Dosyalar/Yayin/50/Suriye%20Ulke%20Raporu.doc>,(05.01.2006).

Manaz, Abdullah, Dünden Bugüne Suriye, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_05.html, (05.01.2006).

Öztürk, Nesli, İzmir Ticaret Odası, Suriye Arap Cumhuriyeti, Nisan 2002, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/1ED2A809-FBCB-404D-8867-92BA85D1A47D/488/SURIYE.pdf>, (5Ocak 2006).

Ro-Ro Gemi İşletmecileri ve Kombine Taşımacılar Derneği(RODER), Ülkeler, Suriye, <http://www.roder.org.tr/TR/COUNTRIES/DOWNLOAD/coumacrosuria.doc>, (06.01.2006).

Türkiye Büyük Millet Meclisi(TBMM), Kanunlar, 5313 sayılı kanun, 2005,
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5313.html>, (05.01.2006).

<http://www.turkmens.com/Suria.html>, (05.01.2006).

Uluslararası Nakliyeciler Derneği Arge ve İstatistik Departmanı, Suriye Ülke Profili,
İstanbul, 08 Mayıs 2003,www.und.org.tr, (06.01.2006).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Suriye, 2006,
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>, (05.01.2006).

Yalova Ticaret ve Sanayi Odası, 2002, Suriye,
<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/suriye.htm>, (05.01.2006)